

సమామవేదమాతరమ్
తైత్తిరీ యో ప ని ష త్తు
ఆంధ్ర వ్యాఖ్యాన సహితము

అంకితం

శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామివారి దివ్య పాదారవిందములకు

వ్యాఖ్యాత :
దశిణ కృష్ణమోహన్, ఎం.ఎ.,
తెలుగుపండిట్

టేలర్ హై స్కూలు

వ ర స్థా ప ర ం - 534 275

విషయానుక్రమణిక

1. మున్నుడి
2. అభిప్రాయములు
3. పరిచయము
4. సారాంశము

1) శిక్షావల్లి :

అనువాక సంఖ్య

— విషయము

1. - శాన్తిపాఠము
2. - స్వరప్రాధాన్యము
3. - సంహితారహస్యము
4. - హోమవిధి
5. - వ్యాహృతి చతుష్టయము
6. - బ్రహ్మస్థానము-ప్రాప్తిమార్గము
7. - పాఞ్చపర్కము
8. - ఓంకారోత్కృష్టత
9. - లౌకికాచార నిర్వహణము
10. - సంకల్పసిద్ధి
11. - ఆచార్యానుశాసనము
12. - శాన్తిపాఠము

2) బ్రహ్మనందవల్లి :

1.	-	బ్రహ్మవేత్త:	పంచ
కోశ
వివర
ణము
		అన్నమయ పురమండ	
2.	-	ప్రాణమయ ,,	
3.	-	మనోమయ ,,	
4.	-	విజ్ఞానమయ ,,	
5.	-	ఆనందమయ ,,	

6. - బ్రహ్మస్తోత్ర పఠిపాదనము -
సందేహము
- 7 - సందేహ నివారణము -
బ్రహ్మస్తోత్ర నిశ్చయము
8. - బ్రహ్మనంద వివరణము
9. - ఫలశ్రుతి

3) భృగువల్లి :

1. - భృగు తపస్సు
2. - అన్నము బ్రహ్మము
3. - పాణిము ,,
4. - మనస్సు ,,
5. - విజ్ఞానము ,,
6. - ఆనందము ,,
7. - పాణిమే అన్నము
8. - జలమే ,,
9. - పృథివియే ,,
10. - అన్నా రాధనము - అతిథి సేవనము
పరమేశ్వర విభూతి
బ్రహ్మోపాసనాఫలము
బ్రహ్మప్రాప్తి విధము - ఫలము
బ్రహ్మత్వ సిద్ధి.

మునుస్పడి

భారతదేశము కర్మభూమి. అర్హ సంప్రదాయమును నెమ్మన మ్మున సంతురించుకొన్న పుణ్యభూమి. తరతములనాటి వేదవిద్యను పురాణేతిహాసాదులను కన్నతల్లియై పోషించుచున్న ప్రౌఢ. ఐతిహాసికముగ, చారిత్రకముగ తనకీర్తిని దిగంతముల వ్యాపింపఁ జేసికొని, పురాణ పురుషులకు, ఋషిపుంగవులకు, కారణజన్ములకు కాణాచియై వెలుఁగొందుచున్న దివ్యతేజః పుంజము. వనజ గర్భుని చతుర్ముఖంబులు నాఁబఱగిన చతుర్వేదములను, తదంగములను చతుర్దిశలకు విస్తరింపజేసిన పుణ్యక్షేత్రము.

అట్టిగూ సువిశాల భారతదేశము యొక్క బహుముఖసాధన, సభ్యత అనునవి మహర్షి చేతనా లబ్ధమగు తత్త్వముభూతై ప్రతిష్ఠిత ములై యున్నవి. భారతీయ సాహిత్యము, శిల్పము, విజ్ఞానము, దర్శనము, కులమత సమాజములు, వాని ధర్మములు, అర్థవ్యవహారాది నీతులు మొదలగు సమస్త విషయములయొక్క నిర్మాణము ఉపనిషద్జ్ఞానమును పరమా దర్శముగ పెట్టుకొని జరిగినదే అనుట యధార్థము. కనుక నుపనిషతులే భారతీయ సంస్కృతికి ప్రాణ స్వరూపములు. అందుచేతనే భారతీయ సంస్కృతి అర్యసంస్కృతిగ చెప్పఁబడుచున్నది.

అర్యసంస్కృతికి నూలములయిన వేదములు. అపౌరుషేయములని, జ్ఞానపరిపాదకములని అస్మర్యమాణ కర్తృకములని కీర్తింపఁబడుచున్నవి. వేదశబ్దమనకు అర్థము జ్ఞానము. “విదజ్ఞానే” అని. వేదముయొక్క జ్ఞానకాండమే ఉపనిషత్తు. “ఉప-ని-షద్” అను దానికి వ్యవధాన రహితమైన, సంపూర్ణమైన జ్ఞానము అనునది అవయవార్థము. ‘ఉప-ని’ అను నుపసర్గలతో కూడిన ‘సద్’ ధాతువుయొక్క స్వీకృతరూపమే ‘ఉపనిషత్తు’ అని దార్శనిక విద్వాంసుల కథనము.

‘సద్’ ధాతువునకు వినాశము-జ్ఞానము మఱియు ప్రాప్తి అను మూడ ర్థములు కలవు. ఈ యర్థముల ననుసరించివారు “ఉపనిషాదయతి సర్వానర్థకం సంసారం వినాశయతి, సంసారకారణ భూతామ విద్యాంచ శిథిలయతి, బ్రహ్మచగమయతీత్యుపనిషత్” అని విశదీకరించియున్నారు. ‘షడ్ విశరణ గత్యవసాదనేషు’ అని సిద్ధాంతకొముది. అనగా ‘షద్’ అనుధాతువు విశరణము (అవిద్యానాశనము) గతి (బ్రహ్మపాప్తి) అవసాదనము (గర్భనరకనివృత్తి) అను అను నర్థములలోనుపయోగింపఁబడునని అర్థము. అట్టి ఉపనిషత్తును బోధించునది మోక్షకారకమగు నధ్యాత్మవిద్య లేక బ్రహ్మవిద్య. వేదముయొక్క అంతిమ భాగమగుట చేతను, వేదసిద్ధాంతతాత్పర్యాదులనువర్ణించుట చేతను, ఉపనిషత్తును వేదాంతమని కూడనుడువుదురు.

నాల్గువేదములయొక్క ప్రతియొక్క శాఖకు సంబంధించి యొక్కొక్క ఉపనిషత్తు గలదు. వేదశాఖలనంతములు కావున ఉపనిషత్తులు ననంతములైయున్నవి. నేటికాలమున ననేక వేదశాఖలు లుప్తములైనవి. వానితోపాటు వానికి సంబంధించిన అనేక ఉపనిషత్తులు కూడ కనుమఱుగైనవి. ప్రస్తుతము ఉన్నవానిలో - ‘శ్లో॥’ “ఈశకేనకథ ప్రశ్నముండ మాండాక్య తిత్తిరిః॥ ఐతరేయంచ ఛాంద్యోగం బృహదారణ్యకం- దశ॥” అనుసీపది యుపనిషత్తులును గంభీర తరమయిన యర్థమును పఠితిపాదించు చున్నవి. అందువలననే ఆచార్య పుంగవులు బ్రహ్మవిద్యకు నీపదింటిని ప్రమాణ భూతములుగ స్వీకరించి యున్నారు. వీనిలో మాండాక్యోపనిషత్తు చాల చిన్నది. బృహదారణ్యకోపనిషత్తు మిక్కిలి పెద్దది. అన్నియును అధ్యాత్మతత్వ బోధకములు. అధ్యాత్మత్వమును బోధించు కారణము ననే ఉపనిషత్తులు సమస్త శాస్త్రమూలకంఁటె నున్న తపీతము నలంకరించినవి. ఇందు ప్రతిపాదించఁబడిన జ్ఞానమే సర్వోత్కృష్ట మయినది. ఈ ఉపనిషత్తులయొక్క అర్థనిర్ణయము కొఱకే వ్యాసమహర్షి

బ్రహ్మ సూత్రములను వ్రాసియున్నాడు. శంకర భగవత్పాదులు ఉపనిషత్తులకు భాష్యము వ్రాసియున్నారు. ఉపనిషత్తుల యొక్క సారభూతమయిన అధ్యమునే కృష్ణపరమాత్ముడు పాండవ మధ్యమునకు గీతాపదేశము గావించినాడు. “సర్వోప నిషదోగావో, దోగ్ధా గోపాలనందనః” ఉపనిషత్తుల యొక్క అర్థము సర్వజన సుగమము చేయుటకే పురాణేతి హాసాదులు ప్రకటింపబడినవి. “ఉపనిషత్తు-బ్రహ్మసూత్రములు-భగవద్గీత” ఇది వేదాంత దర్శనమునకు ప్రస్తాన త్రయము. ఇందుగీత పఠనాత్మకము, బ్రహ్మసూత్రము వచనాత్మకము. ఉపనిషత్తు శ్రివణాత్మకము.

“ఉపనిషత్తుల యందలి ముఖ్యవిషయము పరమాత్మ తత్త్వము సత్యజ్ఞానానంద స్వరూపుడగు పరమేశ్వరుడొండు కలఁడనియు, అతని చిద్విలాసమే యీ సకల చరాచర ప్రపంచమనియు, అతడే పరమాత్మ బ్రహ్మ శబ్దవాచ్యుడనియు, జీవాత్మ పరమాత్మ పరితి బింబమే అనియు, దృశ్యమయిన సకల జగత్తు నశించునదేననియు, అదృశ్యమై సర్వవ్యాపకమై యున్న పరబ్రహ్మ మొకటియే, సత్యమనియు పీని ముఖ్యమతము. జగత్తును మాయయందు పరిఘటించిన పరమేశ్వరుని ప్రతిబింబమే జీవుడు. అవిద్యానున్నుడయిన ఈ జీవుడు పూర్వపూర్వకృత పుణ్యపాప ఫలమును ఉత్తరోత్తర జన్మములందనుభవించుచు, జనన మరణ ప్రవాహ రూపమైన స సారమునమునిగి తేలుచుండును. దానికి కారణమవిద్య. అవిద్యా నాశకము జ్ఞానము. అదియే అత్మజ్ఞానము, జీవుడాత్మ జ్ఞానమున సమస్త బంధముల నెడఁబాసి ముక్తుడగును. అదియే జీవన్ముక్తి. సంసార బంధం నుండి విడిపడుటయే ముక్తి. ముక్తునకుఁబునరా వృత్తి లేదు. కావున జీవునకాత్మ జ్ఞానమావశ్యకము” అట్టి దానిని ప్రసాదించునదియే ఉపనిషత్తు.” అని “సంస్కృత సాహిత్య చరిత్ర - వైదిక వాఙ్మయము” - శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రి.

ఇట్లుపనిషత్తు ఆధ్యాత్మ విద్యారహస్య ప్రతిపాదకమై, జ్ఞాన విద్యకు నక్షయ్యమగు భాండారమగు చున్నది. పరమ పురుషార్థమును ప్రకాశింపజేసి పరమార్థమును ప్రదర్శింపజేయు నుత్కృష్ట సాధన మగుచున్నది. ఈ ఉపనిషత్తుల సంఖ్య 108 గా చెప్పబడు చున్నది. (మఱికొన్ని కూడ కలవు.) ఇందు కొన్ని గద్యాత్మకములు. కొన్ని పద్యాత్మకములు. కొన్ని గద్య పద్యోభయ మయములు. మహర్షులు ఏ ఆధ్యాత్మికతత్వములను జ్ఞానదృష్టితో సాక్షాత్కరింపజేసి కొనిరో వాని నన్నింటిని ఆయా ఉపనిషత్తులయందు వర్ణించిరి. ఉపనిషత్తు నద్గురువువద్ద నుండి మాత్రమే పొందఁదగి యున్నది. “నర్వఖల్విదం బ్రహ్మ, తత్త్వమసి, బ్రహ్మవిద్ బ్రహ్మైవ భవతి జీవో. బ్రహ్మైవ నా పరః” అనునది ఉపనిషత్తులయొక్కతత్త్వ జ్ఞానోపదేశ సారాశము ఇట్టి బ్రహ్మ జ్ఞానమును తెలిసికొన్నవారికి ప్రపంచమున తెలిసికొన వలసిన దేమియును లేదు.

“ఏతద్జ్ఞేయం నిత్యమేవాత్మ సంస్థం,

నాతఃపరం వేదితవ్యం హి కించిత్” - శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు.

“ఏకస్మిన్ విజ్ఞాతే, నర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతి” - ఛాందోగ్యోపనిషత్తు.

ఇట్లు,

వ్యాఖ్యాత-

నరసాపురం.

24-12-28

దశిక కృష్ణమోహన్; ఎం. ఎ.,

ఆంధ్రోపాధ్యాయుడు,

తేలరున్నత పాఠశాల.

3. ప రి చ య ము

చతుర్వేదములలో నొకటియగు యజుర్వేదము-కృష్ణ యజుర్వేదము, శుక్ల యజుర్వేదము అని 2 విధములుగ నున్నది.

“వ్యాసుడు ప్రవచించిన వేదమును వైశంపాయనుడు తన శిష్యుడగు యాజ్ఞ వల్క్య మహర్షికి ప్రవచనము చేసెను. కొంత కాలము పిదప తనమాట కెదురు చెప్పుటచే వైశం పాయనుడు కృద్ధుడై తనవద్ద నభ్యసించిన వేదవిద్య నంతటిని వెంటనే తనకిచ్చి వేయమని యాజ్ఞ వల్క్య నాదేశించెను. అతడును గుర్వాజ్ఞాను సారము వెంటనే వైశంపాయనుని వద్ద నేర్చుకొనిన వేదవిద్య నంతను వమన రూపమున బయటపెట్టెను. వైశంపాయనుని శిష్యులు కొందఱు తిత్తిరి పక్షులైవచ్చి ఆ వమన రూపమున నున్న వేదవిద్యను గ్రహించిరి. అదియే కృష్ణ యజుర్వేదము. వైశంపాయనుని క్రోధ మునకు గురియై అధీతవేదవిద్యను విసర్జించిన యాజ్ఞ వల్క్యుడు తిరిగి వేదము నభ్యసంపఁగోరి, సూర్యదేవు నారాధించెను. సూర్యుడు సంతోషముతో నాతనికి వేదమును ప్రవచించెను. అది శుక్ల యజుర్వేదమైనది.”

- అని పౌరాణిక కథనము.

కృష్ణ యజుర్వేదమునందు 1) తైత్తిరీయ సంహిత 2) మైత్రా యణీ సంహిత 3) కఠక సంహిత 4) కాఠకాపిష్ఠల సంహిత అను నాలుగు శాఖలు కలవు వీనిలో తైత్తిరీయ శాఖ ప్రధానమైనది.

వేదములు-“బ్రాహ్మణములు, ఆరణ్యకములు, ఉపనిషత్తులు-” అని 3 ప్రధాన భాగములుగ నుండును. కృష్ణ యజుర్వేదమున తైత్తిరీయారణ్యము, తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణమును కలవు. అందు తైత్తిరీయారణ్యకము నందలి 10 ఆధ్యాయములలో 7, 8, 9 అధ్యాయములు మూడును కలసి “తైత్తిరీయోపనిషత్తు” గా వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఇది (1) శిక్షావల్లి (2) బ్రహ్మనందవల్లి (3) భృగువల్లి అను వల్లిత్రయముతో నొప్పు చున్నది.

4. సారాంశము

1. శిక్షావల్లి

ఈ ప్రకరణమున నీయఁబడిన శిక్షాను రూపముగ నూతన జీవనమును సరిదిద్దుకొను మానవుఁడు ఇహపరలోకముల రెంటికి సంబంధించిన సర్వోత్తమ ఫలమును పొందగలఁడు. బ్రహ్మ విద్యను గ్రహించుట యందును సమర్థుఁడగును అను విషయమును తెల్పునది కనుకనే ఇది “శిక్షావల్లి” యని వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.

అధిభౌతిక ఆధ్యాత్మిక అధిదైవికములను త్రివిధవిఘ్న నివారణమునకై మొదట శాంతిపాఠము శిష్యునిచే ప్రవచింపఁబడినది. పిమ్మట ఈ వల్లికి మూలమగు ‘శిక్ష’ వివరింపఁబడుచున్నది. పరమాత్మ రహస్య విద్యా జిజ్ఞాసువులయిన శిష్యులు ముందుగ వేదోచ్ఛారణ నియమములను, సంకేతములను తెలిసికొనవలెను. వర్ణోచ్ఛారణమునను, నిమోచ్చాది స్వరోచ్ఛారణమునను మిక్కిలి ధ్యానమవసరము. బాహ్యభంతర భేదములను స్పష్టముగ నెఱింగి పఠితవలెను. ఈవిధమున వర్ణోచ్ఛారణమున స్వరము, మాత్ర, ప్రయత్నము, సామగానరీతి, సంధి, ప్రకృతి భావము అను 6 నియమముల పాలనము మిక్కిలి అవశ్యకము.

“దుష్టశృబ్ద స్వరతో వర్ణతో వా, మిథ్యా ప్రియుక్తోన తదర్థమాహ,
సవాగ్ధ్వజోగ్రి యనమానం హినస్తి, యథేంద్రిశత్రుః స్వరతోఽ

పరాధాత్॥

అని పతంజలి మహర్షి గూడ మహాభాష్యమున స్పష్టికరించి

యున్నాడు.

పిమ్మట సంహితారహస్యము వర్ణించబడినది. అధిలోక, అధి జ్యోతిష, అధ్యాత్మ, అధివిద్య, అధిప్రజా సంహితలైదును కలసినది “మహాసంహిత” అని చెప్పబడుచున్నది. వీనికి కర్మముగ పూర్వ రూప - ఉత్తర రూప - సంధి - సంధానములు వివరింపబడినవి. ఈ సంహితా జ్ఞానమున క్రమముగ స్వర్గాద్యుత్తమ లోకప్రాప్తి, నానా విధ భోగ్యపదార లాభము, వాక్చక్తి, విద్య, బ్రహ్మ తేజస్సు, సంతానము అను ఫలములు లభించుచున్నవి.

అనంతరము బ్రహ్మప్రాప్తి కవసరమగు శారీరక మానసిక బలములను పొందుటకు పరమేశ్వరుని ప్రార్థించు విధానము చెప్పబడినది. ఓంకారము సర్వశ్రేష్ఠము, తదుచ్ఛారణము సర్వ వేదోచ్ఛారణ ఫలహేతువు. గురువు శిష్యహితార్థము తన లౌకిక పార లౌకిక హితార్థము హవనము చేయువిధానము బోధింపబడినది.

వ్యాహృతి చతుష్టయ వర్ణనము శిక్షావల్లిలో విశిష్ట స్థానము నాక్రమించింది. ఈవ్యాహృతుల ద్వారమున పరమేశ్వరోపాసన సుష్పష్టమగును. భూః భువః సువః మహాన్ అను నాలుగు వ్యాహృతులలో మహోవ్యాహృతి బ్రహ్మము. అది లోకములలో ఆదిశ్య రూపమై, జ్యోతులలో చంద్రుడై, వేదములలో సర్వవేదమయమై, ప్రాణులలో నన్నమై ప్రకాశించుచున్నది. తక్కిన మూడు వ్యాహృతులకునిదియే ఆత్మ. వానివలననే సర్వవేదములు మహిమాన్వితము లగు చున్నవి. సమస్త లోకములు ప్రకాశించుచున్నవి. ఈ వ్యాహృతులు నాలుగు ఒక్కొక్కటి మఱల నాలుగు విధములగుచున్నవి. దీనిని పరిపూర్ణముగ నెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో అతడు బ్రహ్మమునుగూర్చి తెలిసికొన్న వాడగును, అట్టి బ్రహ్మవేత్తను సమస్త దేవతలు గౌరవింతురు.

పిమ్మట బ్రహ్మస్థానము, ప్రాప్తిమార్గము వివరింపబడినవి. శీర్ష కపాలమును భేదించి వచ్చు సుషుమ్నానాడిసానమే బ్రహ్మ ప్రాప్తిమార్గము. బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మలోకమునకు పోవుటకుముందు అగ్నిని అనంతరము వాయువును, అటు నుండి సూర్యుని, పిమ్మట బ్రహ్మమును చేరుకొనును. అట్టివాఁడు స్వారాజ్యమును పొందును. తన మనసుపై ఆధిపత్యమును కలిగియుండును.

అనంతరము బోధింపబడినది పాజ్కషట్కము. లోక, జ్యోతి, స్థూలపదార్థ, వాయు-అనునవి అధిభౌతిక పాజ్కములు. కరణధాతు పాజ్కములు ఆధ్యాత్మికములు. సాధకుఁడాధ్యాత్మిక పాజ్కము నుండియే బాహ్యపాజ్కమును, బాహ్యపాజ్కము నుండియే ఆధ్యాత్మిక పాజ్కమును పూరించుచున్నాఁడు ఈపాజ్కమును, అందలి ప్రత్యేక స్థూల సూక్ష్మ తత్త్వమును బాగుగ తెలిసికొన్న మానవుఁడ -న్నివిధముల ఉన్నతని పొందఁగలఁడు.

“ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ” (గీత) “ఓమితి బ్రహ్మ” “ఓమితీ దగ్ం సర్వం” - ఈరీతిగ పరమేశ్వర నామమగు ఓంకారమునెడ మానవునకు శ్రద్ధ అనక్తి కలిగించుటకు ఓంకారముయొక్క మహిమ వర్ణింపబడినది. ఓంకారము పరమేశ్వరనామమగుటచే అది సాక్షాత్తు బ్రహ్మమే. రాధీతరుఁడు సత్యమును, పౌరుషిష్టి తపస్సును, మౌద్గల్యుడు స్వాధ్యాయ ప్రవచనములను ప్రధానములని చెప్పిరి. సాధకునకు ఈమూడిటి యొక్క ప్రాధాన్యము నవసరమే. అతనికి ఆధ్యయనాధ్యాపనములతో పాటు సదాచార పాలనము (ఋతమ్) తపోదమశమాదులు. అగ్నిహోత్ర ప్రజన నాదికములు అవశ్యాచరణీయములు. ఈ సందర్భమున త్రిశంకు మహర్షియు తన యనుభవమును వివరించెను. పగితి మానవునకు సత్సంకల్పము, తత్సాధనకై పూర్ణ సావధానతయు నుండవలెనని వైదిక ప్రవచనము.

ఈ విధముగ శిష్యుడు గురువు వద్ద స్వరోచ్ఛారణము, సం-
-హితారహస్యములు, వ్యాహృతి చతుష్టయము, పాక్షిషక్తుము, ఓం
కార వైశిష్ట్యము, మున్నగు విషయములందు శిక్షణ పొందిన యనంతరము,
గృహస్థాశ్రమ ధర్మములను పాటింపవలసిన పద్ధతినీ
గురువు బోధించును. ఆతఁడు సత్యము, ధర్మము, స్వాధ్యాయ ప్రవ-
చనము, దేవ పితృకార్యములు మున్నగు వానియెడల పరిమాదపడక
యథోక్తముగ పాటింపవలెను. ఇట్లు గురువు శిష్యున కిట్టి శిక్షణ
సొనంగుటచే నిది శిక్షావల్లియైనది.

2. బ్రహ్మ నందవల్లి

శిక్షావల్లియందు కర్మవిరుద్ధములగు సంహితాది విషయములు,
కర్మసముచితములగు నుపాసనలు వివరింపఁబడినవి. అనంతరము
వ్యాహృతి రూపమున సోపాధిక ఆత్మదర్శనము బోధింపఁబడినది.
ఇంతమాత్రముచేత సంసారబీజమశేష నాశనము పొందనేరదు. అజ్ఞా-
-నము సంసారబీజ కారణము. ఇట్టి యజ్ఞానమును పోగొట్టు మార్గ-
-మన్వేషింపవలెను. సంసార బీజమగు నీయజ్ఞానము బ్రహ్మజ్ఞానము
చేతనే తొలఁగిపోవును. కావున నిట్టి యజ్ఞానమును పోగొట్టి బ్రహ్మ
జ్ఞానోపదేశము చేయుటకై బ్రహ్మనందవల్లి ప్రారంభింపఁబడు-
చున్నది. ఇందు మోక్షమునకు సాక్షాత్సాధన భూతమగు బ్రహ్మ
విద్య ప్రతిపాదింపఁబడుచున్నది.

బ్రహ్మ విదుఁడుత్కృష్ట పదవిని పొందును. బ్రహ్మమును
తెలిసికొనుటకు దాని లక్షణము చెప్పఁబడినది. “సత్యం జ్ఞానమనం-
-తం బ్రహ్మ” అని. ఇటు సత్యము, జ్ఞానము, అనంతము అనుమూడు

పదములు విశేషణములు. బ్రహ్మపదము విశేష్యము. సత్యాది శబ్దములచే పరోక్షముగ నుపలక్షితమయిన పరబ్రహ్మము శ్రేష్ఠమగు హార్దాకాశమందును ఉపలబ్ధమగును. అట్టిది బుద్ధియను గుహయందు నిగూఢమై యున్నది. అట్టిదానిని తెలిసినవాడే బ్రహ్మ విడుడు. అతడు సమస్త వాంఛితములను పొందగలడు. బ్రహ్మజ్ఞాని బ్రహ్మ స్వరూపుడే అగుచున్నాడు. బ్రహ్మమే బుద్ధిగుహయందు ఆ పరోక్షముగ నాత్మ స్వరూపమున సుగ్రాహ్యమగుచున్నది. అట్టిబ్రహ్మము యొక్క ఆత్మ నుండి ఆకాశము, దాని నుండి వాయువు, దాని నుండి అగ్ని, దానినుండి నీరు, దానినుండి పృథివి, దానినుండి ఓషధులు, వాని నుండి యశ్నము, దాని నుండి పురుషుడు నుద్భవించెను. అన్న రసమువలన పుట్టినట్టియు, జ్ఞానోపదేశమునకై శుశ్రీత్వము గృహీతుడై నట్టియు నగు నీ పురుషుడెన్న రసమయుడు. సర్వ భూతములలో నన్నము శ్రేష్ఠము మాత్రయు జ్యేష్ఠము. దానిని బ్రహ్మముగ నుపాసించువారు సమస్తాన్నములను పొందుదురు. అది పాఞ్చులచే భక్షింపబడుచున్నది. అదియే ప్రాణులను భక్షించుచున్నది. కనుకనే అదియన్నము. అన్నరసమయాత్మకంతుభిన్నము సూక్ష్మతరమైనది ప్రాణమయకోశము. ఇట్లే కర్మముగ మనోమయ, విజ్ఞానమయ ఆనందమయాత్మ లొకదానికంటె నొకటి భిన్నములు, సూక్ష్మములు. వానిని వివరించు సందర్భములందే అన్నము, పాఞ్చము, మనస్సు, విజ్ఞానము, ఆనందము అనునైదింటి యొక్క ఉత్కృష్టత వివరింపబడినది. అంతిమమగు నీయానందమే పరబ్రహ్మము. అదియే పరిస్తుతవల్లి యిందు సత్యాదిశబ్దములచే నుపలక్షితమగుచున్నది. దాని నుపదేశించుటకే పంచకోశములు ఒకదాని తరువాత నొకటి బోధింపబడుచున్నవి. కావున మానవుని యొక్క హృదయాకాశమున బ్రహ్మము ఆనందమయ్యుండై యున్నట్లు తెలియ

బ్రహ్మము ఉండెనా? లేదా? అను విషయమును తర్కించి, అట్టి యానందమయఁడగు బ్రహ్మమును తెలిసికొనినవాఁడు సత్పు-
రుషుఁడగుచున్నాడు. బ్రహ్మ జ్ఞానము లేనివాడుకూడ నా బ్రహ్మ-
మును పొందునా? పొందడా? అను శంకయునిట నివారింపబడును.
బ్రహ్మస్తిత్వము వివరింపబడును.

బ్రహ్మము తాననేకములు గావలెనని తపస్సు చేసి దృష్టిగోచర-
మగు నీనమస్తజగత్తును సృష్టించెను. పిమ్మట తాను అందే ప్రవేశించి,
మూర్తము - అమూర్తము నయ్యెను. కావున బ్రహ్మవేత్తలు మూర్తా-
మూర్తాదిక మంతయు బ్రహ్మమే యని పట్కుదురు. సృష్టికి ముందీ
పరిపరించమంతయు నామ రూప విశేషములు లేని బ్రహ్మమే. దాని-
నుండి బ్రహ్మము నామరూపకాత్మకమగు ప్రపంచముగ తననుతాను
చేసికొనెను. అట్టి సుకృతమగు బ్రహ్మమే తనస్వరూపము. ఈ ప్రాణి-
జాతమారసమును పొందినచో ఆనందము కలదగును. ఈ యానందమే
హృదయాకాశమున లేనిచో నెవఁడు జీవింపఁగలఁడు? జీవించు-
చున్నాఁడనిన శక్తియొకటి ఉండవలెను కదా! అట్టి శక్తి బ్రహ్మమే
తక్క వేఱుగాదు. అది యనంగమైనను విజ్ఞానస్వయ కోశోపాధిచే
ద్దానికి ప్రాణనాది క్రియాకర్తృత్వము తటస్థించుచున్నది. కావున
బ్రహ్మస్తిత్వమంగీకరింపవలసియున్నది.

అట్టి బ్రహ్మమందు భయము లేని స్థితిని పొందు సాధకుఁడు
అభయంగతుఁడగును. బ్రహ్మము తనకంటె భిన్నము కాదని తెలిసి-
కొనలేనివాఁడు విష్వానుఁడయినను, బ్రహ్మము తనికి భయకారణ-
మగును. మహాపిర్యవంతులు స్వతంత్రులునగు సూర్యాది దేవతలు
కూడ బ్రహ్మమునుగూర్చి భేదంబు కలిగియుండుటచేతనే రాజునకు
భృత్యుల కైవడి బ్రహ్మమునకు పశుపక్షులయి, స్వస్వకృత్యముల
ననవహించుచున్నది నిర్వహించుచున్నారు. కావున జగత్తునంతటినీ

సక్రమముగ నడపెడి శక్తియొకటున్నదికదా! అదియే బ్రహ్మము. ఈ విధముగ కూడ బ్రహ్మస్తిత్వము నిర్ధారించబడుచున్నది.

అటువంటి బ్రహ్మ స్వరూపమగు నానందముయొక్క విచారణ మిపుడు చేయబడుచున్నది. లోకకానందము బ్రహ్మప్రాప్తికి ధ్వార భూతము. అందువలననే బ్రహ్మనంద ప్రకరణమున లోకకానందము యొక్క వివిధ కక్ష్యలు ప్రస్తావించబడుచున్నవి. మానుషానందము, మనుష్య గంధర్వానందము, అజానజ దేవానందము. కర్మదేవానందము, దేవానందము, ఇంద్రానందము, బృహస్పతియానందము, పృజాపతియానందము, బ్రహ్మానందము. ఇట్లు వివిధానంద శ్రేణిలో పూర్వపూర్వానందముకంటె ఉత్తరోత్తరానందము నూరురెట్లధికమగుచున్నది. అకామహతత్వము సమగ్రమయినప్పుడే కేవల బ్రహ్మనందానుభవము ప్రాప్తమగును. ఇతరానందములన్నియు గంభీరమగు బ్రహ్మానంద సముద్రము యొక్క బిందువులతో తుల్యములగుచున్నవని వివరించుటచే ఇతరానందములు నిందు తెలుపబడినవి.

పురుషుని యందానంద స్వరూపముగ నే బ్రహ్మ మున్నదో అదియు, సూర్యమండలము నంధున్న పరబ్రహ్మము నొక్కటేయగుచున్నది. ఎవడీ విధముగ తెలిసికొనుచున్నాడో. అతడీ లోకము నుండి మరలి క్రమముగ అన్నమయాద్యాత్మలను పొంది తుదకి ఆనందమయాత్మను పొందగల్గును. ఇట్టి బ్రహ్మానందము పంచకోశా తీతమైనట్లే మనోవాగ గోచరము కూడ. మనోవాగ తీతమయిన బ్రహ్మము యొక్క ఆనందమును తెలిసికొనినవాడు దేనవలననుభవపడడు. బ్రహ్మ జ్ఞానికి సర్వము బ్రహ్మమే. కనుక శుభా శుభములు కూడ బ్రహ్మనన్యములే అగుచున్నవి.

ఈ విధముగ బ్రహ్మయొక్క ఉపలబ్ధి స్థానము, బ్రహ్మాత్మ నన్యత్వము, అనాత్మ భూతమగు కోశపంచకము నుండి ఆత్మను

విచేకించు మార్గము, వివిధోపపత్తి ప్రదర్శనములచే బ్రహ్మస్థిత్వము ఈవల్ల యందు చక్కగా వివరింపబడినది. సర్వానందముల కంటె బ్రహ్మనంద ముత్కృష్టమని నిరూపింపబడినది. బ్రహ్మనందము నందినవానికి పుణ్యపాప నిమిత్తమగు సంతాపహేతువులేమింజేసి, జన్మాంతరము లేకుండుటచే మోక్షావాప్తి సంసిద్ధమని బ్రహ్మనంద వల్ల యందుపదేశింపబడినది. కాన, దీనికి బ్రహ్మనందవల్ల యను నామమన్వర్థమైనది.

3. భృగువల్లి

తైత్తిరీయోపనిషత్తు నందలి చూడవదియగు నీ భృగువల్లి యందు వరుణుడు తనపుత్రుడగు భృగుమహర్షికి గావించిన బ్రహ్మ విద్యోపదేశము వర్ణింపబడినది. కావుననే ఇది భృగువల్లియైనది.

భృగుమహర్షి వరుణుని యొక్క కుమారుడు. పరమాత్మను గూర్చి తెలిసికొనవలయునను దృఢ సంకల్పముతో నతడొకనాడు తన తండ్రియొద్దకుపోయెను. “నేను బ్రహ్మమునుగూర్చి తెలిసికొన వలెనను కొనుచున్నాను. కావున నాకు బ్రహ్మ తత్త్వము నుపదేశింపుము” అని ప్రార్థించెను. అంతట నతడు కుమారా! అన్నము, ప్రాణము, నేత్రము, మనస్సు, వాక్కు అనునవన్నియు బ్రహ్మోప లబ్ధికి మార్గములు మనకు ప్రత్యక్ష గోచరములగుచున్న వన్నియు ఎవరి నుండి యుత్పన్నములగుచున్నవో, ఎవని సాయమున మనుచున్నవో, అట్టి శక్తిని గూర్చి నీవు తెలిసికొనుము. అడియే బ్రహ్మము.” అని బోధించెను. ఈవిధముగ తండ్రి యొక్క ఉపదేశమును పొంది. భృగుమహర్షి తపస్సు గావించెను. తపస్సు నందు

తండ్రి యొక్క ఉపదేశమును విచారించెను. కొంతకాలమునకతడు “అన్నము బ్రహ్మ” మని తెలిసికొనెను. ఎందుచేత? అన్నము నుండియే సమస్త భూతములు జనించుచున్నవి. జనించినవి అన్నము వలననే జీవించుచున్నవి. ఇహలోకమును వీడిపోవునపుడు ఈపృథివి యందు (పృథివి వా అన్నమ్) వినష్టములగుచున్నవి. ఇట్లుతెలిసికొని భృగువు మరల తండ్రిని సమీపించి బ్రహ్మతత్త్వమును తెలుపు మనగా “తపస్సుచేత బ్రహ్మమును తెలిసికొనుము. తపస్సేబ్రహ్మ” మని తెలిపెను. భృగువు మరల తపస్సు చేసి ప్రాణము బ్రహ్మమని గ్రహించెను. అట్లే తండ్రి బోధించినవిధముగ మరల మరల తపస్సు చేసి క్రమముగ మనస్సు, విజ్ఞానము, ఆనందములను కూడ బ్రహ్మములని స్పష్టి స్థితిలయాది విశేషభ్రంసముగ గ్రహించెను. ఇట్లు భృగువు యథార్థమైన పరిపూర్ణమైన బ్రహ్మ జ్ఞానమును పొందెను.

వరుణ బోధితమై, భృగు జ్ఞాతమైన ఈబ్రహ్మ విద్య విశుద్ధాకాశ స్వరూపమయిన పరబ్రహ్మమునందు ప్రతిష్ఠితమయినది. ఈ విషయము నెవడు తెలిసికొనునో, అతడు విశుద్ధాకాశ స్వరూపమయిన పరమానందమును పొందును. ఇంతేకాక, అతడు గొప్ప అన్నవంతుడును, గొప్ప భోగ సంపన్నుడును, పుత్ర పౌత్ర సంతాన వంతుడును, బ్రహ్మతేజస్సంపన్నుడును, కీర్తిమంతుడునై సర్వ శ్రేష్ఠుడుగ పరిగణింపబడును.

అట్లయిన, బ్రహ్మజ్ఞాని మాత్రమే పైన పేర్కొనిన సమస్త సంపదలను పొందునా? ఇతరులకవి లభింపవా? లభించుననిన యెట్లు? అనునది విచారింపబడుచున్నది.

అన్నము వలనను లభించునని గ్రహింపవచ్చును. అందుచేత అన్నమునునిండి పరదు. ప్రాణమే అన్నము. శరీరము అన్నమును

భుజించుచున్నది. శరీరము నందు ప్రాణము పరిణామము
బడినది. ఇట్లు అన్నము యొక్క మహిమను తెలిసికొనినవాడు
పైన పేర్కొనిన సమస్త సంపదలను పొంది మహిమాన్వితుడగును.
అన్నమునవహేళన చేయరాదు. దాని నభివృద్ధి చేయవలెను. అట్లే
తన యింటికే తెంచిన ఏ అతిథికైనను ప్రతికూల సమాధానము నీయ
రాదు. ఆదరభావముతో నతిథి సత్కారము చేయవలెను. నికృష్ట
భావముతో, మర్యాదా రహితముగ నతిథిని చూచినచో అట్టి ఫలమే
తనకును లభించును. దీనిని గ్రహించి ఏమానవుడు విశుద్ధభావముతో
నతిథి సత్కారము చేయునో అతడు సర్వోత్తమ ఫలము నందగలడు.

అట్లే బ్రహ్మమును సమస్తాచార భూతుడని ఉపాసించినచో,
సాధకుడును ప్రతిష్ఠావంతుడగును. అతిథిని గౌరవించి, బ్రహ్మమును
సర్వశ్రేష్ఠుడని యుపాసించినచో, సర్వోత్తముడగును. నశింపజే
యుటకు నియమింపబడిన వానినిగ నుపాసించినచో ద్వేషించు
చున్న శత్రువులను నశింపజేయును. అంతటను నిండియున్న బ్రహ్మ
యొక్కడే అని తెలియక అజ్ఞానవశుడై విభిన్న దేవతల నుపాసిం
చువాడు పాస్తవిక లాభముచే వంచితుడగును. అంతటను ఒకే
పరమాత్మ పరిపూర్ణుడై యున్నాడు. అతడే నానారూపుడై, అభివ్య
క్తుడగుచున్నాడు. అతనిని పొందిన మానవుడు కూడ ఇచ్చాను
రూపమగు రూపమును ధరింపగల శక్తి సంపన్నుడగుచున్నాడు.

ఈవిధముగ నెవడు పరమాత్మ తత్త్వమును తెలిసికొని
“అహం బ్రహ్మస్మి” అని భావించునో వాడు కూడ పరమాత్మ
స్థితిని పొందగల్గును. ఇట్లు భృగువల్లి యందు పరబ్రహ్మ తత్త్వ
విచారము, అన్నమహిమ, అతిథి సత్కారము, బ్రహ్మోపాసకుని
కర్తవ్యము, మొదలగునవి చక్కగా వివరింపబడినవి.

తైత్తిరీ యోగ నిషత్

ప్రతిపదార్థ ముఖ్యాంశ వివరణము

ప్రథమానువాకము
(శాన్తిపాఠము)

మంత్రము :-

శం నో మిత్రః శం వరుణః శం నో భవత్వర్యమా శం న
ఇంద్రో బృహస్పతిః శం నో విష్ణురురుక్రమః నమో బ్రహ్మజే
నమస్తే వాయో త్వమేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మాసి త్వామేవ ప్రత్యక్షం
బ్రహ్మ వదిష్యామి ఋతం వదిష్యామి సత్యం వదిష్యామి తస్మా
మవతు తద్వత్తార మవతు అవతు మామ్ అవతు వక్తారమ్

ఓం శాన్తిః శాన్తిః శాన్తిః

అర్థము :- నః = మా కొఱకు; మిత్రః = సూర్యుడు (దిన,
ప్రాణ-అధిపతి); శం = కల్యాణప్రదుడగుగాక!; వరుణః = వరు
-ణుడు (రాత్రి, అపాన-అధిపతి); శం = కల్యాణప్రదుడగుగాక;
అర్యమా = అర్యముడు; (చక్షుసూర్యమండలాధిపతి); నః = మా
కొఱకు; శంభవతు = కల్యాణప్రదుడగుగాక!; ఇంద్రః = ఇంద్రుడు
(బల భుజాధిపతి); బృహస్పతిః = వాణీ బుద్ధ్యధిష్ఠాతయగు బృహ
స్పతి; నః = మాకు; శం = కల్యాణకారకులగురురు. గాక!; ఉరు
క్రినుః త్రివిక్రమ రూపముచే విశాల పాదముకల; విష్ణుః = విష్ణువు
(పాపాధిష్ఠాత) నః = మాకు; శం = కల్యాణ కారకుడగుగాక!;

బ్రహ్మణే = బ్రహ్మకు (నమస్త దేవతలకు నాత్మస్వరూపుడగు);
 నమః = నమస్కారము; వాయో = ఓ వాయుదేవ! తే నమః =
 నీకు నమస్కారము; త్వమేవ = నీవే; ప్రత్యక్షం = ప్రత్యక్షరూప
 మగు; బ్రహ్మాసి = బ్రహ్మవు; త్వామేవ = నిన్నే; పృత్యక్షంబ్రహ్మ
 = ప్రత్యక్షమగు బ్రహ్మగా; వదిష్యామి = చెప్పదును; ఋతం =
 ఋతమను పేరుతో; వదిష్యామి = పిలిచెదను; సత్యం = సత్యమను
 పేరుతో. వదిష్యామి = చెప్పదును; తత్ = ఆ సర్వశక్తిమంతుడగు
 పరమేశ్వరుడు; మాం అవతు = నన్ను రక్షించుగాక!; తత్ = ఆ;
 వక్తారం = గురువును; అవతు = రక్షించుగాక!; అవతు మామ్ =
 నన్ను రక్షించుగాక!; అవతు వక్తారం = గురువును రక్షించుగాక!;
 ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

వ్యాఖ్య :- ఆధి భౌతిక, ఆధ్యాత్మిక, ఆధి దైవికములను త్రివిధ
 ములగు విఘ్నములను నివారించుటకు ముమ్మారు 'శాంతి' ప్రవచిం
 పబడినది. 'తన్నామవతు, తద్వక్తారమవతు! అవతుమాం, అవతు
 వక్తారమ్' అని ద్వీరుక్తి శాంతిపాఠము పరిసమాప్తి యగుటను సూచిం
 చును. ఈ ప్రకరణమున నీయబడిన శిక్షానురూపముగ "మానవుడు
 తన జీవితమును దిద్దుకొనును. ఇహలోక పరలోకములకు సంబం
 ధించిన సర్వోత్తమ ఫలములనుపొందగల్గును; బ్రహ్మ విద్యా గ్రహ
 ణము శంకు సమర్థుడగును." అను భావమును తెల్పుచున్నది.
 కనుకనే దీనికి "శిక్షావల్లి" అని పేరు పెట్టబడినది.

ద్వితీయానువాకము

(వేదోచ్ఛారణ విధానము)

మంత్రము :- శిక్షాం వ్యాఖ్యస్యామః। వర్ణః స్వరః। మాత్రా
 బలమ్। సామ సంతానః। ఇత్యుక్తః శిక్షాధ్యాయః॥

అర్థము:- శీఘ్రం = శీఘ్రము గూర్చి; వ్యాఖ్యాస్యామః = వ్యాఖ్యానిం
 సంతము (వర్ణింతము); వర్ణః = వర్ణము; స్వరః = స్వరము (నిమిత్త
 చోపదాత్తాది); మాత్రా = మాత్ర (ప్రాస్వదీర్ఘస్థతములు); జలమ్ =
 ప్రయత్నము (బాహ్యభ్యంతర); సామ = సామగానము; సంకాన
 = సంధి (సంహిత మణియు పరికృతి భావం) ఇల = ఈవిధము
 శీఘ్రాధ్యాయః = వేదోచ్ఛారణము యొక్క శీఘ్రాధ్యాయము; ఉక్తః =
 చెప్పబడినది.

వ్యాఖ్య:- వేదోచ్ఛారణ నియమములను వర్ణించుచు, గురుప్రవా
 సంకేతములను దెల్పుచున్నాడు. వర్ణోచ్ఛారణమున, నిమిత్తా
 రణాది స్వరోచ్ఛారణమునను మిక్కిలి ధ్యానమవసరము. అవశ్యకము
 లనిష్టకారకములు. బాహ్యభ్యంతర భేదములను స్పష్టముగ నెఱింగి
 పరింపవలెను. ఈవిధముగ వర్ణోచ్ఛారణమున స్వరము, మాత్ర,
 ప్రయత్నము, సామగానరీతి, సంధి, ప్రకృతి భావము అను అంశ
 నియమములను మిక్కిలి శ్రద్ధతో పాఠింపవలసి యున్నది.

“దుష్టః శబ్దః స్వరతో వగతో వా
 మిథ్యా ప్రయుక్తో న తదగ్రమాహ
 న వాగ్వజ్రో యజమానం హినస్తి
 యథేంద్ర శత్రుః స్వరతోఽపరాధాత్”

అని పతంజలి మహాభాష్యమున వివరించి యున్నాడు.
 ‘ఇంద్రశత్రు’ శబ్దము నందలి స్వరప్రతికారణముననే వ్యర్థ
 సురుడు స్వయముగ నింద్రునిచే హతుడయ్యెను కదా!

తృతీయానువాకము (మహా సంగమితా వివరణము)

సంతకము: సహ నౌ యశః | సహ నౌ బ్రహ్మ వర్చసః
- తాతః సగంహితాయా ఉపనిషదం త్యాఖ్యాస్యామః | పంచస్వధి
శేషమ్ | అధిలోక - మధిజ్యోతిష - మధివిద్య - మధిప్రజ - మధ్యాత్మ
నా మహా సగంహితా ఇత్యాదృశే |

అథాధిలోకమ్ | పృథివీ పూర్వరూపమ్ | ద్వౌరుత్తర రూప
- తాతః సన్ధిః | తాయః సన్ధానమ్ | ఇత్యధిలోకమ్ |

అథాధిజ్యోతిషమ్ | అగ్నిః పూర్వరూపమ్ | అదిత్య ఉ
- పమ్ | అపః సన్ధిః | వైద్యుతః సన్ధానమ్ | ఇత్యధిజ్యోతిషమ్ |

అథాధి విద్యమ్ | ఆచార్యః పూర్వరూపమ్ | అస్తేతాన్యు
- పమ్ | విద్యా సన్ధిః | ప్రపదనమ్ సన్ధానమ్ | ఇత్యధివిద్యమ్ |

అథాధి ప్రజమ్ | మితా పూర్వరూపమ్ | పితౌత్తర రూ
- పజా సన్ధిః | ప్రజననగం సన్ధానమ్ | ఇత్యధిప్రజమ్ |

అథాధ్యాత్మమ్ | అధరా హనుః పూర్వరూపమ్ | ఉత్తరా ప
- త్తరరూపమ్ | తాకస్సన్ధిః | జిహ్వ సన్ధానమ్ | ఇత్యధ్యాత్మమ్ |

అతీమా మహాసగంహితా య ఏవమేతా మహాసగంహ
- త్యాఖ్యాతా వేద | సందీయతే ప్రజయా పశుభిః బ్రహ్మవర్చ
- సా ద్వేన సువర్గేణ లోకేన ||

అనువాకము : సౌ = మాయీరుపురయొక్క (గురుశిష్యులు); యశః
= యశస్సు; సహ = సమముగా (కలిసి) వృద్ధి పొందుటగా; సహ
= సహాయము; నౌ = మాయీరుపురయొక్క; బ్రహ్మవర్చసం = బ్ర

జేజుగూడ అభివృద్ధి పొందుఁగాక!; అథ = ఇట్టి శుభ వాంఛను ప్రకటించిన పిమ్మట; అతః = ఇకనుండి మనమిరువురము; అధిలోకం = లోకముల విషయమున; అధిజ్యోతిషం = జ్యోతిస్సుల విషయమున; అధి విద్యం = విద్యా విషయమున; అధి ప్రజం = ప్రజలవిషయమున; అధ్యాత్మం = శరీరము విషయమున; పంచను = అధికరణేషు = ఐదుస్థానముల యందును; సగంహితాయాః = సంహితయొక్క, ఉపనిషదం = రహస్యమును, వ్యాఖ్యాస్యామః = వర్ణనచేయుదుము; తాః = వీనినన్నింటిని; మహాసగంహితాఇతి = మహాసంహితయనునామమున; అచక్షతే = పిలుచుచున్నారు;

అథ = వీనిలో; అధిలోకం = లోకవిషయ సంహితకు; పృథివీ పూర్వరూపం = భూమి పూర్వవర్ణము; ద్యౌరుత్తర రూపం = దివి ఉత్తరవర్ణము; ఆకాశః సన్ధిః = ఆకాశముసంధి; వాయుః సన్ధిః = నం = పై రెండింటికీ సంయోజకము వాయువు. ఇత్యధిలోకం = ఇది లోకవిషయక సంహిత; సంహిత యొక్క ఉపాసనా విధియును; ఇట్లే తక్కిన వాల్గింటిని ఈక్రింది విధముగ గ్రహింపవగును.

మహా సంహితా స్వరూపము

సంహిత	పూర్వ రూపము	ఉత్తర రూపము	సంధి	సంధానము
అధిలోకం	పృథివీ	ద్యౌః	ఆకాశః	వాయుః
అధిజ్యోతిషం	అగ్నిః	అదిత్యః	అపః	వైద్యుతః
అధివిద్యం	ఆచార్యః	అస్తేవాసి	విద్యా	ప్రవచనం
అదిప్రజం	మాతా	పితా	పరిజాః	ప్రజననం
అధ్యాత్మం	అధరాహనుః (క్రింది దొడ ఎముక)	ఉత్తరా హనుః (పై దొడ ఎముక)	వాక్	జిహ్వ

ఇతి=ఈవిధముగ; ఇమాః=ఈ; మహాసగ్గంహితా=పంచ మహా
సంహితలు చెప్పబడినవి; యః=ఏమానవుడు; ఏవం=ఈవిధముగ;
వ్యాఖ్యాతాః=పైన వివరింపబడిన; మహాసగ్గంహితాః=మహా సంహిత
లను; వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో అతడు; ప్రజయా=సంతానము
తోడను; పశుభిః=పశువులతోడను; బర్హిష్పవర్చసేన=బ్రహ్మలేజము
తోడను; అన్న + అద్యేన=అన్నాది భోగ్యపదార్థములతోడను;
సువర్గేణలోకేన=స్వర్గలోక ప్రాప్తితోడను; సంధీయతే=సంపన్ను
డగుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:- లోక విషయక సంహితాజ్ఞానముచే స్వర్గాదుత్తమలోక
ప్రాప్తి, జ్యోతివిషయక సంహితాజ్ఞానముచే నానావిధములగు భౌతిక
సామగ్రి, పరిజావిషయక సంహితా జ్ఞానముచే సంతానము, విద్యా
విషయక సంహితా జ్ఞానముచే విద్య మతియు బ్రహ్మ లేజము,
అధ్యాత్మ విషయక సంహితాజ్ఞానముచే వాక్చక్తిఫలములుగా భావింప
వచ్చును. శ్రుతి ఈశ్వరవాణి. తద్రహస్యమునెఱింగి శ్రద్ధా విశ్వాస
ములతో పై ఉపాసన చేయువారు సమస్త ఫలముల నొందగలరు.

చతుర్థానువాకము

(గురువు యొక్క లౌకిక పారలౌకిక
విధులు - హోమవిధి)

మం త్రము :-

1. యశ్చందసామృషభో విశ్వరూపః, ఛందోభ్యోఽధ్యమృ
తాత్సంబభూవ, స మేంద్రో మేధయా స్పృజోతు, అమృతస్య దేవ
ధారణో భూయానమ్, శరీరం మే విచర్షణమ్, జిహ్వ మే మధు

మత్తమా! కర్ణాభ్యాం భూరి విశ్రువమ్! బ్రహ్మణః కోశోఽసి మేధయా
పిహితః! శ్రుతం మే గోపాయ॥

2. అవహన్తి వితన్వానా కుర్వాణాచీరమాత్మనః! వాసాగ్ంసి
మమ గావశ్చ! అన్నపానే చ సర్వదా! తతో మే శ్రీయమావహ! |
లోమశాం పశుభిః సహ స్వాహా॥

3. అమాయన్తు బ్రహ్మచారిణః స్వాహా! విమాయన్తు
బ్రహ్మచారిణః స్వాహా! ప్రమాయన్తు బ్రహ్మచారిణః స్వాహా! దమా
యన్తు బ్రహ్మచారిణః స్వాహా! శమాయన్తు బ్రహ్మచారిణః స్వాహా॥

4. యశో జనేఽసాని స్వాహా! శ్రేయాన్ వస్యసోఽసాని
స్వాహా! తం త్వా భగ ప్రవిశాని స్వాహా! సా మా భగ ప్రవిశ
స్వాహా! తస్మిన్ సహస్రశాఖే ని భగాహం త్వయి మృజే స్వాహా॥

5. యథాఽఽపః ప్రవతాం యన్తి యథా మాసా అహర్జరమ్!
ఏవం మాం బ్రహ్మచారిణో ధాతరాయన్తు సర్వతః స్వాహా॥ ప్రతి
వేశోఽసి ప్ర మా భాహి ప్ర మా పద్యస్వ॥

అర్థము:- 1. యః=ఎవఁడు; ఛందసాం=వేదములలో; ఋషభః=
సర్వశ్రేష్ఠుఁడో; విశ్వరూపః=సర్వరూపుఁడో; అవృతాత్ = అమృత
స్వరూపములగు; ఛందోభ్యః=వేదములనుండి; అధి=ప్రధానరూపమున;
సంబ భూవ = సంభవించినవాఁడో; నః = అ ఓంకారస్వరూపుఁడగు;
ఞ్గి=సర్వాధిపతియగు పరమేశ్వరుఁడు; మా=నన్ను; స్పృణోతు=
సంపన్నునిచేయుఁగాక!; దేవ! = ఓదేవా! నేనునీవలన; అమృతస్య
ధారణః=అమృతమయ పరమాత్మను నాహృదయమున ధరించువాఁ
డను; ఘాయాసమ్ = కాగలను; మే శరీరమ్ = నా శరీరము;
విచక్షణమ్ = సర్వవిధముల రోగరహితమగుఁగాక!; మే జిహ్వ = నా

నాలుక; మధుమత్తమా = మధురభాషిణియగుఁగాక; కర్ణాభ్యాం = చెవులతో; భూరివిశ్రువమ్ = నిన్నుఁగూర్చి యధికముగా విందు నుఁగాక; (నీవు) మేధయాపిహితః = లౌకికబుద్ధితోకప్పబడియున్న; బ్రహ్మణః = బ్రహ్మ యొక్క (పరమాత్మ యొక్క); కోశఃఅసి = నిధివైయున్నావు; మే = నాయొక్క; శ్రుతం = వినియున్న ఉపదేశమును; గోపాయ = రక్షింపుము.

వ్యాఖ్య:- పరబ్రహ్మ ప్రాప్తికొఱకవసరమగు శారీరక బుద్ధి బలములను పొందుటకు పరమేశ్వరుని (వాని ప్రసిద్ధ నామమగు నోంకారము ద్వారా) పొందించు విధానము చెప్పబడుచున్నది. ఓంకారము సర్వశ్రేష్ఠము; తదుచ్ఛారణము సర్వవేదోచ్ఛారణ ఫలప్రాప్తికి సమానము; ఓంకార పరమేశ్వర నామములభిన్నములు. అట్టి ప్రణవరూపమగు పరమాత్మ సర్వాధికుడగుటచే “ఇంద్ర” నామమున ప్రసిద్ధుడు.

2. ఐశ్వర్య ప్రాప్తికొఱకు అగ్నిలో నాహుతి చేయు విధము :-

అర్థము:- అనంతరము (ఐశ్వర్యమును పొందు విధము చెప్పబడుచున్నది.) మమ = నా యొక్క; ఆత్మనః = సొంతముకొఱకు; అచీరమ్ = వెంటనే; వాసాంసిత = వస్త్రములును; గావశ్చ = గోవులను; అన్నపానే = అన్నపానములును; సర్వదా = ఎల్లప్పుడును; ఆవహంతి = కల్గించువాడవై; వితన్వానా = వానిని విస్తరించువాడవై; కుర్వాణా = వానినితయారుచేయువాడవై; లోమశాంపశుభిఃసహ = రోమములుకల పశువులతో కూడినట్టి; (తాం = ఆ) శ్రియం = సుఖదను; మేత్రవహ = నాకుకలిగింపుము; స్వాహా = ఈ ఉద్దేశ్యముతో నాహుతి చేయుచున్నాను.

వ్యాఖ్య:- ఈ మంత్రము నుచ్చరించి స్వాహా శబ్దముతో అగ్నిలో నాహుతి చేసినచో నది యైశ్వర్య ప్రాప్తి సాధకమగును.

3. గురువు శిష్యహితార్థము హవనము చేయు విధానము :-

అర్థము :- బ్రహ్మచారిణః = బ్రహ్మచారులు; మా = నా వద్దకు; ఆయన్తు = వచ్చెదరు గాక!; బ్రహ్మచారిణః = బ్రహ్మచారులు; విమాయన్తు = నిష్కపటులగుదురుగాక!; స్వాహా = అనితహుతిచేయవలెను; బ్రహ్మచారిణః = బ్రహ్మచారులు; ప్రమాయన్తు = ప్రామాణికజ్ఞానమునుగలిపింతురుగాక!; స్వాహా = అనితహుతిచేయవలెను; బ్రహ్మచారిణః = బ్రహ్మచారులు; దమాయన్తు = ఇంద్రియములను అధీనములో నుంచుకొందురుగాక!; స్వాహా = అని తహుతి చేయవలెను; బ్రహ్మచారిణః = బ్రహ్మచారులు; శమాయన్తు = శాస్త్రస్వభావమును పొందియుందురుగాక!; స్వాహా = అని తహుతి చేయవలెను.

వ్యాఖ్య :- ఇట్లు గురువు తన శిష్యులహితమును గోరి హవనము గావించును.

4. గురువు తన లౌకిక పారలౌకిక హితార్థము హవనము చేయుట :

అర్థము :- జనే = జనులలో; యశఃఅసాని = యశస్వినగుదును గాక! (స్వాహా); వయసః = మహాధనవంతులలో; శేరియాన్అసాని = అధికధనవంతుడనగుదునుగాక; (స్వాహా); భగ = భగవంతుడా; తంత్యా = అనిన్ను; ప్రవిశాని = నేను ప్రవిష్టుడనగుదును గాక; (స్వాహా) భగ! = ఓభగవంతుడా! సమా = ఆ నీవు నన్ను; ప్రవిశ = ప్రవేశింపుము; (స్వాహా); భగ = ఓ భగవంతుడా! తస్మిన్సహస్రశాఖే = వేలకొలదిశాఖలుకల; త్వయి = నీయందుధ్యానము ద్వారా నిమగ్నుడనై; అహం = నేను; నిమృజే = స్వయముగ విశుద్ధుడనగుదునుగాక! (స్వాహా)

వ్యాఖ్య :- గురువు ఈఉద్దేశ్యములతో మంత్రోచ్ఛారణ పూర్వకముగ స్వాహా శబ్దముతో అగ్నియందాహుతి చేయవలెను.

5. అర్థము:- యథా = ఏవిధముగ; అపః = నవ్యాదుల జలము; ప్రవితా = నిమ్న స్థానమునుండి; యన్తి = సముద్రమునకు పోవు చున్నదో; యథా = ఏవిధముగ; మాసాః = నెలలు; అహర్జరమ్ = దినములు మొదలగునవి కాల పరివాహమున కదలిపోవుచున్నవో; అట్లే; హేధాతః = ఓ దైవమా!; ఏవం = ఈ విధముగ; మమ = నా యొక్క; సర్వతః = అన్ని వైపుల నుండి; బ్రహ్మచారిణః = బ్రహ్మచారులు (శిష్యులు); ఆయన్తు = వచ్చుదురుగాక; (స్వాహా) ప్రతి వేశః అసి = నీవు అందఱకును విశ్రామ స్థానమవైయున్నావు; మా పరిభాషా = నన్ను పరికాశింపజేయుము; మా ప్రపద్యస్వ = నాకు (నీ దివ్య రూపమును) లభింపజేయుము.

వ్యాఖ్య:- ఈ విధముగ నీయనువాకమున నిహలోక పరలోకముల యున్న తిక్కై పరమాత్మను పొందించుట, హవశము చేయుట చెప్పబడినది. తన కల్యాణముగోరు మానవుడు ఇందుచెప్పబడిన అన్ని యంశములను అవశ్యముననుష్ఠించి ప్రయోజనము పొందుట ప్రశ్నయస్కరము.

పంచమానవాకము

(వ్యాహృతి చతుష్టయము)

1. మంత్రము:- ఘర్భవః సువరితి వా ఏతాస్తి స్రో వ్యాహృతయః! తాసాము హ స్మైరాం చతుర్థీ మాహవమస్యః ప్రవేదయతే! మహ ఇతి! తద్భ్రహ్మ! స ఆత్మా! అఙ్గాన్యాన్యా దేవతాః! భూరితి వా అయం లోకః! భువ ఇత్యన్తరిక్షమ్! సువరిత్యసౌ లోకః మహ ఇత్యా దిత్యః! ఆదిత్యేన వావ సర్వే లోకా మహీయన్తే!

అర్థము:- భూః, భువః, సువః, ఇతి=అను; ఏతాః=ఇవి; వై=ప్రసిద్ధములయిన; తిస్రః వ్యాహృతయః = మూడు వ్యాహృతులు కలప్ర; తాసాంఉ=అమూడింటి అపేక్షచే; చతుర్థి=నాల్గవ వ్యాహృతి; మహాః=మహో వ్యాహృతియని; హ=పరిసరించెందినది; ఏతాం = దీనిని; మాహాచమస్యః=మహాచమసుని పుత్రుడు; పరివేదయతేస్మ = మొదటగా తెలిసికొనెను; తత్=ఆ నాల్గవ వ్యాహృతియే; బ్రహ్మ=బ్రహ్మము; సః=అది; అత్మా=పైన చెప్పబడిన వ్యాహృతులకు నాత్మ; అన్యాదేవతాః=ఇతర సమస్త దేవతలు; అంగాని=దానికి అంగములు; భూరితి వ్యాహృతిః ఆయంలోకః = ఈ లోకమునకు “భూః” అని పేరు; భువ ఇతి వ్యాహృతిః అన్తరిక్షమ్ = అన్తరిక్షము “భువః” అను వ్యాహృతి; సువ ఇత్యసౌలోకః = ఆప్రసిద్ధమగు స్వర్గలోకము ‘సువః’ అను వ్యాహృతి; మహాః = ‘మహా’ అను నీ నాల్గవ వ్యాహృతి; ఆదిత్యః = ఆదిత్యరూపము; ఆదిత్యేన వావ = ఆదిత్యుని వలననే; సర్వేలోకాః మహీయన్తే = సమస్త లోకములును మహిమాన్వితములగుచున్నవి.

వ్యాఖ్య:- ఈయనువాకమున 4వ్యాహృతుల యొక్క ఉపాసన, దాని ఫలమును చెప్పబడినది. వీనియందు నాల్గవది పరిధానమయినది. కావున దానిని బ్రహ్మముగ నెఱుంగవలెను. ఇతర సమస్త దేవతలు బ్రహ్మమున కంగములు. కావున ఏ దేవతనైనను, ఈ వ్యాహృతుల ద్వారా ఉపాసన చేసినచో అది సర్వరూపుడగు పరమేశ్వరుని ఉపాసనమే యగును. ‘మహాః’ అనగా నాదిత్యుడు. సూర్యునకు కూడా పరమేశ్వరుడాత్మ. అందుచే పరమేశ్వరుడే సూర్య రూపమున సమస్త లోకములను ప్రకాశింపఁ జేయుచున్నాడు.

2. మంత్రము:- భూరితి వా అగ్నిః! భువ ఇతి వాయుః సువరిత్యాదిత్యః! మహ ఇతి చంద్రమా! చంద్రమసా వావ సర్వాణి జ్యోతి గ్గోపి మహీయన్తే!

అర్థము:- భూః ఇతివై = ఈ భూ వ్యాహృతియే; అగ్నిః = అగ్ని; భువ ఇతి = భువ వ్యాహృతి; వాయుః = వాయువు; సువరితి = సువః అను వ్యాహృతి; ఆదిత్యః = సూర్యుడు; మహ ఇతి = మహో వ్యాహృతి చంద్రమాః = చంద్రుడు; చంద్రమ సావావ = మహో వ్యాహృతి యగు నాచంద్రునివలననే; సర్వాణిజ్యోతిగ్ంషి = సమస్త జ్యోతిస్సులును; మహియన్తే = మహిమాన్వితములగుచున్నవి.

వ్యాఖ్య:- అగ్ని వాక్కునకు (వాణి), వాయువుత్వక్కునకు (స్పర్శ), ఆదిత్యుడు చక్షువునకు (రూపము) అధిష్టాతలు. ఇక చంద్రుడు మనస్సునకు (సమస్తేంద్రియ సమూహ రూపము) అధిష్టాతః కావుననే చంద్రుడు సమస్త జ్యోతిస్సులలో, ఇంద్రియములలో మనస్సువలె పరివర్తనపడుచును. కావుననే చంద్రుడు మహో వ్యాహృతి అని గ్రహింపబడినది.

ని. మంత్రము:- ధూరితి వా ఋచః | భువ ఇతి సామాని | సువరితి యజూషి | మహ ఇతి బ్రహ్మ | బ్రహ్మణా వావ సర్వే లోకా మహియన్తే ||

అర్థము:- భూః ఇతివై = ఈ భూ వ్యాహృతియే; ఋచః = ఋగ్వేదము; భువ ఇతి సామాని = భువ వ్యాహృతియే సామవేదము; సువ ఇతి బ్రహ్మ = మహో వ్యాహృతియే బ్రహ్మము. (అనగా నధర్వవేదము. యజూషి = సువ వ్యాహృతియే యజుర్వేదము; మహ ఇతి ఎందుచేతనగా) బ్రహ్మణా వావ సర్వే వేదా మహియన్తే = బ్రహ్మము వలననే సమస్త వేదములు మహిమాన్వితములగుచున్నవి.

వ్యాఖ్య:- ఇందు వేదములలో ఈ వ్యాహృతులను భావించి ఉపాసన చేయుట చెప్పబడినది. భూః భువః సువః మహః అను నాల్గు వ్యాహృతులు క్రమముగ ఋగ్యజు స్సామాధర్వములుగా చెప్పబడినవి. వేదములలో వర్ణింపబడిన సమస్త జ్ఞానము పరమేశ్వరుని నుండియే

ప్రకటితమై వ్యాప్తమైనది. అపరమేశ్వరతత్త్వమే వేదములలో వర్ణింపబడినది.

4. మంత్రము:- భూరితి వై ప్రాణః। భువ ఇత్యపానః। సువరితి వ్యానః। మహ ఇత్యన్నమ్। అన్నేన వావ సర్వే ప్రాణా మహీయంతే। తా వా ఏతాశ్చ తస్య తస్మాత్తత్త్వం చ తస్య తస్మాత్ ప్రో వ్యాహృతయః। తా యో వేదః స వేద బ్రహ్మ। సర్వేఽస్మై దేవా బలిమావహన్తి॥

అర్థము:- భూరితివై ప్రాణః = భూవ్యాహృతియే ప్రాణము; భువ ఇత్యపానః = భువ వ్యాహృతి అపానవాయువు, సువరితివ్యానః = సువ వ్యాహృతియే వ్యాన వాయువు; మహఇత్యన్నమ్ = మహో వ్యాహృతియే అన్నము; (ఎందుచేతననగా) అన్నే నైవ సర్వే ప్రాణా మహీయంతే = అన్నము వలననే సమస్త ప్రాణములు మహిమాన్వితములగుచున్నవి; తావై = అవియే; ఏతాః చ తస్యః = ఈ నాల్గు వ్యాహృతులును; చ తుర్థాః = నాల్గు విధములు; చ తస్యః చ తస్యః = ఒక్కొక్కటి మరల నాలుగేసి విధములై మొత్తము 16; వ్యాహృతయః = వ్యాహృతులగుచున్నవి; తాయః వేద = వానినెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో; సబ్రహ్మవేద = అతడు బ్రహ్మమును తెలిసికొనును; అస్మై = ఈ బ్రహ్మవేత్త కొఱకు; సర్వేదేవాః = సమస్త దేవతలును; బలిం అవహన్తి = కానుకలను సమర్పింతురు.

వ్యాఖ్య:- ప్రాణముల విషయమున ఈ వ్యాహృతులను పరియోగించి ఉపాసన చేయు విధానమిచ్చట చెప్పబడినది. భూర్భువస్సువ వ్యాహృతులు క్రమముగ ప్రాణాపానవ్యాన వాయువులుగ చెప్పబడినవి. అన్నము నాల్గవది యగు మహోరూప వ్యాహృతి. వ్యాహృతులలో మహో వ్యాహృతి ప్రధానమైనది. అట్లే సమస్త ప్రాణులపాలన

పోషణాది వ్యవహారముల చూచునది కనుకనే అన్నము ప్రధానమైనది. అందుచేతనే ప్రాణులలోని అంతర్యామియైన పరమేశ్వరుని అన్నరూపమున నుపాసన చేయవలసియున్నది. ఈవిధముగ నాగ్నేసి విధములయిన నాల్గు వ్యాహృతులను పరియోగించి ఉపాసించు విధి, ఫలము కూడ తెలుపబడినవి. ఈవ్యాహృతి భేదముల నవగాహనము చేసికొని యెవఁడు తదనుసారము పరబ్రహ్మమగు పరమాత్మ నుపాసించునో అతడు బ్రహ్మవేత్తయగును. అతనిని దేవతలు మిక్కిలి యాదరింతురు.

షష్ఠానువాకము

(బ్రహ్మస్థానము - ప్రాప్తిమార్గము)

1. మంత్రము:- స య ఏషోఽస్తర్హృదయ ఆకాశః, తస్మిన్నయం పురుషో మనోమయః, అమృతో హిరణ్మయః॥

అర్థము:- సః = అతడు (బ్రహ్మము) యః = ఏదైతే; ఏషః = ఈ; అస్తర్హృదయే = హృదయములోపల; ఆకాశః = ఆకాశమున్నదో; తస్మిన్=దానిలో; అయం=ఈ; హిరణ్మయః=విశుద్ధ ప్రకాశ స్వరూపుఁడును; అమృతః = వినాశనములేనివాఁడును; మనోమయః = మనోమయుఁడగు; పురుషః = పురుషుఁడు (అగు పరమేశ్వరుఁడు) (వసతి=నివసించుచున్నాడు.)

వ్యాఖ్య:- మనోమయుఁడగు పరబ్రహ్మము సమస్తప్రాణుల అంతర్యామియై ఉన్నాఁడు. హృదయమందు అంగుష్ఠ ప్రమాణమైన ఆకాశము గలదు. ఆయాకాశమందే విశుద్ధ పరికాశస్వరూపుఁడును, అవినాశియునై పరమేశ్వరుఁడు విరాజిల్లుచున్నాఁడు. అచటనే అతని సాక్షాత్కారమగును.

2. మంత్రము:- అస్త రేణ తాలుకే, య ఏష స్తన ఇవావలమ్బుతే, సేన్ద్రయోనిః, యత్రాసౌ కేశాంతో వివర్తతే, వ్యపోహ్య శీర్షకపాలే, భూరిత్యగ్నో ప్రతిష్ఠితి, భువ ఇతి వాయో, సువరిత్యాదిత్యే, మహ ఇతి బ్రహ్మణీ॥

అర్థము:- అస్త రేణ తాలుకే = రెండు తాలువుల మధ్యన; యః=ఏ; ఏషః=ఈ; స్తనఇవ=స్తననదృశమై; అవలమ్బుతే=ప్రేలాడుచున్నదో, (దాని లోపల కూడ) యత్ర=ఎక్కడ; ఆసౌ=ఇది; కేశాంతః=కేశములకు మూలస్థానమై; (బ్రహ్మరంధ్రము) వివర్తతే = ఉన్నదో; శీర్షకపాలే=శిరస్సు యొక్క రెండు కపాలములను; వ్యపోహ్య = భేదించి వచ్చు ఏనుషుమ్నాడికలదో; సా = అది; ఇన్ద్రయోనిః = పరమాత్మ ప్రాప్తిద్వారము; భూః = ఈ వ్యాహృతి యొక్క అర్థరూపము; అగ్నో ప్రతిష్ఠితి = అగ్నియందు ప్రతిష్ఠింపబడుచున్నది; భువః = ఈ వ్యాహృతి యొక్క అర్థరూపము; వాయో = వాయుదేవుని యందు ప్రతిష్ఠితమగుచున్నది; సువరితి = సువః అను వ్యాహృతి యొక్క అర్థరూపము; ఆదిత్యే = సూర్యునియందు ప్రతిష్ఠితమగుచున్నది; మహఇతి = మహః అను వ్యాహృతియొక్క అర్థస్వరూపము; బ్రహ్మణీ = బ్రహ్మమునందు పరిష్ఠితమగుచున్నది.

వ్యాఖ్య:- కొండనాలుకకు ముందు కేశములకు మూలస్థానమగు బ్రహ్మరంధ్రముకలదు. హృదయము నుండి బయలుదేరి, కొండనాలుకలోనికిపోవుచు, రెండు కపాలములను వేటుచేయు సుషుమ్నాడి మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైయున్నది. అదియే ఇంద్రుడను పేరు కల పరమేశ్వరునియొక్క ప్రాప్తిస్థానము. అస్త కాలమున నా మహాపురుషుడు భూః అనుపేరుతో నభిహితమైన అగ్నియందు ప్రతిష్ఠితుడగును. బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మలోకమునకు పోవుటలోముందు జ్యోతిర్మయఁడైన నగ్నిని, అనంతరము వాయువును చేరును. అనగా

పృథివి నుండి సూర్యలోకము వఱకు నధికారము గల వాయువును చేరును. పిమ్మట సూర్యుని అటు పిమ్మట బ్రహ్మమును చేరును.

3. మంత్రము:- ఆపోతి స్వారాజ్యమ్। ఆపోతి మనసస్పతిమ్।
వాక్పతి శ్చక్షుష్పతిః। శ్రోత్రపతిర్విజ్ఞానపతిః। ఏతత్తో భవతి॥

అర్థము:- (బరిహ్మ లోకమును చేరిన పురుషుడు) స్వారాజ్యం = స్వారాజ్యమును; ఆపోతి = పొందును; మనసస్పతిమ్ = తన మనస్సుపై నాధిపత్యమును; ఆపోతి = పొందును; వాక్పతిః = వాగి శుడును; చక్షుష్పతిః = నేత్ర స్వామియునగును; శ్రోత్రపతిః = శ్రవణాధిపతియు; విజ్ఞానపతిః = విజ్ఞానమూర్తియునగును; తతః = ఈపైన చెప్పబడినసాధనచే; ఏతత్ = ఈ ఫలము; భవతి = లభించును.

4. మంత్రము:- ఆకాశశరీరం బ్రహ్మ। సత్యాత్మ ప్రాణారామం మన ఆనందమ్। శాంతి సమృద్ధమమృతమ్। ఇతి ప్రాచీన యోగ్యోపాస్య॥

అర్థము:- బ్రహ్మ = ఆ బరిహ్మము; ఆకాశ శరీరమ్ = ఆకాశ సదృశ శరీరము కలవాడు; సత్యాత్మ = సత్య స్వరూపుడు; ప్రాణారామం = ఇంద్రియాది సమస్తప్రాణులకు విశ్రాంతి నొసంగువాడు; మన ఆనందం = మనస్సునకానందము నిచ్చువాడు; శాంతి సమృద్ధమ్ = శాంతిని సమృద్ధిగా నొసంగువాడు; అమృతమ్ = మరణము లేని వాడు; ఇతి = అని భావించి; ప్రాచీన యోగ్యోపాస్య = ఓ ప్రాచీన యోగ్యుడా! ఉపాసింపుము.

3, 4 వ్యాఖ్య:- అనంతర మాతడు స్వారాజ్యమును పొంది (సర్వాత్మయి) వాక్చక్షుశ్రోత్రాది సమస్తేంద్రియములకు, వాని అధిదేవతలకు విజ్ఞాన స్వరూపమగు బుద్ధికి కూడా ప్రభువగును. అనగా

పంచేంద్రియములతని కధీనములగును. కాపున పైన చెప్పిన సాధనచే నీ ఫలము కలుగును. బ్రహ్మమెట్లుండును? ఎట్లు ధ్యానింపవలెనను విషయము నిట గ్రహింపఁగలము. “ఇతఁడాకాశ సదృశముగ నిరాకారుఁడు. సర్వవ్యాపి. సూక్ష్మదేహి, ఏకమాత్ర సత్యస్వరూపుఁడు, ఇంద్రియములకు విశ్రాంతి ప్రదాత. మనసునకానంద సంధాయకుఁడు. అఖండ శాంతి భండారము అవినాశి.” పరమ విశ్వాసముతో నిట్లు భావించవలెను. ధ్యానింపవలెను. ఈభావమును బోధించుటకే ఋషులు ప్రతి వాక్కున “ఇతి ప్రాచీన యోగ్యోపాస్వ” అనిపలికిరి. (ప్రాచీన కాలమునుండి బ్రహ్మప్రాప్తికి యోగ్యతకలవాడు ప్రాచీన యోగ్యుఁడు. లేక ఒక శిష్యుని పేరయినఁగా వచ్చును.)

సప్తమానువాకము

(పాజ్కు-షట్కము)

మంత్రము:- పృథివ్యంతరిక్షం ద్యౌర్దిశోఽవాంతరదిశః। అగ్నిర్వాయురాదిత్యశ్చంద్రమా నక్షత్రాణి। అప ఓషధయో వనస్పతయ ఆకాశ ఆత్మా। ఇత్యధిభూతమ్। అథాధ్యాత్మమ్। ప్రాణో వ్యానోఽపాన ఉదానః సమానః। చక్షుః శ్రోత్రం మనో వాక్ త్వక్। చర్మం మాగ్ం సగ్ం స్నావాస్థి మజ్జా। ఏతదధివిధాయ ఋషిరవోచత్। పాజ్కుం వా ఇదంగ్ం సర్వమ్। పాజ్క్తేనైవ పాజ్క్గ్ం స్పృణోతీతి।

అర్థము:- పృథివీ = పృథివీలోకము; అంతరిక్షం = అంతరిక్షము; ద్యౌః = స్వర్గలోకము; దిశః = దిక్కులు; అవాంతరదిశః = మూలలు (ఇది లోక పాజ్కుము). అగ్నిః = అగ్ని; వాయుః = వాయువు;

అధిక్యః = సూర్యుడు; చంద్రమాః = చంద్రుడు; నక్షత్రాణి =
 నక్షత్రములు; ఇది జ్యోతిఃపాజ్జ్యము] అపకః = సీరు; జీవధయః =
 జీవధులు; వనస్పతయః = వృక్షములు; అకాశః = అకాశము; అత్మా
 = ఆత్మ; అన్న మయః శరీరము] ఇది స్థూల బద్ధాగ్ పాజ్జ్యము];
 ఇత్యథా బూతం = ఈ పైవిధముగా నాథిభౌతిక పాజ్జ్యము జీవరింపబడి
 నది; అథా పిమ్మట, అథ్యాత్మమ్ = అథ్యాత్మిక పాజ్జ్యము వివరిం
 పబడుచున్నది. ప్రాణః = ప్రాణవాయువు; వ్యానః = వ్యాన
 వాయువు; అపానః = అపానవాయువు; ఉదాన్తః = ఉదానవాయువు.
 సమాన్యః = సమానవాయువు [త్రయస్మిన్ బుధౌ పాయువులు కలిసినది]
 వాయు పాజ్జ్యము] చక్షుః = నేత్రము; శ్రోత్రమ్ = చెవి; మనః =
 మనస్సు; వాక్ = మాట; త్వక్ = చర్మము [ఇది కరణ పాజ్జ్యము].
 చర్మ = చర్మము; మాంసమ్ = మాంసము; స్పృశా = నాడి; అస్థి =
 ఎముక; మజ్జా = ఎముకల లోపలి పదార్థము [ఇది శరీరగత ధాతు
 పాజ్జ్యము] (అధిభౌతిక పాజ్జ్యము)

ఏతత్ = ఇది ఈ ప్రకారముగా; అధిభౌతికమున వ్యక్తమైనదై;
 ఋషిః = ఋషి; అవోచత్ = పల్కెను; ఇదం సర్వం = ఇది పాజ్జ్యము = ఇది
 అంతయును పాజ్జ్యమునకు సంబంధించిన విషయమే; పాజ్జ్యేనేవ
 పాజ్జ్యమ్ = సాధకుడు ఈ ఆధ్యాత్మిక పాజ్జ్యమునుండియే సాహ్య
 పాజ్జ్యమును; బాహ్య పాజ్జ్యమునుండియే ఆధ్యాత్మిక పాజ్జ్యమును
 స్పృశతి = పరిపూర్ణ గావించుకొనుచున్నాడు.
 వ్యాఖ్యః = పీఠార్థమున మౌక్తమాసే ముఖ్యమేగా ర్థేందుః భాగములగా
 ముఖ్యములగు అధిభౌతిక పదార్థములను లోక - జ్యోతి - సూల
 పదార్థములతో విభజించి, తెల్పినది. పక్షియొక్క నేమూహము
 పాజ్జ్యము. రెండవభాగమున ముఖ్యులగు శరీరస్థితములు = అధి
 భౌతిక పదార్థములను ప్రాణికత - ధాతు పాజ్జ్యములతో వివరించి

వివరించినారు. చిట్టచివర వాని నుపయోగించు విధము తెలుపబడినది. ఈ పదార్థములన్నిటిలోని పరస్పర సంబంధమును తెలిసికొని ఏ ఆధిభౌతిక పదార్థమునకు ఏ అధ్యాత్మిక పదార్థముతో ఎట్టి సంబంధము కల్గియున్నదో మనుజుడు గ్రహించును. ఆధ్యాత్మిక శక్తితో భౌతిక పదార్థముల యొక్క వికాసమును, మరియు ఆధిభౌతిక పదార్థముల ద్వారా ఆధ్యాత్మిక శక్తుల యొక్క ఉన్నతిని గమనించును. లోకసంబంధి పాఞ్చము:- పౌణ సముదాయమగు న్నాల్గన పాఞ్చమునకు సంబంధము. జ్యోతి పాఞ్చము:- కరణసముదాయమగు నీవ పాఞ్చమునకు సంబంధము. ఎందుచేతననగా ఆ ఆధిభౌతిక జ్యోతులు ఈ ఆధ్యాత్మిక జ్యోతులకు సహాయకములు. స్థూల పదార్థ పాఞ్చము - అఱవదియగు శరీరగత ధాతు పాఞ్చమునకు సంబంధము. ఎందుచేతననగా ఓషధి మరియు వనస్పతి రూపమగు అన్నము నుండియే మాంస మజ్జాదులకు పుష్ట, వృద్ధి. ఈ విధముగ ప్రత్యేక స్థూల సూక్ష్మతత్త్వమును తెలిసికొని దానిని ఉపయోగించి చుటచే మానవుడన్ని విధముల నున్న తినిబొందగలడు.

అష్టమానువాకము

(ఓంకారము యొక్క ఉత్కృష్టత)

మంత్రము:- ఓమితి బ్రహ్మ ఓమితీదగ్ం సర్వమ్ ఓమిత్యేతదనుకృతిర్హస్త వా అప్యో శాశ్వయేత్యాశాశ్వయన్తి ఓమితి సామానిగాయన్తి ఓగ్ంశోమితి శస్తాశి శగ్ంశన్తి ఓమిత్యధ్వర్యః ప్రతిగిరం ప్రతిగృణాతి ఓమితి బ్రహ్మ ప్రసౌతి ఓమిత్యగ్ని హోత్ర మనుజానాతి ఓమితి బాహ్మణః ప్రవక్ష్యన్నాహ బ్రహ్మోపాష్న వానీతి బ్రహ్మో వోపాప్నోతి

అర్థము:- ఓమితి బ్రహ్మ = 'ఓం' అనునది బ్రహ్మస్వరూపము; ఓమితి = ఓం అనునది; ఇదగ్ం = ఈ ప్రత్యక్ష గోచరమగుచున్న; సర్వమ్ = సమస్త ప్రపంచము; ఓమిత్యేతత్ హి వా = ఓంకారమును నీయక్షరమే నిశ్చందేహముగా; అనుకృతిః = అనుమోదమగుచున్నది; స్మ = ఈవిషయము పరిసిద్ధము; అపి = మరియు; ఓక్తావయ = ఓ ఆచార్యుడేవా! ఉపదేశమును నాకు వినిపింపుము అనికోరగా; ఆశ్చర్యయన్తి = ఓంకారముచ్చరించి శిష్యునకుపదేశము నిచ్చుచున్నారు; ఓమితి = 'ఓం' అని; (సామగాః = సామవేత్తలు) సామానిగాయన్తి = సామవేదమును గానము చేయుచున్నారు. ఓగ్ంశోమితి = ఓం శోం అనిచెప్పి; శస్త్రాణి = మంత్రములను; శగ్ంశన్తి = చదువుచున్నారు ఓమితి = 'ఓం' అని చెప్పుచు; అధ్వర్యుః = యజ్ఞమును చేయించు అధ్వర్యుడను ఋత్విక్కు (యజ్ఞమునందు యజుర్వేద మంత్రములను చదువువాడు) ప్రతిగిరం = ప్రతి మంత్రమును; ప్రతిగృభాతి = ఉచ్చరించుచున్నాడు. ఓం ఇతి = ఓం అనిపలికి; బ్రహ్మ = చతుర్థఋత్విక్కుగు బ్రహ్మకు; ప్రసౌతి = అనుమతి నిచ్చుచున్నాడు; ఓం ఇతి = ఓం అని చెప్పి; అగ్నిహోత్రం అను జానాతి = అగ్నిహోత్రము చేయుటకు ఆజ్ఞనిచ్చుచున్నాడు; ప్రవక్ష్యన్ = అధ్యయనము కొఱకుద్యమించు; బ్రాహ్మణః = బ్రాహ్మణుడు; ఓం ఇతి = ఓంకారోచ్ఛారణము గావించి; ఆహ = చెప్పుచున్నాడు; బ్రహ్మ = (నేను) వేదమును; ఉపాస్న వానితి = పొందితినని; బ్రహ్మ = అతఁడా వేదమును; ఏవ = నిశ్చయముగానే; ఉపాస్నోతి = పొందుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:- ఈయనువాకమునందు పరమేశ్వర నామమగు నోంకారము నెడ మానవునకు శ్రద్ధ కలిగించుటకు, ఓంకారము యొక్క మహిమ వర్ణింపబడినది. ఓంకారము పరమేశ్వర నామమగుటచే అది సాక్షాత్తు బ్రహ్మమే అగుచున్నది. (ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ = భగవద్గీత-8-13) భగవంతుని నామము కూడ భగవత్ స్వరూపమే.

ప్రత్యక్షగోచరమగుచున్న సమస్తజగత్తుఁజూరమే. అనగా బ్రహ్మము యొక్క స్థూలరూపమే. ఓంకార పూర్వకముగనే వేద పాఠ ధ్యాయ సాధ్యాపనములు, సామ వేదగానము, యజ్ఞ యాగాది కార్య కలాపములు, మంత్రోచ్ఛారణమును జరుగుచున్నవి. “నేను వేదమును పైదిక జ్ఞానమును పొందఁగోరుచున్నాను. అట్టి సద్బుద్ధిని నాకుఁబ్రసాదింపు” మని ఓంకారోచ్ఛారణ పూర్వకముగ నోంకార రూపమగు సరమేశ్వరునిఁ బ్రార్థించి నిస్సందేహముగ ఫలితమును పొందవచ్చును. ఇట్టి మంత్రమున నోంకారము యొక్క మహిమ వివరింపఁబడినది.

నవమానువాకము

(త్రైకాచార నిర్వహణము)

.....

మంత్రము:- ఋతం చ స్వాధ్యాయప్రవచనేచ | సత్యం చ స్వాధ్యాయ ప్రవచనేచ | తపశ్చ స్వాధ్యాయప్రవచనేచ | దమశ్చ స్వాధ్యాయ ప్రవచనేచ | శమశ్చ స్వాధ్యాయ ప్రవచనేచ | అగ్నియశ్చ స్వాధ్యాయ ప్రవచనేచ | అగ్నిహోత్రః స్వాధ్యాయ ప్రవచనేచ | అతిథయశ్చ స్వాధ్యాయ ప్రవచనేచ | మానుషం చ స్వాధ్యాయ పఠవచనేచ | ప్రజాచ స్వాధ్యాయ ప్రవచనేచ | పఞ్చననశ్చ స్వాధ్యాయ ప్రవచనేచ | ప్రజాతిశ్చ స్వాధ్యాయ పఠవచనేచ | సత్యమితి సత్యవచా రాధీతరః | తప ఇతి తపోనిత్యః పౌరుశిష్టిః | స్వాధ్యాయ ప్రవచనే వీవేతి నాకో మౌద్గల్యః | తద్ధి తపస్తద్ధితపః |

అర్థము:- ఋతం = యథాయోగ్యమయిన సదాచారపాలనము; చ= మఱియు; స్వాధ్యాయ ప్రవచనే = వేదపఠనపాఠనములును అవశ్యకర్తవ్యములు; అగ్నే సత్యం = సత్యభాషణమును, తపః = తపశ్చర్యః

దమః = ఇంద్రియనిగ్రహము; శమః = మనోనిగ్రహము, అగ్న
 యశ్చ = అగ్ని చయనము; అగ్ని హోత్రంచ = అగ్ని హోత్రకార్యము;
 అతిభయశ్చ = అతిభీసేవ; మానుషం = మానవోచిత లౌకిక వ్యవహార
 పాలనము; పరిజాచ = గర్భాధాన సంస్కారరూపక్రియ; పరిజననశ్చ
 = శాస్త్రోక్తాను సారము స్త్రీ సహవాసము; ప్రజాతిశ్చ = కుటుంబ
 వృద్ధి - మొదలగు నిత్యవ్యవహారములతో పాటు స్వాధ్యాయ ప్రవచ
 నములును అవశ్యాచరణీయములని గ్రహింపవలెను. రాధీతరః =
 రధీతరునిపుత్రుడగు; సత్యవచా = సత్యవచ ఋషిచే; సత్యమితి =
 (ఓనిలో) సత్యమే శ్రేష్ఠమని చెప్పబడినది; పౌరుశిష్టః = పురుశిష్ఠుని
 పుత్రుడగు; తపోనిత్యః = తపోనిత్య మహర్షి; తపః = తపస్సి శ్రేష్ఠ
 మని చెప్పెను; మౌద్గల్యః = ముద్గలుని పుత్రుడగు; నాకః = నాక
 మహర్షి; స్వాధ్యాయ ప్రవచనే = వేదపఠన పాఠనములే శ్రేష్ఠమని
 చెప్పెను; హి = ఎందుచేతననగా; తత్ తపః = అదియే తపస్సు;
 తల్ హి తపః = అదియే నిశ్చయముగా తపస్సు.

వ్యాఖ్య:- లౌకిక నియమ పాలనముతోపాటుగ వేదాధ్యయ నాధ్యాప
 నములును అవశ్యకర్తవ్యములని ఇది వివరించుచున్నది. వానివలననే
 కర్తవ్యపాలనము, ఫలమునకు సంబంధించిన జ్ఞానము కలుగును.
 ఎందుచేతనె ఈకార్యక్రమమును నిర్వహించుచునె సదాచార పాలన
 సత్యభాషణాదులను నిర్వహింపవలెను. పై ఋషిత్రయము చెప్పిన
 విషయములును యథార్థములే. ఎందుచేతననగా పరితికర్మయందును,
 ఈమూడింటి యొక్క ప్రాధాన్యతయునవసరమే. ఏపనిజేసినను,
 అది పఠన పాఠనోపలబ్ధమగు శాస్త్ర జ్ఞానమున కనుకూలమైయుండ
 వలెను. ఎన్నివిఘ్నములెదురైనను తన కర్తవ్య పాలనము నందు
 దృఢచిత్తుడై యుండవలెను. ప్రతి పనియందు సత్యభావము, సత్య
 భాషణమునందు విశేషధ్యానము కలిగియుండవలెను.

దశమానునాకము

(సంకల్పసిద్ధి)

సంకల్పసిద్ధి

మంత్రము:- అహం వృక్షస్య రేతివా, కీర్తిః పృష్ఠం గిరేరివ, ఊర్ధ్వ
పవిత్రో వాజినీవ స్మృతమస్మి, ద్రవిణ్గం సవర్చనమ్, సుమేధా
అమృతోక్షితః, ఇతి త్రిశంకోర్వేదానువచనమ్॥

అర్థము:- అహం = నేను; వృక్షస్య = సంసార వృక్షమును; రేతివా
= ఛేదించువాడను; కీర్తి = నాకీర్తి; గిరేఃపృష్ఠమివ = గిరి శిఖరము
వలె ఉన్న తమయినది, వాజినీ = అన్నోత్పాదక శక్తికల సూర్యుని
యందు; స్మృతమివ = ఉత్తమ పదార్థమువలె (నేనుంటిని), ఊర్ధ్వ
పవిత్రఃఅస్మి = మిక్కిలి పవిత్రుడనగు అమృత స్వరూపమునైయు
న్నాను; ద్రవిణ్గం = ధనాగారమునైయున్నాను; అమృతోక్షితః =
అమృతముచే నభిషింపితమయిన; సుమేధా = శ్రేష్ఠమగు బుద్ధికల
వాడను; ఇతి = ఇది; త్రిశంకోర్వేదానువచనమ్ = త్రిశంకుమహర్షి
యొక్క అనుభవ పూర్వకమయిన వైదిక ప్రవచనము.

వ్యాఖ్య:- ఇది పరమాత్మను పొందిన త్రిశంకు మహర్షియొక్క అను
భవ పూర్వకమయిన ఉపదేశము. అతనివచనానుసారము—

‘పరమాత్మను భావించుట కూడ పరమాత్మ పొిప్తికి సాధక
మగును’ అని తెలియవలెను. దీనిని వివరించుటయే ఈ యనువాకో
ద్దేశము. మానవుడే ప్రకారముగ భావించునో అట్లగును. అనగా
అతని సంకల్పము నందు అపూర్వము, ఆశ్చర్య జనకమునగు శక్తి
కలదు. కాని ఈ సంకల్పము సత్సంకల్పము కావలెను. దాని
యందు పరిపూర్ణమయిన సావధానతయు నుండవలెను. అతని
భావమున కనుగుణముగ గుణవంతుడుగ కాక దురభిమాన వంతుఁ

డనయినచో పతనము ప్రాప్తించును. కావున వేదాను వచన రహస్యమును చక్కగా నెఱింగి సత్సంకల్పము కల్గియున్నచో దురభిమానమగు నాశంకయే ఉత్పన్నము కాదు.

ఏకాదశానువాకము

(అచార్యుని శాసనము)

మంత్రము:- వేదమనూచ్యాచార్యోఽస్తే వాసిన మనుశాస్తి. సత్యం వద. ధర్మం చర. స్వాధ్యాయాన్మా ప్రమదః. అచార్యాయ ప్రియం ధన మాహృత్య ప్రజాతంత్రం మా వ్యవచ్ఛేత్సీ. సత్యాన్న ప్రమదిత వ్యమ్. ధర్మాన్న పరిమదితవ్యమ్. కుశలాన్న ప్రమదితవ్యమ్. భూత్యై న పరిమదితవ్యమ్. స్వాధ్యాయపరివచనాభ్యాం న ప్రమదితవ్యమ్. దేవ పితౄ కార్యాభ్యాం న ప్రమదితవ్యమ్.

అర్థము:- వేదమనూచ్య=వేదమును చక్కగా నధ్యయనము చేయించి; అచార్యః = గురువర్యుడు; అస్తే వాసినమ్ = తన యాశ్రమము నందే నివసించు బ్రహ్మచారియగు విద్యార్థికి; (తన శిష్యుని) అను శాస్తి = శిక్ష(గణపును; (ఇట్లు) సత్యంవద=సత్యమును పలుకుము; ధర్మంచర = ధర్మచరణమును గావింపుము; స్వాధ్యాయాత్ = వేదాధ్యయనమువలన; మాప్రమదః = ప్రమాదపడకుము; (అనగా వేదాధ్యయనము నెడ న నాదరము చూపకుమని). అచార్యాయ = గురువు కొఱకు; ప్రియంధనం = దక్షిణ రూపమయిన ధనమును; ఆహృత్య =తెచ్చి; (పిమ్మట గుర్వాజ్ఞచే గృహస్థాశ్రమమును ప్రవేశించి) ప్రజాతంత్రమ్ = సంతానపరంపరకు; మావ్యవచ్ఛేత్సీ=విచ్ఛేదము కల్గింపకుము. (అనగా సంతాన పరంపరకు లోపము రానీక దానిని సురక్షితము గావింపుము.)

సత్యాత్ = సత్యమువలన; సప్రమదితవ్యమ్ = ప్రమాదపడకుము; (అసగా సత్యభాషణము నెన్నటికి వీడవలదని); ధర్మాన్న సప్రమదితవ్యమ్ = ధర్మమువలన ప్రమాదపడకుము; కుశలాన్నపరిమదితవ్యమ్ = శుభకర్మాచరణము వలన ప్రమాదపడకుము; భూత్యై సప్రమదితవ్యమ్ = ఉన్నతి కొఱకగు సాధనల నుండి ప్రమాద పడకుము; స్వాధ్యాయ ప్రవచనాభ్యాం సపరిమదితవ్యమ్ = వేదాధ్యయన అధ్యాపనముల నుండి ప్రమాదపడకుము; దేవ పితృ కార్యాభ్యాం సపరిమదితవ్యమ్ = దేవ పితృ కర్మాచరణము వలన పరిమాదపడకుము.

వ్యాఖ్య:- గృహస్థుడు తన జీవవము నెట్లానరింప వలెనో ఈయను వాకమున చక్కగా వివరింపబడినది.

తన శిష్యుని చక్కగ నధ్యయనము చేయించి, గృహస్థాశ్రమమునఁ బ్రవేశపెట్టి, యాచార్యుడు గృహస్థాశ్రమ ధర్మ పరిపాలనమును గూర్చి యుపదేశించుచున్నాడు. సత్య ధర్మములను గారవించుట, వేదాధ్యయనమును మరువకుండుట, సంతాన పరంపరకు లోపము రానీయకుండుట, స్వాధ్యాయ పరివచనములు, శుభ కర్మాచరణములు, ఉన్నత మార్గానుసరణము మున్నగు ముఖ్యాచరణీయాంశములను వివరించి చెప్పియున్నాడు. ఇందు సత్యధర్మముల పాలనము, స్వాధ్యాయ ప్రవచనముల త్యాగవశ్యకములు. దేవ పితృ కార్యములనగా అగ్నిహోత్ర శార్వాద్యతర్పణాదులు. వీనియందెప్పుడు అలసభావము, అవహేళన లేక ప్రమాదపడుటకాని జరుగరాదు.

మంత్రము:- మాతృదేవో భవ, పితృదేవో భవ, ఆచార్యదేవో భవ, అతిథిదేవో భవ, యాన్యనవద్యాని కర్మాణి, తాని సేవితవ్యాని, నో ఇతరాణి, యాన్యస్మాకగ్ం సుచరితాని, తాని త్వయోపాస్యాని, నో ఇతరాణి, యే కే చాస్మచ్ఛ్రేయంసో బ్రాహ్మణాః, తేషాం

త్వయాఽఽసనేన ప్రశస్యసి తవ్యమ్, శద్ధయా దేయమ్, అశ్రద్ధయా దేయమ్, శ్రియా దేయమ్, హ్రియా దేయమ్, భియా దేయమ్, సంవిదా దేయమ్॥

అర్థము:- మాతృదేవోభవ = తల్లియే దైవముగా కలవాని వగుము; పితృదేవోభవ = తండ్రియే దైవముగా కలవానివగుము; ఆచార్యదేవోభవ = గురువును దైవముగా కలవానివగుము; అతిథిదేవోభవ = అతిథియందు దేవభావము కలవాని వగుము. యాని అనవద్యాని కర్మాణి=నీ నిర్దుష్టములయిన కర్మములైతే ఉన్నవో; తానిసేవితవ్యాని =ఆ కర్మములే ఆచరణయోగ్యములయినవి; నోఇతరాణి=దోషయుక్తములయిన ఇతర కర్మములు అచరింపఁదగనివి; అస్మాకం = మన యొక్క (ఆచరణముల నుండి కూడ); యాని సుచరితాని = ఏమినదా చరణీయములో; (అవి) త్వయా = నీచేత; ఉపాస్యాని=ఉపాసింపఁదగినవి; నోఇతరాణి = ఇతరములైనవికాదు; యేకేచ అస్మత్ శ్రేయాంసః బ్రాహ్మణాః = ఎవరయిన మనకు సంబంధించిన గురుజనాది శ్రేష్ఠ బ్రాహ్మణులు వచ్చినచో; తేషాం = అట్టి శ్రేష్ఠులకు; త్వయా = నీచేత; ఆ సనేన ప్రశస్యసి తవ్యం = అసన దానాది సేవా మూలకముగ విశాంతిని కల్గింప వలసియున్నది. శద్ధయాదేయమ్=శ్రద్ధాపూర్వకముగ దానము చేయవలెను; అశ్రద్ధయా అదేయమ్ = శ్రద్ధారహితముగ దానమియవలదు; శ్రియా దేయమ్ = ఆర్థికస్థితిను సారము దానమియఁదగినది; హ్రియాదేయమ్ = సిగ్గుపడుచు(గర్విష్టియైకాక) దానమియవలెను; భియాదేయమ్ = భయముతో నీయఁదగినది; సంవిదాదేయమ్ = వివేకపూర్వకముగ నీయఁదగినది.

వ్యాఖ్య:- గృహస్థుఁడు తన జీవనము నెట్లాచరింపవలెననునది వివరింపఁబడుచున్నది. ఈ భాగమున తల్లి, తండ్రి, యాచార్యుల స్థానము

గ్రహింపఁదగినది. అటులనే అతిథిస్థానమును. సదాచారపాలన మత్యంతావశ్యకము. గురుజనాది బ్రాహ్మణోత్తములను గౌరవించి, నత్కరించి, దానముల నొసంగి సేవింపవలెను. ఆ దానము కూడ తన అగ్ధి కస్థితికి తగినట్లుగ, అహంకార రహితముగ, శర్మిష్ఠా వివేక సహితముగ నీయఁబడవలయును; అదియును నిష్కామ భావముతో జరుగుట పరిసంసనీయము. ఈ సందర్భమున నీ గీతావాక్యములు స్మరింపఁదగియున్నవి. శర్మిష్ఠాత్యయ విభాగ యోగమున - (17 వ అధ్యాయం)

శ్లో॥ దాతవ్య మితి యద్దానం దీయతేనుపకారిణే
దేశే కాలేచ పాత్రేచ తద్దానం సౌత్త్వికం స్మృతమ్ (20)

శ్లో॥ అశ్రద్ధయాహుతం, దత్తం, తపస్తప్తం, కృతంచయత్
అనదిత్యుచ్యతే పార్థ నచ తత్రైత్య నో ఇహ! (28)

మంత్రము:- అథ యది తే కర్మవిచికిత్సా వా వృత్తివిచికిత్సా వా
స్యాత్. యే తత్ర బ్రాహ్మణాః సమ్మర్శినః, యుక్తా ఆయుక్తాః,
అలూక్షా ధర్మ కామా న్యుః, యథా తే తత్ర వర్తేరన్. తథా తత్ర
వర్తేథాః, అధాభ్యా ఖ్యాతేషు, యే తత్ర బ్రాహ్మణాః సమ్మర్శినః,
యుక్తా ఆయుక్తాః, అలూక్షా ధర్మ కామా న్యుః, తథా తే తేషు వర్తేరన్,
తథా తేషు వర్తేథాః, ఏష ఆదేశః, ఏష ఉపదేశః, ఏషా వేదోపనిషత్,
ఏత దనుశాసనమ్. ఏవముపాసితవ్యమ్. ఏవము చై తదుపాస్యమ్॥

అర్థము:- అథయదితే = అటుపిమ్మట నీకొకవేళ; కర్మవిచికిత్సా =
కర్తవ్యనిర్వహణమున నేమయిన శంకకల్గినచో; వా = లేక; వృత్తి
విచికిత్సా = సదాచార విషయమున నేమయిన శంకకాని. వాస్యాత్ =
ఎప్పుడయిన కల్గినచో; అత్ర = ఆ విషయమున; యే = ఎవరైతే;

సమ్మర్శినః = ఉత్తమమగు విచారము చేయగలట్టియు: యుక్తాః = పరామర్శయందు కుశలురైనట్టియు; ఆయుక్తాః = కర్మాదినదాచారము లందు పరిపూరులగు నట్టియు; అలూక్షాః = స్నిగ్ధస్వభావము కలట్టియు; ధర్మకామాః = ధర్మాభిలాషులైనట్టియు; బ్రాహ్మణాః స్యుః = బ్రాహ్మణులు కలరో; తే = వారు; యథాతత వర్తేరన్ = ఆయా కర్మాచరణములందు ఏవిధముగ ప్రవర్తించెదరో; తథాతతవర్తేథా = నీవును అట్లే ప్రవర్తింపవలయును; అధాభ్యాఖ్యాతేషు = దుస్స్వభావుడగు మానవునితో వ్యవహరింప వలసిన విషయములలో సందేహము కలిగినచో అప్పుడుకూడ; యేతత సమ్మర్శినః - యుక్తాః - ఆయుక్తాః - అలూక్షాః - ధర్మ కామాః - బ్రాహ్మణాః స్యుః; తేయథాతేషువర్తేరన్; తథాతేషువర్తేథాః (అర్థముపైన వివరింపఁబడినది) ఏష ఆదేశః = ఇది శాస్త్రానిజ్ఞ; ఏష ఉపదేశః = ఇది గురుజనులు తమ శిష్యులకు, పుత్రులకు నిచ్చు నుపదేశము; ఏషావేదోపనిషత్ = ఇదియే వేద రహస్యము; చ ఏ తదనుశాసనమ్ = మఱియు నిదియే పరంపరాగత మగు శిక్షణము; ఏవం = ఈవిధముగ; ఉపాసితవ్యమ్ = నీవు అను స్థింపవలసియున్నది; ఏవమ్ ఉచ ఏతత్ ఉపాస్యమ్ = ఈ విధముగానే ఇది యనుస్థింపవలసియున్నది.

వ్యాఖ్య:- గృహస్థాశ్రమ ధర్మము నింత శ్రద్ధతో నాచరించుచున్నను, ఒక్కొక్క విషయమున కర్తవ్యతా విమూఢుడైన సమయమున మాత్రము ఉత్తమ పురుషులను, సదాచార పరాయణులను తలంచి, అట్టి స్థితిలో వారేమి చేయుదురో తానును అట్లే చేయఁదగియున్నది. ఎందువలన? “యద్యదాచరతిశ్రేష్ఠః తత్తదేవేతరోజనః” మనకు వారు మార్గదర్శకులు కాబట్టి. అటులనే లోకమున నొక్కొక్క సారి దుష్టునితో వ్యవహరింపవలసి వచ్చినప్పుడును, శ్రేష్ఠ జనుల మార్గమే అనుసరింపఁదగినది. ఇది శాస్త్రము. ఇట్లాజ్ఞాపించుచున్నది.

ఇదియే గురువు లేక తల్లిదండ్రులు తమ శిష్యులు, లేక సంతానము నకు పరంపరాగతముగ గావించు నుపదేశము. ఈ ప్రకారముగనే కర్తవ్య సదాచారపాలన మవశ్యాచరణీయమైయున్నది.

ద్వాదశానువాకము (శాన్తిపాఠము)

మంత్రము:- శం నో మిత్రః శం వరుణః శం నో భవత్వర్యమా,
శం న ఇన్ద్రో బృహస్పతిః శం నో విష్ణురురుక్రమః నమో
బ్రహ్మణే నమస్తే వాయో త్వమేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మాసి త్వామేవ
ప్రత్యక్షం బ్రహ్మో వాదిషమ్ ఋత మవాదిషమ్ సత్యమవాదిషమ్,
తన్మామాపీత్ తద్వాక్తారమాపీత్ ఆపీన్మామ్ ఆపీద్వక్తారమ్ ఓం
శాన్తిః శాన్తిః శాన్తిః॥

అర్థము:- (ఇందు 'త్వమేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మాసి' వఱకు ప్రథమాను
వాకమును దర్శించునది). త్వామేవ=నిన్నే; ప్రత్యక్షం బ్రహ్మ =
ప్రత్యక్ష రూపమగు బ్రహ్మముగా; అవాదిషమ్ = చెప్పితిని; ఋతమ
వాదిషం = ఋత నామముతో పిలిచితిని. (నీవు ఋతమునకధిష్ఠాతవు
కనుక); సత్యమవాదిషమ్=సత్యనామముతో పిలిచితిని; తన్మామాపీత్
= సర్వశక్తిమంతుడగు నా పరమేశ్వరుడు నన్ను రక్షించెను; తద్వ
క్తారమాపీత్ = అతడాచార్యుని రక్షించెను; ఆపీన్మామ్=నన్ను రక్షిం
చెను; ఆపీద్వక్తారమ్ = అచార్యుని రక్షించెను; ఓం శాన్తిః శాన్తిః
శాన్తిః = అధిభౌతిక, ఆదిదైవిక, అధ్యాత్మిక తాపత్రయము సర్వధా
ఉపశమించుగాక!

వ్యాఖ్య:- శిక్షావల్లి యందలి ఈ అంతిమానువాకమున భిన్న భిన్న
 శక్తుల అధిష్ఠాతయగు పరమేశ్వరుని స్తుతించి పిమ్మట కృతజ్ఞత
 ప్రకటింపబడినది. అధిభౌతిక ఆధిదైవిక ఆధ్యాత్మిక శక్తుల రూపము
 నను వాని యందలి యధిష్ఠాతలగు మిత్రవరుణాది దేవతల రూపము
 ననుగల సర్వాంతరయామి యగు పరమేశ్వరుడన్ని విధముల
 మనకు కల్యాణమయ్యుడగునుగాక! అతడు మనకెట్టి విఘ్నములను
 కల్గింపకుండు గాక! ఈ విధముగ పరమాత్మ కొఱకు శాంతి ప్రార్థన
 చేసి సమస్త ప్రాణులందు వ్యాపించిన పరమేశ్వరుని వాయు నామ
 మున స్తుతించుట జరిగినది. అనువాకాంతమున 'తస్మామాపీత్,
 దద్వక్తారమాపీత్, ఆపీన్మామ్, ఆపీద్వక్తారమ్।' అని ద్వీరుక్తి - శిక్షా
 వల్లి పూర్తియైనదని సూచించుచున్నది.

|||||

బ్రహ్మ నందవల్లి

ప్రథమానువాకము

బ్రహ్మవేత్త - అన్నమయ పురుషుడు)

సంతము:- బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్, తదేషాభ్యుక్తా, సత్యం
జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ, యో వేద నిహితం గుహాయాం పరమే
శ్వోమన్, సోఽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి॥

శర్థము:- బ్రహ్మవీత్=బ్రహ్మజ్ఞాని; పరమ్ = పర బ్రహ్మమును;
అప్నోతి = పొందును; తత్=ఈభావమును వ్యక్తపఱచుటకు; ఏషా
=ఈశుగ్రతి; అభ్యుక్తా = చెప్పబడినది; బ్రహ్మ = బ్రహ్మము; సత్యం
=సత్య స్వరూపము; జ్ఞానం=జ్ఞాన స్వరూపమును; అనంతమ్ = అనం
తమునైయున్నాడు; యః=ఏమానవుడు; పరమేశ్వోమన్ = పరమ
విశుద్ధమైన అకాశమున నున్నవాడయ్యు; గుహాయాం = ప్రాణుల
యొక్క హృదయ రూపమయిన గుహయందు; నిహితం = దాగి
యున్న ఆతనిని; వేద=తెలియనో; సః=ఆ మానవుడు; విపశ్చితా =
అవిజ్ఞానస్వరూపుడగు; బ్రహ్మణాసహ=బ్రహ్మముతోకూడ; సర్వాన్,
కామాన్ అశ్నుతే=సమస్త భోగములను అనుభవించుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:- బ్రహ్మజ్ఞాని పరమాత్మను పొందు విధాన మిచట వర్ణింపఁ
బడుచున్నది. పరబ్రహ్మ పరమాత్మ స్వరూపుడు. ఆతఁడు నిత్యము.
ఏకాలము నందును వాని యభావములేదు. ఆతఁడాకాశమున నున్న
వాడయ్యు, నందరి హృదయ గుహలయందును దాగియున్నాడు.

అతనిని తెలిసినవాడు నమస్త సౌఖ్యములనందఁగలఁడు. అతఁడింద్రి
యముల ద్వారా బాహ్య విషయములను సేవించు చున్నప్పటికిని,
నిజమునకు నర్వదా అతఁడు పరమాత్మయందే లీనమగుచున్నాఁడు
అతఁడు పరమాత్మ నుండి యొక్క క్షణకాలమైనను వేరుకాలేడు.

2. మంత్రము:- తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశః సంభూతః
ఆకాశా ద్వాయః। వాయోరగ్నిః। అగ్నేరాపః। అదభ్యః పృథివీ
పృథివ్యా ఓషధయః। ఓషధీభ్యోఽన్నమ్। అన్నాత్ పురుషః। స వా
వీష పురుషోఽన్నరసమయః। తస్యేదమేవ శిరః। ఆయం దక్షిణః
పక్షః। ఆయముత్తరః పక్షః। ఆయమాత్మా ఇదం పుచ్ఛం పృతిష్ఠా,
తదప్యేష శ్లోకో భవతి॥

అర్థము:- వై=నిశ్చయముగ; తస్మాత్=నర్వప్రసిద్ధుఁడయిన; ఏత
స్మాత్ అత్మనః = ఈ పరమాత్మ నుండి మొట్టమొదట; ఆకాశః సం
భూతః = ఆకాశ తత్త్వముత్పన్నమయినది; ఆకాశాత్ వాయః =
ఆకాశము నుండి వాయువు; వాయోరగ్నిః = వాయువు నుండి అగ్నిః
అగ్నేరాపః = అగ్ని నుండి జలము; అదభ్యః పృథివీ = జలమునుండి
పృథివీతత్త్వము; పృథివ్యాఓషధయః = భూమినుండి నమస్తః ఓషధులు,
ఓషధీభ్యః అన్నమ్ = ఓషధులనుండి అన్నము ఉత్పన్నములయినవి;
అన్నాత్ పురుషః = అట్టి అన్నము నుండి పురుషుఁడుద్భవించు
చున్నాఁడు; స వీష పురుషఃవై అన్నరసమయః = అట్టి ఈ మానవ
శరీరము నిశ్చయముగా అన్నరసమయమే; తస్య = ఆ శరీరమునకు;
ఇదమేవ శిరః = ఇదియే శిరస్సు; (ఇవట మానవ శరీర ధారియగు
పురుషునకు పక్షిగా రూపకల్పనఁ గావించఁబడినది) ఆయం దక్షిణః
పక్షః = ఈ కుడిబుజము దక్షిణపక్షము; ఆయముత్తరః పక్షః = ఈ
ఎడమబుజముత్తర పక్షము; ఆయమాత్మా = ఈమధ్య భాగము అత్మ
(మధ్యం హ్యేషా మంగానామాత్మా - అను శుక్తి వచనాను సారము

శరీర మధ్య భాగము సర్వాంగములకు శాత్రుయగుచున్నది.) ఇదమ్ పుచ్చమ్ పృతిష్ఠా = ఈ పాదద్వయము పుచ్చమగు చున్నది. తదపి ఏషః శ్లోకోభవతి = ఈ అన్న సుహిమకు సంబంధించిన విషయము మఱియు ముందటి మంత్రములందు వినరింపఁబడును.

వ్యాఖ్య:- అట్టివానికి ఆధారభూతమయిన ఆ పరమాత్మను తెలిసికొనుట యెట్లు? అయ్యచి ఈ ప్రకరణమున వివరింపఁబడును. అతఁడు మనుష్యుని హృదయ గుహయందు దాగియున్నాఁడనికదా! కావున మానవ శరీరోత్పత్తి కర్మమును తెలిసి కొనవలెను. ఇది యిచ్చుట ఖగాంగము నందు రూపకల్పనము చేయఁబడినది.

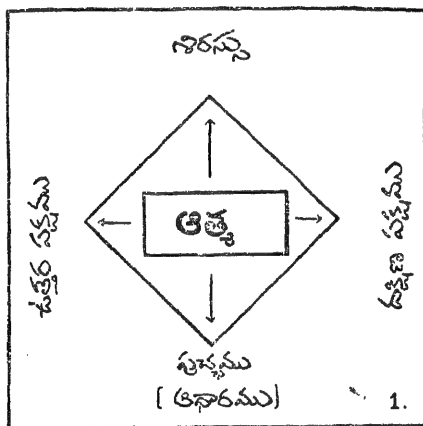
అన్న మాయపురుషుఁడు

పరమాత్మయొక్క ఆత్మనుండి
ఆకాశము, దాని నుండి
వాయువు, దాని నుండి అగ్ని,
దాని నుండి నీరు, దాని నుండి
వృధివి, దానినుండి పిషధులు,
వాని నుండి అన్నము, దాని
నుండి పురుషుఁడు

(అన్న రసమయుఁడు)

ఉద్భవించుట

గ్రహింపఁదగినది

ద్వితీయానఃవాకః

(ప్రాణమయ పురుషుఁడు)

1. మంత్రము:- అన్నాద్వై ప్రజాః ప్రజాయంతే, యాః కాశ్చ పృథి
వీగ్ంతితాః, అథో అన్నేనైవ జీవన్తి, ఆధైనదపి యన్త్యంతతః, అన్న

గొంహి భూతానాం జ్యేష్ఠమ్, తస్మాత్సర్వోషధముచ్యతే, సర్వం వై
తేఽన్న మాపువన్తి యేఽన్నం బ్రహ్మోపాసతే, అన్నగ్ం హి
భూతానాం జ్యేష్ఠమ్, తస్మాత్సర్వోషధముచ్యతే, అన్నాద్భూతాని
జాయన్తే, జాతాన్యన్నేన వర్ధన్తే, అద్యతేఽత్తి చ భూతాని, తస్మా
దన్నం తదుచ్యత ఇతి, [Ref - భృగు-2]

అర్థము:- పృథివీం శిశితాః = భూలోకము నాశరియించియున్న;
యాః కాశ్చ ప్రజాః = ఏ ప్రాణులైతే ఉన్నవో అవియున్నియు;
అన్నాత్పై = అన్నము వలననే; పరిజాయన్తే = ఉత్పన్నములగు
చున్నవి; అథ = తిరిగి; అన్నేనైవజీవన్తి = అన్నము వలననే జీవిం
చుచున్నవి; అన్తతః = అంతమున; ఏనదపి = ఈ అన్నము నందే;
యన్తి = విలీనములగుచున్నవి; అన్నమే హి = అన్నమే; భూతా
నాం = ఈ సమస్త భూతములకు; జ్యేష్ఠం = శ్రేష్ఠమయినది; తస్మాత్
= అందుచే ఈ అన్నము; సర్వోషధముచ్యతే = ఉత్కృష్టమగునౌషధ
ముగ చెప్పబడుచున్నది; యే = ఏసాధకులు; అన్నం = ఈ అన్న
మును; బ్రహ్మోపాసతే = బ్రహ్మ మనుభావముతో నుపాసించుచు
న్నరో; తేవై సర్వం అన్నం ఆపువన్తి = వారేనిశ్చయముగా సమ
స్తాన్నములను పొందుచున్నారు; హి = ఎందుచేతననగా; అన్నం హి
భూతానాం జ్యేష్ఠమ్ = అన్నము సర్వ భూతములకు శ్రేష్ఠమయినది;
తస్మాత్ సర్వోషధముచ్యతే = అందుచే అన్నమే గొప్ప ఔషధము.
అన్నాత్ భూతానిజాయన్తే = అన్నము వలననే సర్వప్రాణులు జనించు
చున్నవి; జాతాని అన్నేనవర్ధన్తే = పుట్టిన జీవులు అన్నము వలననే
వృద్ధిపొందుచున్నవి; అద్యతే = ఇది ప్రజలచే భక్షింపబడు చున్నది.
చ = ఆ విధముగానే; భూతానిఽత్తి = భూతములను భక్షించుచున్నది

కూడ; తస్మాత్ తత్ = అందు చేతనే అది; అన్నమ్ ఇతి ఉచ్యతే = అన్నము అని పిలువబడుచున్నది.

వ్యాఖ్య:- ఈవల్లి యందలి పృథమాను వాకమున పురుషుడు అన్నరసమయుడని చెప్పబడినది. అతడన్నము నుండియే ఉద్భవించుచున్నాడని గ్రహించితిమి. ప ర మా త్మ అతని హృదయము నందధిష్ఠించి యున్నాడని చెప్పబడినది. కావున పరమేశ్వరుని తెలిసికొనుటకు పురుషుని గూర్చి; ఆ పురుషుని తెలిసికొనుటకు అతనిని సృష్టించుచున్న అన్నమును గూర్చి తెలిసి కొనవలసి యున్నది. అట్టి అన్నమహిమయే ఈ యనువాకమున వివరింపబడుచున్నది. ఇందలివిషయము - అన్నమే సృష్టిస్థితిలయ ములకు మూల కారణమగుచున్నది. అదియే సృష్టించి పోషించుచు న్నవి. అదియే ఈభూతములను తనలో విలీనము చేసికొనుచున్నది. అందుచేతనే “అద్యతే అత్తిచ భూతాని తస్మాదన్నంతదుచ్యతే” అని దానివ్యుత్పత్తి వివరింపబడియున్నది. అదియే సర్వోషధముగ నెంచ బడుచున్నది. ఇది ప్రాణులలోని క్షుత్సంతాపమును దూరము చేయుచున్నది. అందుచేతనే పాణులు అన్నమే సర్వోత్కృష్టమని; అది పరబ్రహ్మ స్వరూపమని భావించి అట్లే ఉపాసించుచున్నవి. భృగుమహర్షి తపస్సుగావించి అన్నమేబ్రహ్మమని తెలిసికొనెను. ఈ విషయమును రాబోవు భృగువల్లి ద్వితీయానువాకమున మరింత వివరముగఁదెలిసికొనవచ్చును.

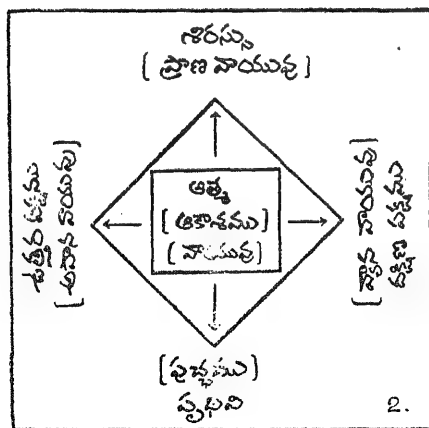
మంత్రము:- తస్మాద్వా ఏతస్మాదన్నరసమయా దన్యోఽన్తర ఆత్మా పాణిమయః। తేనైష పూర్ణః। స వా ఏష పురుషవిధ ఏవ। తస్య పురుష విధతామన్వయం పురుషవిధః। తస్య పాణి ఏవ శిరః। వ్యానో దక్షిణః పక్షః। అపాన ఉత్తరః పక్షః। ఆకాశ ఆత్మా। పృథివీ పుచ్ఛం ప్రతిపా। తదప్యేష శ్లోకో భవతి॥

అర్థము:- వై = నిశ్చయముగా; తస్మాత్ ఏతస్మాత్ అన్నర
సమయాత్ = అయీ అన్నరసమయ మనుష్య శరీరము కంటె;
అన్యః = భిన్నుడైనట్టియ; అన్తరః = ఆ శరీరాంతస్థితుడైనట్టియ;
ప్రాణమయః ఆత్మా = ప్రాణమయడగు పురుషుడొకడు; తేన =
ఆ ప్రాణమయ పురుషునిచే; ఏషః = ఈ అన్నరసమయ పురుషుడు;
పూర్ణః = వ్యాప్తి చెందియున్నాడు; సవీషః = ఆపాణమయాత్మ; వై
= నిశ్చయముగా; పురుషవిధః ఏవ = పురుషునియొక్క (మానవ)
అకారముననే ఉండును; తస్య = ఆ అన్నరసమయాత్మ యొక్క,
పురుష విధతాం = పురుషతుల్యకృతిలో; అను = వ్యాప్తి చెందుట
చేతనే; ఆయమ్ = ఈ ప్రాణమయాత్మ; పురుషవిధః = పురుషాకార
మున నున్నది, తస్య = ఆ ప్రాణమయాత్మకు; ప్రాణ ఏవశిరః =
పాణిణవాయువు శిరస్సు, వ్యానః దక్షిణః పక్షః = వ్యాన వాయువు
(కుడి) దక్షిణ పక్షము, అపాన ఉత్తరః పక్షః = అపాన వాయువు
(ఎడమ) ఉత్తర పక్షము; ఆకాశ ఆత్మా = ఆకాశము ఈశరీరమునకు
మధ్యభాగము; తదపి = ఈ ప్రాణమహిమను గూర్చి, ఏషః = ముందు
చెప్పఁ బోవునది, శ్లోకః భవతి = వివరించు మంత్రమగు చున్నది.

వ్యాఖ్య:- ఈద్వితీయానువాక ద్వితీయాంశమున ప్రాణమయ
శరీరము యొక్క రూపము వర్ణింపఁబడినది. ప్రథమానువాకమున
అన్నమయపురుషుడు, ద్వితీయానువాక ప్రథమాంశమున అన్నమ
యాత్మ - వివరింపఁబడిన అంశములు. దీనిస్థితికి ఆధారభూత
మయిన ప్రాణమయాత్మ నిటఁదెలిసికొనవచ్చును. అన్నమయ శరీ
రము స్థూలము, అందంతర్గతముగ నిమిడియుండి దాని స్థితికి;
వ్యాప్తికి హేతుభూతమై ప్రాణమయాత్మ ఒప్పుచున్నది. అన్నమయ
శరీరమునకు పురుషాకారతకలదు; కాన పాణిణమయమునకు కూడ

పురుషాకారతనే గ్రహింపఁదగును. ఈ ప్రాణమయ శరీరమునకు కూడ పక్షిరూప కల్పనానుసారము ప్రాణమే శిరస్సు. అయిదు వాయువులలోను ప్రాణవాయువే ముఖ్యము కనుక అదియే శిరస్సు. సర్వస్య గాత్రస్య శిరః ప్రధానమ్మనికదా! వ్యానము దక్షిణపక్షము. అపాన ముత్తర పక్షము. ఆకాశమాత్మ. ఆకాశమందంతటను వ్యాపించిన వాయువువలె సర్వ శరీర వ్యాపియగు వాయువు ఆత్మయగుచున్నది. సమస్త శరీరమునకు సమాన భావమును రసమును కల్గించుచు సమస్త ప్రాణమయ శరీరమునకు పుష్టిని కల్గించునదియే వాయువుకదా! దీని స్థానము శరీర మధ్యభాగము. ఈ విధముగానిది బాహ్యకాశముతో సంబంధము కల్గియున్నది. ఈ విషయము ప్రశ్నోపనిషత్తులోని వివ పశ్చలోని ౧, ౮ మంత్రములలో కూడ వివరింపఁబడినది.

ప్రాణమయ పురుషుడు (ప్రశ్నోపనిషద్విషయము:)

౩ - ౧ పాయూపస్థైః పానం, చక్షుశ్చోత్రే ముఖనాసికాభ్యాం ప్రాణః, స్వయంప్రాతేష్ఠతే మధ్యేతు సమానః। విషహ్యేత దుత మన్నం సమం నయతి తస్మాదేతః సప్తారిషోభవన్తి॥

౩ - ౮ అదిత్యోహవై బాహ్యః ప్రాణ ఉదయత్యేష హ్యేనం చాక్రు ప్రాణమను గృహ్యేణః। పృథివ్యాం యా దేవతా సైషా

పురుషస్యాపాన మవష్టభ్యాన్తరా యదాకాశః స సమానో వాయు ర్వానః.

తృతీయానువాకము

(మనోమయ పురుషుఁడు)

~~~~~

మంత్రము:- ప్రాణం దేవా అను ప్రిణన్తి. మనుష్యాః పశవశ్చ
యే. ప్రిణో హి భూతానామాయః. తస్మాత్ సర్వాయుషముచ్యతే.
సర్వమేవ త ఆయుర్యన్తి యే ప్రాణం బ్రహ్మోపాసతే. ప్రాణో హి
భూతానామాయః. తస్మాత్ సర్వాయుషముచ్యత ఇతి. తస్యైష ఏవ
కారీర ఆత్మా యః పూర్వస్య॥

అర్థము:- యో దేవాః మనుష్యాః పశవశ్చతే = దేవతలు మానవులు
పశువులు మొదలగు ప్రాణులు; ప్రాణం అను=ప్రాణముననుసరించి,
ప్రాణన్తి = తీవించుచున్నది; హి = ఎందువల్లననగా; ప్రిణః భూ
తానామాయః = ప్రాణమే ఈసమస్తభూతములకునాయువు; తస్మాత్
సర్వాయుష ముచ్యతే = అందుచేతనే ఈ ప్రాణము సమస్తమునకు
ఆయువని చెప్పబడుచున్నది; ఇతి = అని తెలిసికొని; యే ప్రాణం
బ్రహ్మ ఉపాసతే = ఎవరు ప్రిణముయొక్క బ్రహ్మస్వరూపమయిన
ఉపాసనము గావించురో, తే = వారు; సర్వమేవ ఆయుః యన్తి =
నిస్సందేహముగ పరిపూర్ణమయిన ఆయుర్దాయమును పొందు
చున్నారు; ఏషఏవ కారీరః = ఈశరీరమునందుండునట్టి ఈప్రాణమే;
యః పూర్వస్య = ఆ అన్నరసమయ శరీరమునకు; ఆత్మా = అంత
రాత్మయై ఒప్పుచున్నది.

వ్యాఖ్య:- ఈ యనువాక పరిధమాంశమున ప్రిణ మహిమను
వర్ణించుశ్రుతి ఉల్లేఖింపబడినది. ప్రాణమయ శరీరమునందలి అంత
ర్యామి పరమేశ్వరుఁడు దీనిలక్ష్యము. మర్త్య పశుదేవతాది శరీరధారు
లందరు ప్రాణము వలననే చైతన్యవంతులగు చున్నారు. ప్రాణము

లేనిచో శరీరమేలేదు. కావున అన్ని ప్రాణులకు ప్రాణమే ఆయువు. అందుచేతనే ఈ ప్రాణము సర్వాయుషమని చెప్పబడినది. ఇట్టి ఈ విషయమును గ్రహించి, ఈ ప్రాణమును బ్రహ్మముగా భావించి ఉపాసన చేయువారు పూర్ణాయుర్దాయమును పొందగలుగుదురు. ఈ ప్రాణతత్త్వము నర్థము చేసికొని వ్యవహరించు మానవుడు దైవసమానుడని ప్రశ్నోపనిషత్తులోని శివ ప్రశ్న -11వ మంత్రమున చెప్పబడియున్నది. సర్వాత్మయగునే పరమేశ్వరుడు అన్తఃసమయస్థుల శరీర ధారియగు పురుషునకంతరాత్మయైనాడో, అతనికి ప్రాణమయ పురుష శరీరాంతర్వర్తియనగుచున్నాడు.

2. మంత్రము:- తస్మాద్వా ఏతస్మాత్ ప్రాణమయాదన్యోఽన్తర ఆత్మా మనోమయః। తేన్ద్రేషః పూర్ణః స వా ఏష పురుషవిధ ఏవ। తస్య పురుష విధతామన్వయం పురుషవిధః। తస్య యజురేవ శిరః। ఋకక్షిణః పక్షః। సామోత్తరః పక్షః। అదేశ ఆత్మా। అధర్వాజ్ఞీరసః పుచ్ఛం పృతిష్ఠా। తదప్యేష క్లౌక్మకో భవతి।

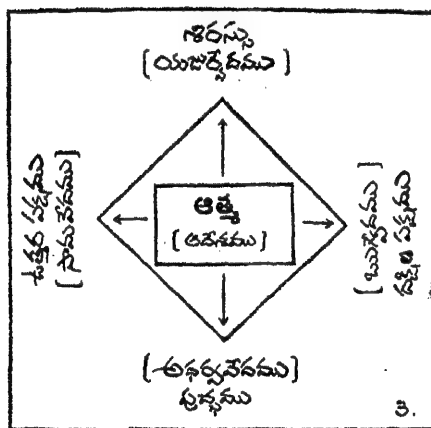
అర్థము: వై = ఇది నిశ్చయము; తస్మాత్ ప్రాణమయాత్ = ఆ ఈ ప్రాణమయ పురుషుని కంటె; అన్యః = భిన్నుడై; అన్తరః = ఆప్రాణమయ పురుషుని లోపల నుండువాడు; మనోమయః ఆత్మా = మనోమయుడగు పురుషుడొకడున్నాడు, (ఈ సందర్భమున శరీరము, పురుషుడు, ఆత్మ మున్నగు పదములు భిన్నముల కావనియు, ఏకార్థకము లేననియు గ్రహించుట యుక్తము) తేన = ఆ మనోమయాత్మచే; ఏషః = ఈప్రాణమయ శరీరము; పూర్ణః = వ్యాప్తి

చెందియన్నది; సవీషః = అమనోమయాత్మ; వై = నిశ్చయముగా
 పురుషవిధః = పురుషాకారము కలవాడే; తస్య పురుషవిధతాం అను=
 ఆ పురుషశుల్కాకృతితో న్యాప్తి చెందుటచే; అయం = ఈ మనోమయాత్మ
 కూడ; పురుషవిధః = పురుషాకారమునకు చెందినదే; తస్య = అమనో
 మయాత్మకు; యజుషివ = యజుర్వేదమే; శిరః = శిరస్సు; ఋగ్గ్రీకః
 పక్షః = ఋగ్వేదము దక్షిణపక్షము; సామధత్తరః పక్షః = సామ వేదము
 ఉత్తర (ఎడమ) పక్షము; ఆదేశః = ఆదేశము (అనగా విధివాక్యము)
 అత్మా = శరీర మధ్యభాగము; అధర్వాణ్గిరసః = అధర్వ అగ్నిర
 ఋషిదగ్గిష్టమయిన అధర్వవేదమే; పుచ్ఛమ్ = పుచ్ఛము;
 (అనగా అడియే) ప్రతిష్ఠా = ఆధారము; తదప్యేషః శ్లోకోభవతి =
 ఈ పాఠముమయాత్మ రాబోవు మంత్రమునను వివరింపబడుచున్నది.

వ్యాఖ్య:- ఈ ద్వితీయాంశమున మనోమయాత్మ వివరింపబడినది;
 ఈ మనోమయ పురుషుడు ఇంతకుముందు చెప్పబడిన ప్రాణమయ
 పురుషుని కంటె భిన్నుడు; సుతీయు తదన్తర్వర్తియై శరీరమున
 సర్వత్ర వ్యాపించియున్నాడు. ఈ మనోమయ శరీరమునకు యజు
 ర్వేదము శిరస్సు, యజ్ఞాదులలో యజుర్వేదమునకే ప్రాధాన్యము.
 “స్వాహా” శబ్దముతో కూడిన వాక్యము లేక మంత్రమే యజుస్సన
 బడును. యజుర్వేద మంత్రముల మూలముననే అగ్నికి హవిస్సు
 ఆర్పింప బడుచున్నది. ఈ మంత్రోచ్ఛారణమునకు సంకల్పము
 మనస్సునందు జనించుచున్నది. ఇట్లు మనోమయాత్మకు వేదమంత్ర
 ములకు మనిష్ఠమయిన సంబంధముకలదు. అందుచేతనే వేదములకు
 మనోమయాత్మాంగములందు స్థానము కల్పింపబడినది. మనోమయ
 పురుషునకు ఋక్ సామములు రెండును దక్షిణవామపక్షములు. ఆదేశ
 శము వేదాంతగ్రతమైనట్టిది కాబట్టి మనోమయ పురుషుని అంగముల

మధ్యభాగమగు ఆత్మస్థానమునది పొందియున్నది. అధర్వవేదమున శాన్తిక పౌష్టికాది కర్మలను సాధించు మంత్రములున్నవి. అవియే ఆధారమునకు కారణములగుచున్నవి. అందుచే నధర్వవేదము పుచ్చముగా చెప్పబడుచున్నది. ఇట్లు మనోమయ పురుషునకు ఈ వేదములతో నిత్యనంబంధము కలదని తెలియ వలయును.

(మనోమయ పురుషుఁడు)

చత.ర్థానునువాకము

(విజ్ఞానమయ పురుషుఁడు)

1. మంత్రము:- యతోవాచో నివృత్తే అప్రాప్య మనసా సహ, అనందం బ్రహ్మణో విద్వాన్, న బిభేతి కదాచనేతి, తస్యైష శరీర ఆత్మా యః పూర్వస్య, (Ref బ్రహ్మ 9-1)

అర్థము:- యతః = ఎచట నుండి; మనసా సహ = మనస్సుతో; వాచః = వాగాడింద్రియములు; అప్రాప్య = వానిని పొందకయే;

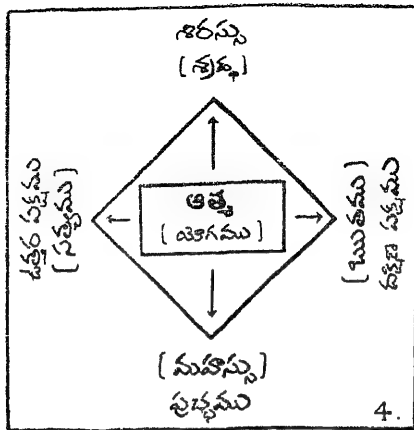
నివర్తనే = మరలు చున్నవో; బ్రహ్మణః = ఆ బ్రహ్మయొక్క; ఆనందం = ఆనందమును; విద్వాన్ = తెలిసి కొన్న పురుషుడు; కదాచన = ఎప్పటికిని; నబిభేతి = భయము చెందడు; ఇతి అను నది దీని భావము; తస్యైషవీవ శరీర ఆత్మాయఃపూర్వస్య = తొంటి వలెనే ప్రాణమయ శరీరాంతర్వర్తియగు మనోమయ శరీరమునకు కూడ పరమాత్మయే ఆత్మ.

2. మంత్రము: తస్మాద్వా ఏతస్మాన్మనోమయాదన్యోఽంతర ఆత్మా విజ్ఞానమయస్తేనైషః పూర్ణః, స వా ఏష పురుషవిధ ఏవ, తస్య పురుష విధతామన్వయం పురుషవిధః, తస్య శ్రద్ధేవ శిరః, ఋతం దక్షిణః పక్షః, సత్యముత్తరః పక్షః, యోగ ఆత్మా, మహాః పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా, తదప్యేష శ్లోకో భవతి.

అర్థము:- వై = నిశ్చయముగా; తస్మాత్ = ఇంతకు ముందు చెప్పబడిన; ఏతస్మాత్ మనోమయాత్ = మనోమయ పురుషుని కంటె; అన్యః = ఇతరుడును; అంతరః = ఆమనోమయ పురుషాంతర్వర్తియునైన; ఆత్మా = ఆత్మ; విజ్ఞానమయః = విజ్ఞానమయ పురుషుడున్నాడు; వై = నిశ్చయముగా; పురుష విధ ఏవః పురుషాకారము కలవాడే; తస్యపురుష విధతాం అను = ఆ పురుషతుల్యా కృతిలో వ్యాప్తి పొందుటచే; అయం = ఈ మనోమయాత్మ కూడ; పురుషవిధః = పురుషాకారమునకు చెందినదే; తస్య = ఆవిజ్ఞానమయ పురుషునకు; శ్రద్ధా ఏవ శిరః = శ్రద్ధయే శిరస్సు; ఋతం దక్షిణః పక్షః = సదాచారపాలనము దక్షిణ పక్షము; సత్యముత్తరః పక్షః = సత్యము ఉత్తర పక్షము; (సత్యభాషణము) యోగ ఆత్మా = యోగము ఆత్మయగుచున్నది; మహాః పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా = 'మహా' అను పేరుతో పరిసిద్ధుడైన పరమాత్మయే పుచ్ఛము (ఆధారము); తదప్యేషః శ్లోకోభవతి = ఈ విజ్ఞానమయాత్మ రాబోవు మంత్రమునను వివరింపబడుచున్నది.

వ్యాఖ్య:- ఈ అను వాక పూర్వాంశమున విద్వాంసుని మహిమతో పాటు మనోమయ పురుషుని మహిమ కూడ ప్రకటింపబడినది. వాగాదీంద్రియములు కూడ ఏ పరబ్రహ్మమును చేరలేకపోవుచున్నవో, అట్టి బ్రహ్మానందమును పొందు విద్వాంసుడెన్నడును భయపడడు; అట్టి మనోమయ పురుషుని లోపల నున్న వాడును, పురుషాకారము కలవాడు నైన వాడు విజ్ఞానమయ పురుషుడు. ఆ విజ్ఞానమయ శరీరము మనోమయ శరీరము లోపల నున్నదనగా, మనోమయ శరీర మందంతటను వ్యాప్తి చెందియున్నది. ఈ విజ్ఞానమయ పురుషుడు బుద్ధి రూప గుహ యందు నివసించుచున్నవాడు. ఇట్లే విజ్ఞానమయ పురుషుడు శరీర మందంతటను వ్యాపించి యున్నాడు. ఈ జీవాత్మ శరీర క్షేత్రమున నర్వత్ర స్థితిని పొంది యున్నాడని గీత (13-32) కూడ బోధించుచున్నది. ఈ విజ్ఞానమయ శరీరమునకు శ్రద్ధయే శిరస్సు. బుద్ధి యొక్క నిశ్చితమయిన విశ్వాస రూప వృత్తియే శగిద్ధ. పరమాత్మ ప్రాప్తికి అన్నిటి కన్న శ్రద్ధయే ముఖ్యమైయుండుటయే అది శిరః స్థానమును పొందియున్నది. దృఢ విశ్వాసమే ఉన్న తికి కారణమగును కదా! ధ్యానము ద్వారా పరమాత్మను చేరి అతనిగలసియుండుట విజ్ఞానమయ శరీరమునకు అత్మ. అదియే యోగము. శిక్షావల్ల యందు వ్యాహృతి చతుష్టయమున చెప్పబడిన 'మహా' అనునదియే బ్రహ్మము. అట్టి బ్రహ్మమే ఈ విజ్ఞానమయ శరీరమునకు ఆధారము.

విజ్ఞానపఃయం పురుషుః(డు)

పంచమానువాకము

(ఆనందమయ పురుషుః(డు))

~~~~~

1. మంత్రము; విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే, కర్మాణి తనుతేఽపి చ, విజ్ఞానం దేవాః సర్వే బ్రహ్మ జ్యేష్ఠముపాసతే, విజ్ఞానం బ్రహ్మ చేద్వేదః! తస్మాచ్ఛేన్న ప్రమాద్యతి, శరీరే పాపమనో హిత్వా, సర్వాన్ కామాన్ సమన్మత ఇతి, తస్యైష ఏవ శరీర ఆత్మా యః పూర్వస్య॥

అర్థము:- విజ్ఞానమ్ = విజ్ఞానమే, యజ్ఞంతనుతే = యజ్ఞములను విస్తరించుచున్నది; కర్మాణి తనుతేఽపి చ = కర్మలను కూడ విస్తరించుచున్నది, సర్వేదేవాః = ఇంద్రియ రూప సమస్త దేవతలును, జ్యేష్ఠం = సర్వజ్యేష్ఠుడైన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మస్వరూపముగ; విజ్ఞానం ఉపాసతే = విజ్ఞానము నుపాసించుచున్నారు; చేత్ = ఎవఁడయిన; విజ్ఞానమ్ = విజ్ఞానమును; బ్రహ్మవేదచేత్ = బ్రహ్మముగా తెలిసికొన్న చో; తస్మాత్ = దానివలన; ప్రమాద్యతి = ప్రమాదపడఁడు; (నిరంతర

చింతనము గావించుచునే యుండును). పాపమునః = పాపసముదాయమును; శరీరే = శరీరము నుండి; హిత్యా = విడచి పుచ్చి; సర్వాన్ కామాన్ = సమస్త భోగములను; సమశ్చ తే ఇతి = అనుభవించునని చెప్పఁబడినది; తస్య = ఆ విజ్ఞానమయ పురుషునకు; ఏష ఏవ = ఈ పరమాత్మయే; శరీరః = శరీరాంతర్వర్తియగు; అత్మా = అత్మయై ఉన్నాడు; యః పూర్వస్య = పూర్వ విషయము నకు వలెనే.

వాఖ్య:- ఈమంత్రమున విజ్ఞానాత్మ యొక్క మహిమ, దానిని బ్రహ్మ స్వరూపముగ భావించి ఉపాసించుట వలన గలుగు ఫలితములను గూర్చి చెప్పఁబడినది. విజ్ఞానమ్ = విజ్ఞానముతో కూడిన తద్రూపమయిన జీవాత్మయే అని గ్రహింప నగును. అట్టి జీవాత్మయే శుభ కర్మ రూపములగు యజ్ఞములను అన్యాయ లౌకిక కర్మలను విస్తరించు చున్నది. ఇంద్రియ రూప సర్వ దేవతలు సర్వ శ్రేష్ఠ మగు బ్రహ్మ స్వరూపమున నున్న విజ్ఞానమయ జీవాత్మను సేవించుట జరుగు చున్నది. అందుచే విజ్ఞాన స్వరూపమగు నాత్మను బ్రహ్మముగా తెలియు నట్టి సాధకుఁడు సమస్త సౌఖ్యములను సుఖములను పొందఁగలడు. బహు జన్మ సమంచితమగు పాప సముదాయమును శరీరము నుండి గెంటివైచి, సమస్త దివ్య భోగములను అనుభవింపఁగలడు. ఈ విజ్ఞానమయ పురుషునకు కూడ అస్తర్యామి ఆ పరబ్రహ్మయగు పరమేశ్వరుఁడే.

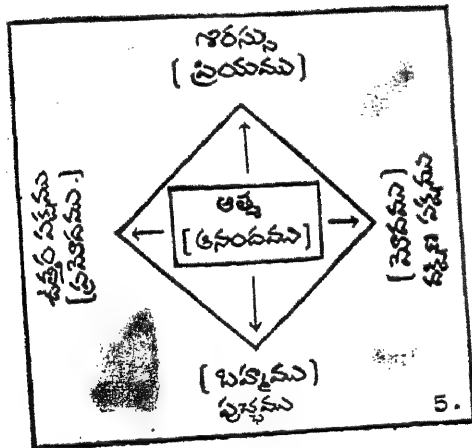
2.మంత్రము:- తస్మాద్వా ఏతస్మాద్విజ్ఞానమయాదన్యోఽంతర అత్మా
ఽఽనందమయః। తేనైషః పూర్ణః। స వా ఏష పురుషవిధ ఏవ। తస్య
పురుషవిధతామన్వయం పురుషవిధః। తస్య ప్రియమేవ శిరః। మోదో
దక్షిణః పక్షః। ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః। అనంద అత్మా। బ్రహ్మ పుచ్ఛం
ప్రతిష్ఠా। తదప్యేష శ్లోకో భవతి॥

అర్థము:- వై=నిశ్చయముగా; తస్మాత్=తస్మాత్ = ఇంతకుముందు చెప్పబడిన; విజ్ఞానమయాత్=విజ్ఞానమయ జీవాత్మకంఠె; అన్యః= భిన్నుడును; అన్తరః=విజ్ఞానమయాన్తరస్థుడైనవాడు; అనందమయ ఆత్మా = అనందమయ పురుషుడన్నాడు; తస్య = ఆ విజ్ఞానమయాత్మ; పురుషవిధతాంఅను = పురుషాకారమున నుండుటచే; ఆయమ్ = ఈ అనందమయ పురుషుడును; పురుష విధః = పురుషాకారుడే; తస్య = ఆ అనందమయాత్మకు; ప్రియమ్ = ప్రేయము, శిరః = శిరస్సు (ప్రధానము); మోదః దక్షిణః పక్షః = మోదము దక్షిణ పక్షము; ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః = పరిమోదము ఉత్తర పక్షము, అనందఆత్మ = అనందమే ఆత్మ, (మధ్య భాగము) బ్రహ్మ పుచ్చం ప్రతిష్ఠా = బ్రహ్మము పుచ్చము (ఆధారము), తదప్యేష శ్లోకో భవతి = ఈ విషయము తరువాతి శ్లోకమున (ప్రస్తావన వాకమున) వివరింపబడును.

వ్యాఖ్య:- పంచమానువాక ద్వితీయాంశమున అనందమయ పురుషుని వర్ణనము గావింపబడినది. విజ్ఞానమయ శరీరమునకు లోపల నున్నవాడే పరబ్రహ్మమగు అనందమయాత్మ. బృహదారణ్య కోపనిషత్తు కూడ పరమాత్మను జీవశాసకునిగను, జీవాత్మ యొక్క అంతరాత్మగను అభివర్ణించుచున్నది. ఈ అనందమయ పురుషునకు ప్రేయ భావమే శిరస్సు. అనగా అనందమయ పురుషుడందఱకును ప్రేయమైనవాడు. సమస్త భూతములు అనందమును ప్రేమించును. ప్రేయత్వమే ఈ అనందమయాత్మ యొక్క పరిధానాంగము. కావున నది శిరస్సు. మోదపరిమోదములు దక్షిణోత్తర పక్షములు. అనందము పరమాత్మ యొక్క మధ్యభాగము. అనగా ఆత్మ. అయితే మనకు ఇచ్చటొక సందేహము కలుగవలసియున్నది. భగవంతుడవయవ రహితుడు కదా! మఱి యీ కల్పన యెందులకు? దీనికి సమాధానము

బ్రహ్మసూత్రములు 3.3 నుండి 3.14 వఱకు పరిశీలించినచో మన
కవగతమగుచున్నది. బ్రహ్మోపాసనము సుగమము గావించుటకు
ఇట్లు వర్ణింపబడినది. ఈప్రకరణమున విజ్ఞానమయాత్మను జీవాత్మ
గను, అనందమయాత్మను పరమాత్మగను గ్రహింపఁదగి యున్నది.
ఈవిషయమును బ్రహ్మ సూత్రములు 1-1-12 నుండి 1-1-19 వఱకు
యుక్తులతో శ్రుతి ప్రమాణములతో చక్కగా వివరించుచున్నది.

అనందమయ పురుషుఁడు

పంచకోశముల పట్టిక :

శరీరము / పురుషుడు / అత్త.	శిరస్సు	దక్షిణ పక్షము	ఉత్తర పక్షము	అత్త	పుష్పము
1. అన్నమయ	-	-	-	-	-
2. ప్రాణమయ	ప్రాణ వాయువు	వ్యాస వాయువు	అపాన వాయువు	ఆకాశము	పృథివి
3. మనోమయ	యజుర్వేదము	ఋగ్వేదము	సామ వేదము	ఆదేశము	అధర్వణేదము
4. విజ్ఞానమయ	శ్రద్ధ	ఋతము	సత్యము	యోగము	మహాస్సు
5. అనందమయ	పిరియము	మోదము	ప్రమోదము	అనందము	బ్రహ్మము

బ్రహ్మస్తోత్ర ప్రతిపాదనము - సందేహము

1. మంత్రము:- అసన్నేవ స భవతి | అసద్బ్రహ్మేతి వేద చేత్ |
అస్తి బ్రహ్మేతి చేద్వేద | సంతమేనం తతో విదురితి ||

అర్థము:- చేత్ = ఒక వేళ ఎవఁడయిన; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము;
అసత్ ఇతి = లేనట్లు; వేద = తెలిసికొనునో; సః అసత్ ఏవ భవతి =
వాఁడు లేనివాఁడే అగుచున్నాఁడు; చేత్ = ఒకచో; బ్రహ్మ అస్తితి
వేద = బ్రహ్మమున్నట్లు తెలియునో; తతః = అట్లయిన; ఏనమ్ =
అవిద్యాంసుని; సంతమ్ ఇతి = సత్పురుషుఁడని; విదుః = భావించు
చున్నారు.

వ్యాఖ్య:- బ్రహ్మమునసత్తని భావించువాఁడు తానును అసత్తే అగు
చున్నాఁడు. అనగా స్వేచ్ఛాచారియై భగిష్టుఁడగు చున్నాఁడు.
బ్రహ్మస్తోత్రమును గ్రహించినవాఁడు శాస్త్రములు మహాపురుషుల
యందు దృఢ విశ్వాసము కల్గియుండుటచే, అట్టిజ్ఞానియగు మానవుని
'సంత్' అనగా సత్పురుషుఁడని తెలిసికొనవలెను. పరమాత్మ యొక్క
తత్త్వజ్ఞానమునకు మొదటి మెట్టు బ్రహ్మస్తోత్రము నందు విశ్వాసము!

2. మంత్రము:- తస్యైవ ఏవ శరీర ఆత్మా యః పూర్వస్య |

అర్థము:- తస్య = ఆ అనందమయ పురుషునకును; ఏషః ఏవ ఈ
పరమాత్మయే; శరీరః = శరీరాంతర్వర్తియగు; ఆత్మా = ఆత్మయగుచు
న్నాఁడు; యః పూర్వస్య = వెనుక చెప్పఁబడిన విజ్ఞానమయోదులకు
వలెనే.

వ్యాఖ్య:- ఆనందమే బ్రహ్మము, కావున ఆనందమయ శరీరమునకు అంతర్వర్తియగు నాత్మ కూడ ఆబ్రహ్మమే అగుచున్నాడు. ఎందుచేతననగా, ఆతని బాహ్యంతశ్శరీరములకు భేదము లేదు; కాని ఇంతకు ముందు చెప్పబడిన అన్నరసమయాది శరీరములకు అంతర్యామి పరమాత్మ, ఇచట మాత్రము తనకు తానే అంతర్యామి యగుచున్నాడు. అందుచేత ఇంకపై వర్ణ్యవస్తువు లేకుండుటచే ఈ పంచ కోశ వివరణము ఇంతటితో ముగియు చున్నది.

3. మంత్రము:- అథాతోఽను ప్రశ్నాః | తతా విద్వానముం లోకం ప్రేత్య కశ్చన గచ్ఛతీతి | అహో విద్వానముం లోకం ప్రేత్య కశ్చిత్సమశ్నుతాః |

అర్థము:- అథ = అనంతరము; అతః = ఇచట నుండి; అనుప్రశ్న = అనుమాన నివృత్తి కొఱకు వేయబడు ప్రశ్నలు ప్రారంభింపబడుచున్నవి; ఉత=నీమి? అవిద్వాన్=బ్రహ్మమును తెలియనివాడు; కశ్చన = ఒకానొకడు; ప్రేత్య=మరణించి; అములోకం గచ్ఛతి = ఆ పరలోకమునకుపోవుచున్నాడా? అహో=లేక; కశ్చిత్ విద్వాన్=ఎవడైన విద్వాంసుడైనవాడు మాత్రమే; ప్రిత్య = మరణించి, ఆ ముం లోకం = ఆపరలోకమును, సమశ్నుతే ఉ? = పొందు చున్నాడా? ఏది సమాధానము?

వ్యాఖ్య:- బ్రహ్మస్తిత్వ విషయమున మానవుని మనసున కలుగు సందేహములను నివారించుటకే పరిస్తుత విషయము ప్రారంభమగుచున్నది. మొదటి పరిశ్న మేమనగా, బ్రహ్మమున్నచో బ్రహ్మస్తిత్వమును తెలియని పామరుడు చనిపోయిన పిమ్మట పరలోకమునకు పోవుచున్నాడా లేదా? రెండవ ప్రశ్న మేమనగా బ్రహ్మస్తిత్వమును బాగుగా తెలిసిన విద్వాంసుడు కూడ తన మరణానంతరము పరలోకమును పొందుచున్నాడా లేదా?

4. మంత్రము:- సోఽకామయత! బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి! స
తపోఽతప్యత! స తపస్తప్త్యా ఇదగ్ంసర్వమనృజత! యదిదం కిం చ!
తత్సృష్ట్యా తదేవానుప్రావిశత్! తదనుప్రవిశ్య సచ్చ త్యచ్ఛాభవత్!
నిరుక్తం చానిరుక్తం చ! నిలయనం చా నిలయనం చ! విజ్ఞానం చా
విజ్ఞానం చ! సత్యం చాన్మతం చ! సత్యనుభవత్! యదిదం కిం చ!
తత్సత్యమిత్యాచక్షతే! తదప్యేష శ్లోకో భవతి॥

అర్థము:- సః = ఆపరమేశ్వరుడు; అకామయత = తలంచెను (ఏమ
నగా) ప్రజాయేయ = అనేక నామరూపములతో ప్రకటింపఁబడుదును
గాక!; బహు = అధికముగ; స్యాంఇతి = అగుదునని; సః = ఆపరమే
శ్వరుడు; తపఃతప్యత = తపస్సుగావించెను; (అనగా తన సంకల్ప
మును విస్తరించి) ఇదమ్ = ఈ సమస్తమును; (చరాచర జగత్తు నంత
టిని) అనృజత = నృజించియుండెను; తత్సృష్ట్యా = అట్లు జగత్తును
సృష్టించినయనంతరము; తానునుస్వయముగ నాసృష్టియందే; అను
ప్రావిశత్ = ప్రవేశించియుండెను; తదను ప్రవిశ్య = అట్లు పరివేశించి
తానే స్వయముగ; సచ్చత్యచ్ఛాభవత్ = మూర్త అమూర్త స్థితిని
పొందెను; నిరుక్తంచ అనిరుక్తమ్ = వాచ్యావాచ్యుడయ్యెను; నిలయ
నం చా నిలయనం = ఆశ్రయప్రదాతయు, ఆశ్రయమియనివాడు
నయ్యెను; విజ్ఞానంచ అవిజ్ఞానంచ = చేతనాచేతనపదార్థమునయ్యెను;
సత్యంచఅన్మతమ్ = సత్యాసత్యములున యును; (కాని ఇన్నిరూపముల
యందును తాను.) సత్యంభవత్ = సత్యస్వరూపమయ్యెను. కావున
యత్కించ ఇదంతత్ = ఈ దృష్టిగోచరమగుచున్న చరాచర వస్తుసము
దాయమంతయు; సత్యమ్ = సత్యమే అయియున్నది. (సర్వంఖల్విదం
బ్రహ్మ) ఇతి = ఈ ప్రకారముగ; అచక్షతే = జనులు చెప్పుచున్నారు;
తదప్యేష శ్లోకో భవతి = ఈవిషయము రాబోవు అనువాకమున కూడ
వివరింపఁబడుచున్నది.

వ్యాఖ్య:- సృష్టము. దృష్టిగోచరమగుచున్న చరాచర జగత్తుయావత్తు పరబ్రహ్మమగు పరమేశ్వరునిచే నావృతమైయున్నది. అసలుబ్రహ్మ ముండెనా? లేదా? అనుసందేహము తొలగినది.

సప్తమానువాకము

(సందేహనివారణము - బ్రహ్మస్థిత్వ నిశ్చయము)

1. మంత్రము:- అనద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్, తతో వై నదజాయత. తదాత్మానగ్ం స్వయమకురుత. తస్మా త్తత్సుకృత ముచ్యత ఇతి.

అర్థము:- అగ్రే = పరమేశ్వరుడు తన్నుతాను పృథివీంచుకొనుటకు ముందు; ఇదమ్ = ఈ జడచేతనాత్మకమయిన జగత్తు; అనత్ వై ఆసీత్ = అవ్యక్తరూపముగ నేఉండెను; తతః = ఆ అవ్యక్తరూపమునుండియే; వై = నిశ్చయముగా; సత్ = నామరూపమయ ప్రత్యక్ష జగత్తు అజాయత = ఉత్పన్నమయ్యెను; తత్త్వ = ఆపరబ్రహ్మము; ఆత్మానం స్వయమకురుత = తనకుతానుగనే తన సీరూపమున ప్రకటించుకొనెను; తస్మాత్ = అందుచేత; తత్ = ఆపరబ్రహ్మము, సుకృతమ్ ఉచ్యతే = సుకృతమని పిలువబడుచుండును, (సుకృత = తనను తాను బాగుగ చేసుకొనిన) ఇతి = అనునదియీమంత్రార్థము.

వ్యాఖ్య:- ఈ జగత్తంతయు మొదట నవ్యక్తరూపము; పరమేశ్వర సృష్టిచే నిది నామమయమైనది. కావున నిదియంతయు నాపరబ్రహ్మ స్వరూపమే. పై అనువాకమునందలి ఈప్రతిపాదనమే ఇటు వివరింపబడుచున్నది.

2. మంత్రము:- యద్వై తత్సుకృతం రసో వై సః రసగోప్యేవా
యం లభ్యాఽనందీ భవతి, కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ యదేష
అకాశ అనందో న స్యాత్, ఏష హ్యేవానన్దయాతి॥

అర్థము:- వై = నిశ్చయముగ; యత్తత్ = ఏదైతే ఆ; సుకృతమ్ =
సుకృతనామమున వ్యవహరింపబడు పరబ్రహ్మము; సః వైరసః =
అతడే అనందమయ రస స్వరూపమైయున్నాడు; అయమ్ = ఈ
జీవాత్మ; రసమ్ = ఆ రస స్వరూపుడగు పరబ్రహ్మమును, లభ్యా
ఏవ = పొందియే; అనందీభవతి = అనంద యుక్తుడగుచున్నాడు;
యది = ఒకవేళ; ఏషః అనందస్వరూపః = ఈ అనంద స్వరూపుడను;
అకాశః = అకాశమువలె సర్వత్ర వ్యాపించిన వాడగు పరమాత్మ;
నహి స్యాత్ = లేకున్నట్లయితే; కఃఏవ = ఎవడు; అన్యాత్ = జీవిం
పగలడు? కఃప్రాణ్యాత్ = ఎవడు రక్షింపగలడు? హి = నిస్సం
దేహముగ; ఏషఃఏవ = ఈ పరమాత్మయే; అనందయాతి = అనంద
ప్రదాతయగుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:- సుకృతనామమున వ్యవహరింపబడు పరమాత్మయే రస
స్వరూపుడు. జీవాత్మ ఈ పరమాత్మను పొంది అనంద భరితుడగు
చున్నాడు. ఈ పరబ్రహ్మమేలేడని భావించినచో ఎవడిలోకమున
జీవింపగలడు? ఎవడిలోకమును రక్షింపగలడు? కనుక పర
బ్రహ్మమున్నట్లును, అతడే అనంద ప్రదాతయనియు నిర్ణయ
మగుచున్నది.

3. మంత్రము:- యదా హ్యేష ఏతస్మిన్నదృశ్యేనాత్మ్యేనైరు
క్షేనైలయనేభయం ప్రతిష్ఠాం విన్దతే, అథ సోభయం గతో భవతి॥

అర్థము:- హి = ఎందువల్లననగా, యదా ఏవ = ఎప్పుడయిన, ఏషః
= ఈ జీవాత్మ, ఏతస్మిన్ = ఈ, అదృశ్యే = దృష్టిగోచరము కాని;
అన్యాత్మ్యే = శరీరరహితమయిన, అనిరుక్షే = అనిర్వచనీయమయిన,

అనిలయనే = పరాశ్రయముకొరని, (పరబ్రహ్మమగు పరమాత్మలో)
 అభయం = నిర్భయమయిన, ప్రతిష్ఠాం = స్థితిని, విస్తతే = పొందగ
 ల్గునో, అథ = అప్పుడు, సః = ఆ జీవాత్మ, అభయం = నిర్భయ
 పథమును, గతః భవతి = పొందును. అనగా భయశోక విరహితుఁ
 డగును.

వ్యాఖ్య:- పరమేశ్వరుని పొందగోరు జీవుఁడు అపర బ్రహ్మమునందు
 విచల స్థితి నెపుడు పొందునో అప్పుడతఁడు భయశోక రహితుఁడై ఆ
 పరబ్రహ్మమును పొందగల్గును.

4. మంత్రము:- యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్న దరమంతరం కురుతే,
 అథ తస్య భయం భవతి, తత్త్వేవ భయం విదుషో మన్వానస్య, తద
 ప్యేష శ్లోకో భవతి.

అర్థము:- హి = ఎందు వల్లననగా, యదావీవ = ఎప్పటివఱకు'
 విషః = ఈ జీవాత్మ, ఉదరమ్ = కొంచెమైనను కూడ, ఏతస్మిన్నంత
 రంకురుతే = ఈ పరమాత్మలో వినియోగము పొందునో, తస్య =
 వానికి, అథ = అంతవఱకును, జన్మమృత్యు రూప భయము ప్రాప్తిం
 చును, తదేవభయమ్ = అదేభయము, (మూర్ఖులకు మాత్రమే కాక)
 మన్వానస్య = అభిమానియగు నట్టియు; విదుషః = శాస్త్రజ్ఞుఁడగు
 విద్వాంసు నకును కలుగుచున్నది, తదప్యేష శ్లోకోభవతి = ఈ విషయ
 మునను రాబోవు మంత్రము వర్తించుచున్నది.

వ్యాఖ్య:- జీవాత్మ పరమేశ్వరుని నిరంతర స్మరణము చేయక కించి
 త్కాలమైన మఱచునో, అప్పుడాతనికి పునర్జన్మ పొంది కలదు. జన్మిం
 చిన వానికి మరణము తప్పదు. (జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుః)
 కావున జీవికి అంతిమ సంస్కారాను రూపమయిన జన్మలభించును.
 యోగభ్రష్టుడయినవానికే పునర్జన్మ. కావున ఆ భయము లేకుండుటకై

నిరంతర భగవన్నామస్మరణమత్యంతావశ్యకము. ఆ భయము కేవలము మూఢునకే కాక విద్వాంసునకు సైతముండును. ఎందుచేతననగా అందఱపైనను పరమేశ్వర శాసన ప్రభావము కలదు. ఆశక్తిచేతనే సమస్త ప్రపంచ వ్యవస్థ నియమిత రూపమున నడచుచున్నది. ఈ విషయము అష్టమానుషాకము నందును వివరింపఁబడుచున్నది.

అష్టమానుషాకము (బ్రహ్మనంద వివరణము)

1. మంత్రము:- భీషాస్మాద్వాతః పవతే, భీషోదేతి సూర్యః, భీషాస్మాదగ్ని శ్చేంద్రశ్చ, మృత్యుర్ధావతి పంచమ ఇతి.

అర్థము:- అస్మాత్ భీషా = ఈ పరబ్రహ్మమువలని భయముచేతనే; వాతః పవతే = గాలి పీచుచున్నది; భీషా = ఈ భయమువలననే; సూర్యః ఉదేతి = సూర్యుడు ఉదయించుచున్నాడు; అస్మాత్ భీషా = ఈ భయము వలననే; అగ్నిః = అగ్ని, ఇంద్రశ్చ = ఇంద్రుడును, పంచమః = వాతాదుల వరుసలో నైదవ వాఁడయిన, మృత్యుః = మృత్యువు కూడ, ధావతి = వారివారికార్యము లందు పరిపూర్తిచుచున్నారు, ఇతి = అనునది ఈ మంత్రార్థము.

వ్యాఖ్య:- పరబ్రహ్మమగు నా పరమేశ్వరుని భయము చేతనే, తదాజ్ఞానువర్తులయి, వాయుగ్నాదు లందరు తమతమ కార్యములను నిర్వర్తించుచున్నారు. అనగా సూర్యాది దేవతలను కూడ క్రమము తప్పక ప్రవర్తింపఁజేయు నతీతమయిన దివ్య శక్తి యొకటున్నదని గ్రహింపనగుచున్నది కదా! ఆ శక్తియే పరబ్రహ్మము. అట్టియాతని

యానంద మెంతటిది? ఎట్టిది? మున్నగు విషయములపై విచారింప వలసియున్నది.

2. మంత్రము:- సైషాఽఽనందస్య మిహాంసా భవతి. యువాస్యాత్ సాధుయువాధ్యాయక అశిష్టో ద్రఢిష్టో బలిషస్తస్యేయం పృథివీ సర్వా విత్తస్య పూర్ణాస్యాత్, స ఏకో మానుష ఆనందః।

అర్థము:- సవీషా = అఈ ఆనంద సంబంధమయిన విషయము, మిహాంసాభవతి = విచారింపబడుచున్నది, యువాస్యాత్ = ఒకయవ కుండన్నచో నతఁడు, (అసాధారణుఁడు), సాధుయువా = శ్రేష్ఠ కార్యములనాచరించు యువకుడై, అధ్యాయకః = వేదాధ్యయన తత్పురుడై, అశిష్ఠః = పరిపాలనాదక్తుడై, ద్రఢిష్ఠః = సర్వార్థములతో దృఢ శరీరుడై, బలిష్ఠః = అన్ని విధముల బల్లిదుడైయుండనో, తస్య = అతనికి, ఇయం విత్తస్యపూర్ణా పృథివీస్యాత్ = సర్వధనపరి పూర్ణమగునీ సమస్త జ్ఞాతలముఁడును, సః = ఆయువకుఁడు, మానుషః = మనుష్య లోకమునకు, ఏకః ఆనందః = ఒక ఆనందమై యున్నాఁడు.

వ్యాఖ్య:- సదాచారుడు, సచ్ఛీలి, సత్కుల సంజాతుఁడు, వేదాధ్యయన సంపన్నుఁడు, బ్రహ్మచారులకు సదాచారపాలనము నందు శిక్షణ నిచ్చుటలో నత్యంత కుశలుఁడు, దృఢశరీరి, బలసంపన్నుఁడయిన యువకుఁడు సర్వధనపరిపూర్ణమగు నీసమస్త జ్ఞాతలమునకు అధికారియగును. అట్టి మానవుఁడు ఈ మనుష్య లోకమునకు వహత్తర మయిన ఆనందము. ఇది మానుషానందము.

3. మంత్రము:- తే యే శతం మానుషాఆనందాః। స ఏ కో మనుష్య గంధర్వాణామానందః। శ్రోతియస్య చాకామహతస్య।

అర్థము:- తేయే మానుషా శతమ్ అనందాః = అట్టి మానుషానందము లొకనూ అయినచో; సః = అట్టిది; మనుష్యగంధర్వాణామానందః = ఒకమనుష్య గంధర్వానంద మనబడును; అకామహతస్య = ఎవని యొక్క అంతఃకరణము భోగకామనలచే దూషితము కాకుండునో, అట్టి; శ్రోత్రీయస్యచ = వేదవేత్త యగు పురుషునకును; ఈమనుష్య గంధర్వానందము స్వాభావికమగును.

వ్యాఖ్య:- మనుష్యయోని యందు జన్మించి, ఉత్తమకర్మల నాచరించి గంధర్వభావమును పొందియున్నవారు మనుష్యగంధర్వులు; మాను షానందమునకు 100రెట్లు మనుష్య గంధర్వానందము. ఇకపై తెలుప బోవు ఇట్టియానందములన్నియు, మనస్సును కామవశము చేయని వేదవేత్తయగు శ్రోత్రీయపురుషునకే స్వభావతః పొందించును.

4 మంత్రము:- తే యే శతం మనుష్యగంధర్వాణామానందాః। స ఏకో దేవ గంధర్వాణామానందః। శ్రోత్రీయస్య చాకామహతస్య।

వ్యాఖ్య:- పైన చెప్పబడిన మనుష్య గంధర్వానందములు నూలుకలి పినచో ఒక దేవ గంధర్వానందము.

5 మంత్రము:- తే యే శతం దేవ గంధర్వాణామానందాః। స ఏకః పితృణాంచిరలోకలోకానామానందః। శ్రోత్రీయస్య చాకామహతస్య।

వ్యాఖ్య:- పైన చెప్పబడిన దేవగంధర్వానందములు నూలుకలిసి ఒక పితృచిరలోకలోకానందమగును అనగా చిరస్థాయిగా పితృలోకమున నివసించెడి పితరులకు ఒక అనందము.

6. మంత్రము:- తే యే శతం పితృణాం చిరలోకలోకానామా నందాః। స ఏక ఆజానజానాం దేవానామానందః। శ్రోత్రీయస్య చాకామహతస్య।

వ్యాఖ్య:- పైన చెప్పబడిన పితృ చిరలోక లోకానందములు నూలు కలసి ఒక ఆజానజ దేవానందమగును, దేవ లోకమున నొక విశేష స్థానమునకు 'ఆజానము' అనిపేరు. స్మృతి ప్రతిపాదితములగు పుణ్య కర్మల నాచరించి అచట నివసించువారు 'ఆజానజులు'.

7. మంత్రము:- తే యే శతం ఆజానజదేవానామానందాః। స ఏకః కర్మ దేవానాం దేవానామానందః। యే కర్మణా దేవానపి యన్తి। శ్రోత్రియస్య చాకామహతస్య।

వ్యాఖ్య:- అట్టి ఆజానజ దేవానందములు నూలు కలసి 'కర్మదేవత' లను పేరుగల దేవతల యొక్క ఒక అనందమగును. యేకర్మణా దేవానపియన్తి = ఎవరు వేదోక్తకర్మలచే దేవభావములను పొంది యున్నారో వారికిని, భోగవిరహితమనస్కుడగు శ్రోత్రియునకును అట్టి యానందము స్వభావతః లభించుచున్నది.

8. మంత్రము:- తే యే శతం కర్మదేవానాం దేవానామానందః। స ఏకో దేవానామానందః। శ్రోత్రియస్య చాకామహతస్య।

వ్యాఖ్య:- అట్టి కర్మ దేవానందములు నూలు కలసి ఒక దేవానంద మగును.

9. మంత్రము:- తే యే శతం దేవానామానందాః। స ఏక ఇంద్ర స్యానందః। శ్రోత్రియస్య చాకామహతస్య।

వ్యాఖ్య:- అట్టి దేవానందములు నూలుకలసి ఒక ఇంద్రానందమగును.

10. మంత్రము:- తే యే శతమిన్ద్రస్యానందాః। స ఏకో బృహస్పతే రానందః। శ్రోత్రియస్య చాకామహతస్య।

వ్యాఖ్య:- అట్టి నూలు ఇంద్రానందములు కలసినచో అది యొక బృహస్పతి యానందము.

11. మంత్రము:- తే యే శతం బృహస్పతేరానందాః। స ఏక ప్రజా పతేరానందః। శోఽతియస్య చాకామహతస్య।

వ్యాఖ్య:- అట్టి బృహస్పతియొక్క నూలు ఆనందములు కలసి ప్రజా పతికి ఒక ఆనందమగుచున్నది.

12. మంత్రము:- తే యే శతం ప్రజాపతేరానందాః। స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనందః। శ్రోతియస్య చాకామహతస్య।

వ్యాఖ్య:- అట్టి ప్రజాపతి యొక్క నూలు ఆనందములు కలసి ఒక బ్రహ్మనందమగుచున్నది. బ్రహ్మనందమనగానింతటియానందరాశి. బ్రహ్మలోక పర్యంతమగు భోగము లందేమాత్రము నాస్థలేనివానికి, శ్రోత్రయుడగు పుణ్యాత్మునకును ఈ బ్రహ్మనందము స్వభావ సిద్ధ ముగనే పొందించుచున్నది.

ఈ విధముగ ఒక ఆనందముకంటె మఱియొక ఆనందము నూలురెట్లధికమై, బ్రహ్మనందము సర్వోత్కృష్ట మగుచున్నది. ఈ దృశ్యమాన ప్రపంచమందెంతటి ఉత్కృష్టమైన ఆనందమయ్యను అయ్యది బ్రహ్మనందముతో పోల్చినచో తుచ్చమే అగుచున్నది. బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందుకూడ 'సమస్త ప్రాణులు నీ బ్రహ్మనందము నందలి ఏదో ఒక అంశను పొందియే జీవించుచున్నారు.' అని కూడ తెలుపబడినది.

13. మంత్రము:- స యశ్చాయం పురుషే యశ్చ సావాదిత్యే స ఏకః। స య ఏవం విదస్మాల్లోకాత్ ప్రేత్య ఏతమన్నమయమాత్మా నముపసంక్రామతి। ఏతం మనోమయాత్మానముప సంక్రామతి। ఏతం విజ్ఞానమయమాత్మానముపసంక్రామతి। ఏతమానందమయాత్మా నముప సంక్రామతి। తదప్యేష శ్లోకో భవతి।

అర్థము:- సః = ఆపరమాత్మయే; యశ్చాయంపురుషే = సాధారణ పురుషుని యందున్నవాడును; యశ్చ సావాదిత్యే = ఉత్కృష్ట పురుషుడగు సూర్యుని యందున్న వాడనై; సవీకః = ఒక్కడే అగు చున్నాడు; ఏవంవిత్ యఃసః = ఈవిధముగ నెవడై తేతెలిసికొనునో అతడు; అస్మాత్ లోకాత్ పేర్థ్య = ఈలోకమును విడిచిన యనంతరము; ఏతమన్నమయ మాత్మానముప సంకామతి = అన్నమయాత్మను పొందుచున్నాడు; అనంతరము పాణిమయాత్మను, అట్లే క్రమముగ మనోమయాత్మను విజ్ఞానమయాత్మను, అనందమయాత్మను పొందుచున్నాడు; తదప్యేష శ్లోకోభవతి = ఈవిషయ మనంతరానువాకమున కూడ వివరింపబడుచున్నది.

వ్యాఖ్య:- ఆ పరమాత్మ సామాన్య మానవుని యందును ఉన్నాడు, మానవులారాధించు సూర్య దేవుని యందును ఉన్నాడు. కావున సర్వాంతర్యామియగునా పరబ్రహ్మ మొక్కడే అని యెవడు తెలిసికొనఁగల్గుచున్నాడో, అతఁడీహలోకమును వీడినయనంతరము క్రమముగ అన్నమయ పాణిమయ మనోమయ విజ్ఞానమయ అనందమయ ఆత్మలను పొందుచున్నాడు. అనగా ఈబిదును ఎవని యొక్క స్వరూపములో అట్టి పరమాత్మను పొందుచున్నాడు. ఈ అయిదు శరీరములను వివరించు నాయా సందర్భములలో సమస్త శరీరాంతర్యధీయగు పరమాత్మను గూర్చి వివరింపబడియేఉన్నది. ఫల రూపమున వానిప్రాప్తిజరుగుచున్నది. అతఁడే బ్రహ్మము. కావున బ్రహ్మ వేత్తయగు మానవుడు అన్నమయ శరీరమును విడచుట తోడనే పొందు ఫలితమే పరమాత్మ. అంతేకాని మఱియొక శరీరము కాదు. బ్రహ్మ వేత్తయగు మానవునకు పునర్జన్మ లేదని గ్రహింపవలయును.

నవమానువాకము

(ఫ ల శ్రు తి)

1. మంత్రము:- యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహా
అనందం బ్రహ్మణో విద్వాన్ న బిభేతి కుతశ్చ నేతి. (Ref 2.4)

అర్థము:- మనసాసహ = మనస్సుతో కూడ; వాచః = వాగాది సమ
స్తేంద్రియములు, యతః అప్రాప్య=ఎచట నుండి వానిని పొందలేక;
నివర్తంతే = తిరిగిపోవుచున్న వో; (అట్టి) బ్రహ్మణః అనందం =
బ్రహ్మానందమును; విద్వాన్ = తెలిసికొనఁగల్గిన మహాపురుషుఁడు;
కుతశ్చన = ఎవరి వలన కూడ; నబిభేతి = భయమునుపొందడు.

2. మంత్రము:- ఏతగ్ంహ వావ న తపతి కిమహగ్ం సాధు నాక
రవమ్, కిమహం పాపమకరవమితి. స ఏవం విద్వా నేతే ఆత్మానగ్ం
స్పృణుతే. ఉభే హ్యేషైష ఏతే ఆత్మానగ్ం స్పృణుతే. య ఏవం వేద,
ఇత్సుపనిషత్ ||

అర్థము:- హవావ = ఇది ప్రసిద్ధమయిన విషయము. (ఏదనగా);
ఏతమ్ = ఆమహాపురుషుని; (ఈ విషయము) నతపతి = బాధించదు;
(ఏదనగా) అహం కిం సాధున అకరవమ్ ఇతి = నేను శ్రేష్ఠకర్మముల
నేలయాచరింపలేదని; కిమహం పాపమకరవమితి = నేనుపాపకర్మ
ములనేల ఆచరించితి నని యః ఏతే ఏవం విద్వాన్ = ఎవఁడుఈపుణ్య
పాపకర్మలను సంతాప హేతువులుగ తెలిసికొనునో; సః ఆత్మానం
స్పృణుతే = అతఁడాత్మనురక్షించుకొనును; హి యః ఏతే ఉభే ఏవ

ఏవంవేద = అవశ్యము ఈ పుణ్య పాపములను, రెండు విధములగు
కర్మములను సంతాప కారణములని ఎవడు గ్రహించునో; న ఏషః
ఆత్మానంస్పృణతే = ఆపురుషుడాత్మను రక్షించుకొనును; ఇత్యుప
నిషత్ = ఈ ప్రకారముగ బ్రహ్మానందవల్ల పూర్తియైనది.

హ్యాఖ్య:- బ్రహ్మానందమును పొందిన పురుషునకు దేని వలనను
భయము లేదు. ఈ వల్లియందు వివరింపబడిన విధముగ జ్ఞానియగు
పురుషుడు “నేను శ్రేష్ఠకర్మలనేల యాచరింపలేదు? లేక పాప
కర్మలనేల యాచరించితినిని విచారింపడు. అతనికట్టి యవసరము
లేగు. అతని మనసున పుణ్యకర్మల యొక్క ఫలస్వరూపము ఉత్తమ
లోక ప్రాప్తిలోభము ఉండనే ఉండవు. పాప జనితమగు నరకాది
భయము నతనికిలేదు. అతడుజ్ఞాని, విద్వాంసుడు కావున “అసక్తి
పూర్వకముగ చేయు పుణ్య పాప కర్మలను జనన మరణాది రూప
సంతాప హేతువులు” అని తెలిసికొని, వాని యెడల జనించు రాగ
ద్వేషములకతీతుడై సర్వదా పరమాత్మ చింతనమునందే తన మన
మును కేంద్రీకరించి, అత్మరక్షణము గావించుకొనును. ఇది
బ్రహ్మానందవల్ల.

భృగు వల్లి

ప్రథమానావాకము

(భృగు త ప స్సు)

మంత్రము:- భృగుర్వై వారుణిః వరుణం పితరముపససార। అధీతి
భగవో బ్రహ్మేతి తస్మా ఏతత్ప్రోవాచ। అన్నం ప్రాణం చక్షుః
శ్రోత్రం మనో వాచమితి తగ్ం హోవాచ। యతో వా ఇమాని
భూతాని జాయంతే యేన జాతానిజీవంతి యత్ప్రయన్త్యభినంవిశంతి।
దత్త్విజ్జ్ఞానస్య తద్బ్రహ్మేతి స తపోఽతప్యత సతపస్తప్త్వా।

అర్థము:- వై = ఇది ప్రసిద్ధమయిన విషయము; (ఏమనగా)
వారుణిః=వరుణునియొక్క పుత్రుడయిన; భృగుః=భృగువు; పితరమ్
= తన తండ్రియగు; వరుణం ఉపససార = వరుణుని వద్దకు
పోయెను; భగవః = ఓహూః; (నాకు) బ్రహ్మ అధీహి =
బ్రహ్మోపదేశముగావింపుము; ఇతి = అని ప్రార్థించినపిమ్మట; తస్మై
= వానినిగూర్చి వరుణుడు; ఏతత్ ప్రోవాచ = ఈవిధముగ
పలికెను; అన్నం, ప్రాణం, చక్షుః, శ్రోత్రమ్, మనః, వాచం ఇతి =
అన్నప్రాణ నేత్ర శ్రోత్రమనోవాక్కులని (బ్రహ్మోపలబ్ధికివన్నియు
మూర్ఛములని) తంహఉవాచ = తిరిగి వరుణుడు భృగువుతో నిట్లు
నియె; వై = నిశ్చయముగ; ఇమాని = ఈదృష్టి గోచరములగు
చున్న; భూతాని = సమస్త ప్రాణులు; యతః = ఎవని నుండి,
జాయంతే = ఉత్పన్నములగుచున్నవో; జాతాని = ఉత్పన్నము
లైనవి; యేన = ఎవనివలన; జీవంతి = జీవించుచున్నవో; (అట్లే)
ప్రయన్తి = అన్తిమ కాలమున; యత్ అభినంవిశన్తి = ఎవని
యందు విలీనములగుచున్నవో; తత్ = వానిని; విజ్జ్ఞానస్య = జ్ఞాన

సతో తెలిసికొనుము, తత్ = అతడే; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమగు పరమాత్మ; ఇతి = ఈవిధముగ చెప్పిన పితృవాక్యములనాకర్షించి; సః తపః అతవ్యత = భృగుమహర్షి తపస్సుగావించెను; సతపస్తప్త్యా = అతడట్లు తపము గావించి; (తరువాత ద్వితీయానువాకము)

వ్యాఖ్య:- భృగువు వరుణుని పుత్రుడు. అతడొకనాడు తండ్రిని సమీపించి, 'అర్యా! నాకు బ్రహ్మోపదేశము గావింపు'డనెను. అంతట వరుణుడు 'పుత్రా! అన్నము, పౌణము, చక్షువులు, శ్రోత్రములు, మనస్సు, వాక్కు - ఇవి బ్రహ్మోపలబ్ధికి మార్గములు. వాని నాశ్రయించి బ్రహ్మమును దర్శింపుము. మనకు దృష్టిగోచరములగు చున్న ఈ జీవులన్నియు నెవనిచేత జనించునో, ఎవనివలన పెంపొందించు జీవించుచున్నవో, చివరకు ఎవనియందుడిందునో, అట్టి మహాపురుషుని గూర్చి తెలిసికొనుము. అతడే బ్రహ్మము" అని చెప్పగా భృగువు తపస్సు గావించెను.

ద్వితీయానువాకము

(అన్నము బ్రహ్మమని తెలిసికొనుట)

మంత్రము: అన్నం బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్। అన్నాద్ధ్యేవ భర్త్యమాని భూతాని జాయంతే। అన్నేన జాతానిజీవంతి, అన్నం ప్రయన్త్యభినంవి శస్తీతి। తద్విజ్ఞాయ పునరేవ వరుణం పితరముపనసార। అధీతి భగవో బ్రహ్మేతి। తకోహోవాచ। తపసా బ్రహ్మ విజిజ్ఞాసన్వ। తపో బ్రహ్మేతి। స తపోఽతవ్యత। స తపస్తప్త్యా, [Ref బ్రహ్మ-2]

అర్థము:- అన్నము = అన్నమును; బ్రహ్మేతి = బ్రహ్మమని; వ్యజానాత్ = తెలిసికొనెను; హి = ఎందువల్లననగా; అన్నాదేవ = అన్నము నుండియే; ఇమాని భూతాని = ఈప్రాణులన్నియు; జాయంతేభులు =

జనించుచున్నవికదా!; జాతాని = జనించిన జీవులు; అన్నేన జీవన్తి = అన్నము వలననే జీవిచుచున్నవి; ప్రయన్తి = అంతకాలమున; అన్నం అభినంవిశన్తి = అన్నమునందే విలీనములగుచున్నవి; ఇతి తత్ విజ్ఞాయ = ఈ విధముగ బ్రహ్మమును తెలిసికొని; పునఃపితరం వరుణమేవ ఉపససార = తిరిగి తండ్రియగు వరుణునివద్దకుపోయెను; భగవః బ్రహ్మ అధీహి ఇతి = ఓపూజ్యుడా! నాకు బ్రహ్మోపదేశము చేయుమనెను; తంహ ఉవాచ = ఆభృగువుతో వరుణుడిట్లనెను: తపసా బ్రహ్మ విజిజ్ఞానస్వ = తపస్సుగావించి బ్రహ్మమును తెలిసికొనుము; తపోబ్రహ్మేతి = తపస్సే బ్రహ్మమనియు చెప్పెను; సః తపః ఆత ప్యత = ఆభృగువు మరల తపస్సు గావించెను; సతపస్తప్త్వా = ఆతఁ డట్లు మరల తపస్సుచేసి (తృతీయాను వాకమున కొనసాగును)

వ్యాఖ్య:- భృగువు తపస్సుగావించి, అన్నమును బ్రహ్మముగా తెలిసి కొనెను. ఏలయనగా జీవులన్నియు అన్నము వలన నుండి జనించు చున్నవి. జీవించుచున్నవి. దానియందే లయమగుచున్నవి. ఇట్లు తెలిసికొని, భృగువు మరల తన తండ్రివద్దకు పోయి, బ్రహ్మోపదేశము గావింపుమనెను. అంతట వరుణుడు తపస్సు చేసి బ్రహ్మమును తెలియుమనెను. తపస్సే బ్రహ్మమనిచెప్పెను. అందుచే మరల భృగువు తపస్సు గావించెను.

తృతీయానువాకము

(ప్రాణమును బ్రహ్మమని తెలియుట)

మంత్రము:- ప్రాణో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్। ప్రాణాద్ధ్యేవ ఖల్వి మాని భూతాని జాయన్తే। ప్రాణేన జాతాని జీవన్తి। పాణం ప్రయన్త్యభినంవిశన్తి। తద్విజ్ఞాయ పునరేవ వరుణం పితరమువససార।

అధీహి భగవో బ్రహ్మేతి తగ్గంహోవాచ తపసా బ్రహ్మ విజిజ్ఞానస్య తపో బ్రహ్మేతి స తపోఽతప్యత స తపస్తప్త్యా

(Ref బ్రహ్మ-3)

అర్థము:- ప్రాణో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ = భృగువు తపస్సు చేసి ప్రాణమే బ్రహ్మమని తెలిసికొనెను; ప్రాణాద్ధ్యేవఖల్విమాని భూతాని జాయంతే = ప్రాణము నుండియే (అనగా బ్రహ్మమువలననే) ఈ భూతములన్నియు జనించుచున్నవి; ప్రాణేన జాతాని జీవంతి = ప్రాణమువలననే జనించినవి జీవించుచున్నవి; ప్రాణం ప్రయన్త్యభి సంవిశంతి = ప్రాణమునందే తమ అంతకాలమున విలీనములగుచున్నవి. అని తెలిసికొనెను. (తక్కినది పూర్వానువాకము నందు వలెనే స్పష్టము)

వ్యాఖ్య:- భృగువు తపస్సుచేసి మొదట అన్నమును బ్రహ్మమని తెలిసికొనెను. అనంతరము మరికొంత తపస్సు చేస ప్రాణమును బ్రహ్మమని తెలిసికొనెను. మరల తండ్రి నాశ్రయింపగా నతడు బ్రహ్మమును గూర్చి ఇంకను తపస్సు చేయుమని బోధింపగా భృగువందులకుద్యమించెను.

చతుర్థానువాకము

(మనస్సును బ్రహ్మముగా తెలిసికొనుట)

మంత్రము:- మనోబ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ మనసా హ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయంతే మనసా జాతాని జీవంతి మనః ప్రయన్త్యభి సంవి శంతి తద్విజ్ఞాయ పునరేవ వరుణం పితరమువనసారా అధీహి

భగవో బ్రహ్మేతి తగ్గంహోవాచ తపసా బ్రహ్మ విజిజ్ఞానస్య తపో బ్రహ్మేతి స తపోఽతప్యత స తపస్తప్తాః

అర్థము:- మనోబ్రహ్మేతి వ్యజ్ఞానాత్ = మరల తపస్సు గావించి భృగువు 'మనస్సును బ్రహ్మమ'ని తెలిసికొనెను; మనసోహ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయంతే = మనస్సు చేతనే పాపాలు జనించుచున్నవి; మనసా జాతాని జీవంతి = మనసు చేతనే పుట్టిన ప్రాణులు జీవింపుచున్నవి; మనః ప్రయన్త్యభిసంవిశంతి = అంతకాలమున ఆ మనస్సు నందే తిరిగి ప్రవేశించి విలీనములగుచున్నవి; అని తెలిసికొనెను. (తక్కినది ద్వితీయాను వాకమునకు వలెనే)

వ్యాఖ్య:- తండ్రి చెప్పిన పరికారము భృగువు తపస్సు చేసి మొదట అన్నమును, పిమ్మట ప్రాణమును, పిమ్మట మనస్సును బ్రహ్మముగా తెలిసికొనెను. సృష్టి స్థితిలయములా బ్రహ్మము వలననే జరుగుచున్న వనియు గ్రహించెను. తన తపస్సును కొనసాగించెను.

పంచమాన వాకము

(విజ్ఞానమును బ్రహ్మముగా తెలిసికొనుట)

మంత్రము:- విజ్ఞానం బ్రహ్మేతి వ్యజ్ఞానాత్, విజ్ఞానార్థేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయంతే, విజ్ఞానేన జాతాని జీవంతి, విజ్ఞానం ప్రయన్త్యభిసంవిశంతి తద్విజ్ఞాయ పునరేవ వరుణం పితరము పససార, అధీత భగవో బ్రహ్మేతి తగ్గంహోవాచ తపసా బ్రహ్మ విజిజ్ఞానస్య తపో బ్రహ్మేతి స తపోఽతప్యత స తపస్తప్తాః

అర్థము:- విజ్ఞానం బ్రహ్మేతి వ్యజ్ఞానాత్ = విజ్ఞానమును బ్రహ్మమని తెలిసికొనెను; విజ్ఞానాత్ హి వేదవఖలు భూతాని జాయంతే = విజ్ఞానము

వలననే ఈ భూతములు జనించుచున్నవి; విజ్ఞానం ప్రయన్తి అభిసం
 క్తిత = తమ అంతకాలమున నా విజ్ఞానమునందే విలీనములగుచు
 న్ను అని తెలిసికొనెను. (తక్కినది ద్వితీయానువాకమునకు వలెనే)

వ్యాఖ్య:- భృగువు మరల తపస్సు చేసి విజ్ఞానమును బ్రహ్మముగా
 తెలిసికొనెను. తనతపస్సును పితృవాక్యానుసారము కొనసాగించెను.

షష్ఠానువాకము

(ఆనందమును బ్రహ్మముగా తెలిసికొనుట)

మంత్రము:- ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్, ఆనందాద్ధ్యేవ శిల్పిమాని
 జాతాని జాయంతే. ఆనందేన జాతాని జీవంతి. ఆనందం ప్రయన్త్యభి
 సంవిశంతి. సైషా భార్గవీ వారుణీ విద్యా వరమే వ్యోమన్ ప్రతిష్ఠితా,
 స ఏవం వేద పృతి తిష్ఠతి. అన్నవానన్నాదో భవతి ప్రజయా పశుభి
 ర్బ్రహ్మవర్చసేన. మహాన్ కీర్త్యా!

అర్థము:- ఆనందం బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ = భృగువు తపస్సు చేసి
 ఆనందమును బ్రహ్మముగా తెలిసికొనెను; ఆనందాత్ హి ఏవఖలు
 జాతాని జాయంతే = ఆనందము వలననే సమస్తజీవులు జనిం
 చుచున్నవి; ఆనందం ప్రయన్తి అభిసంవిశంతి = తమ అంతకాలమున
 నానందముననే విలీనములగుచున్నవి; సా ఏషా = ఈ విద్య; భార్గవీ
 వారుణీ విద్యా = భృగు మహర్షి వరుణ మహర్షి వలన తెలిసికొనిన
 విద్య; వరమే వ్యోమన్ = విశుద్ధాకాశ స్వరూపుడగు వరమాత్మయందు;
 ప్రతిష్ఠితా = ప్రతిష్ఠింపబడియున్నది; అనగా పరిపూర్ణమైయున్నది;
 యః ఏవం వేద = ఎవడు ఈవిధముగా తెలిసికొనునో (అతడుకూడ
 బ్రహ్మమునందు); ప్రతిష్ఠితి = ప్రతిష్ఠింపబడినవాడగుచున్నాడు;

(మఱియునతడు) అన్నవాన్ = అన్నవంతుఁడును; అన్నాదః = అన్నమును బాగుగ పచనము చేయు శక్తికలవాఁడును; భవతి = అగుచున్నాఁడు; ప్రజయా = సంరానముచేతను; పశుభిః = పశు సంపదచేతను; బ్రహ్మవర్చసేన = బ్రహ్మతేజస్సంపదచేతను; మహాన్ భవతి = మహాత్ముఁడగుచున్నాఁడు; కీర్త్యా (అపి) మహాన్ భవతి = ఉత్తమకీర్తిచేతను సర్వశ్రేష్ఠుఁడగుచున్నాఁడు.

వ్యాఖ్య:- భృగువు తపస్సు చేసి అనందమును బ్రహ్మముగా తెలిసికొనెను. ఈ అనందమయ పరబ్రహ్మమే అన్నమయాదులకు అంతరాత్మ. అన్నమయాది శరీరములన్నియు అనందమయాత్మకు స్థూల రూపములు. సమస్తప్రాణులును అనంద స్వరూపుఁడగు పరమాత్మనుండియే సృష్ట్యాది యందుత్పన్నములైనవి. కావున నీ సృష్టికి అది కారణము అపరబ్రహ్మమే. అనందమయ స్వరూపుఁడగు నాపరమాత్మనుండి అణుమాత్రమయిన అనందమును పొంది పాణులన్నియును జీవించుచున్నవి. ఈ పరమాత్మయొక్క ప్రేరణము వలననే సమస్తప్రాణులు తమ తమ చేష్టలను సాగించుచున్నవి. ఈ పరమాత్మకు లోబడి వర్తించు సూర్యాదు లొక్కనిమిషమాత్రమయిన తమ కార్యముల నిర్వర్తింపకున్నచో నీజగత్తు నిర్జీవమగును. కావున నీచరాచర సమస్త జగత్తునకు నీయానందమయ స్వరూపుఁడగు పరబ్రహ్మమే జీవనాధారము. ప్రళయకాలమున సమస్త ప్రాణులతో నిండియున్న బ్రహ్మాండమంతయు ఆతనియందే ప్రవిష్టమగుచున్నవి. ఈ ప్రకారముగ భృగువు బ్రహ్మతత్త్వమును చక్కగా గ్రహించెను. ఇదియే భృగువునకు వరుణుని వలన లభించిన బ్రహ్మవిద్యా రహస్యము. ఈ విద్య విశుద్ధాకాశ స్వరూపుఁడగు పరబ్రహ్మమందు ప్రతీక్తిమై యున్నది. ఏమానపుఁడయిన భృగువు వలె తపస్సునాచరించి, దీనిని విచారించి, పరమానంద స్వరూపుఁడగు పరబ్రహ్మమును తెలిసికొనఁ

గోరుచున్నాడో అతడు కూడ నా పరమాత్మ యందు ప్రతిష్ఠితుఁ
చున్నాడు. అతడు నానాప్రకారములగు జీవనయాత్రోపభోగము
సంపన్నుడగుచున్నాడు. అతని మనస్సు ఇందిరియములు శరీర
సర్వథా నిర్వికారతను పొందుచున్నవి. అతడు సంతానము, ప
ణము, బ్రహ్మతేజస్సు, అపారమగు కీర్తి మున్నగు వానిని పొ
ఈ జగత్తునందు సర్వశ్రేష్ఠుడుగ గుర్తింపబడుచున్నాడు.

సప్తమానువాకము

(అన్నము యొక్క మహత్వము —
ప్రాణమే అన్నము)

మంత్రము:- అన్నం న నిన్ద్యాత్ తద్వత్ ప్రాణో వా అన్నః
శరీరమన్నాదమ్ ప్రాణే శరీరమ్ ప్రతిష్ఠితమ్ శరీరే ప్రాణః ప
ష్ఠితః తదేతదన్నమన్నే పరిష్ఠితమ్ న య ఏత దన్న మన్నే ప్ర
ష్ఠితం వేద ప్రతిష్ఠితః అన్నవానన్నాదో భవతి మహాన్ భవతి ప
భిర్బ్రహ్మవర్చసేన మహాన్ కీర్త్యః!

అర్థము:- అన్నం న నిన్ద్యాత్ = అన్నమును నిందింపరాదు; త
ద్వత్ = అదియొక వృత్తము; ప్రాణో వా అన్నమ్ = ప్రాణమే
అన్నము; శరీరమ్ = శరీరము; అన్నాదమ్ = అన్న భోక్త; శరీరంపార్శ
ప్రతిష్ఠితమ్ = శరీరము ప్రాణముపై ఆధారపడియున్నది; ప్రాణః శరీర
ప్రతిష్ఠితః = పాణము శరీరముపై ఆధారపడియున్నది; తత్ = అవిధ
ముగ; ఏతత్ = ఈ; అన్నే = అన్నమునందు; అన్నమ్ = అన్నము;

ప్రతిష్ఠితమ్ = ప్రతిష్ఠితమై యున్నది; యః = ఎవడు; ఏతత్ = ఈ రహస్యమును; వేద = తెలిసికొనునో; సః = అతడు ప్రతిష్ఠితః = ఆ అన్నము నందు (బ్రహ్మము నందు) ప్రతిష్ఠితుడగుచున్నాడు; అన్నవాన్ = అన్నములు కలవాడును; అన్నాదః = అన్నము తినువాడును; భవతి = అగుచున్నాడు; పృజయా, పశుభిః, బ్రహ్మవర్చసేన మహాన్ భవతి = సంతానము, పశుగణము, బ్రహ్మ తేజస్సు కలిగి మహాపురుషుడగు చున్నాడు; కీర్త్యా మహాన్ భవతి = కీర్తి సంపదచే కూడ మహాత్ముడగు చున్నాడు.

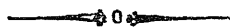
వ్యాఖ్య:- రివ అనువాకమున బ్రహ్మజ్ఞాని అన్నాదులచే సంపన్నుడగుట వివరింపబడినది. దీనివిషయమున-

ఈ సౌఖ్యములను పొందుటకు బ్రహ్మసాక్షాత్కారమే ఏకైక మార్గమా? లేక రెండవమార్గమున్నదా? అనుసంశయము కలుగక మానదు. కావున నీసౌఖ్యములను పొందుటకు రెండవ మార్గము కూడ బోధింపబడుచున్నది.

అన్నమును నిందింపరాదు. అది వృతము. ఎందుచేతననగా పౌణిమే అన్నము; శరీరము (ప్రాణరూప అన్నము చేత జీవించుచున్నది) అన్నమును భుజించుచున్నది. శరీరము ప్రాణముపై ఆధారపడియున్నది. ఆప్రాణము శరీరమునందుప్రతిష్ఠితమైయున్నది. ఈ విధముగ అన్నము నందే అన్నము ప్రతిష్ఠితమై యున్నదను రహస్యము నేమనుష్యుడు తెలిసికొనునో అతడట్టి అన్నము నందు (బ్రహ్మమునందు) ప్రతిష్ఠింపబడుచున్నాడు.

అష్టమానువాకము

(జలమే అన్నము)

మంత్రము:- అన్నం న పరిచక్షీత| తద్రవితమ్| అపో వా అన్నమ్|
జ్యోతిరన్నాదమ్| అప్పు జ్యోతిః పృతిష్ఠితమ్| జ్యోతిష్వాపః ప్రతి
ష్ఠితాః| తదేతదన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితమ్| న య ఏత దన్నమన్నే
ప్రతిష్ఠితం వేద ప్రతి తిష్ఠతి| అన్నవాన్ అన్నాదో భవతి| మహాన్
భవతి| ప్రజయా పశుభిర్భృహ్మవర్చసేన| మహాన్ కీర్త్యా|

అర్థము:- అన్నం న పరిచక్షీత = అన్నమును అవహేళనచేయరాదు
తద్రవితమ్ = అయ్యది వ్రతము; అపోవా అన్నమ్ = జలమే అన్నము
జ్యోతి రన్నాదమ్ = తేజస్సు అన్నమునుభుజించుచున్నది. (రస
స్వరూపము); అప్పుజ్యోతిః ప్రతిష్ఠితమ్ = జలములందు తేజస్సు
ప్రతిష్ఠితమైయున్నది; తదేతదన్నమన్నే మహాన్
కీర్త్యా (సప్తమానువాకమునకు వలెనే).

వ్యాఖ్య:- ఈ యనువాకమున జలము జ్యోతిస్సు ఈ రెండును
అన్నరూపమున తెలుపబడినవి. అన్నాదులచే సమస్త సౌభాగ్యము
లనందఁగోరి మానవుఁడు అన్నమునవహేళనముచేయరాదు; అన్నోల్లం
ఘన దురుపయోగ పరిత్యాగాదుల చేయరాదని తలఁపవలెను. అన్న
ముపట్ల ఉపేక్షకూడనిది. ఇట్టి భావమును వ్రతముగ నాచరించుచు
అన్నము యొక్క తత్త్వమును తెలిసికొనవలసియున్నది. జలమే
అన్నము. సమస్తములగు అన్నపదార్థములు జలమునుండియే ఉత్పన్న
ములగు చున్నవి. జ్యోతి అనగా తేజస్సు. జలరూపమైన అన్నమును

భక్షించుచున్నది. అన్ని సూర్యరశ్మి మొదలుగాగలవి జలముల నెట్లు శోషింపఁజేయుచున్నవో; అట్లే శారీరకమగు జఠరాన్ని శరీరము నందలి జలీయ తత్వమును శోషింపఁజేయుచున్నది. జలములందు తేజస్సు ప్రతిష్ఠితమై యున్నది. (బడబాన్ని) అట్లే వర్షర్తువున మెఱపు (విద్యుత్కాంతి); తేజస్సు నందు జలములు ప్రతిష్ఠితములై యున్నవి. సూర్యుని తీక్షణ కిరణముల యందు నిక్షిప్తమైన జలము మేఘరూపమున వర్షించుచున్నది. ఈ విధముగ జలము, తేజస్సు అన్యోన్యశ్రితములు. సమస్తములైన అన్నరూప ఖాద్యపదార్థములకు కారణములై ఈ జలతేజములే వాని రూపమున పరిణతి నొందు చున్నవి, అందుచేతనే ఈరెండును అన్నములగు చున్నవి. ఈవిధము గను, అన్నమే అన్నము నందు పరితిష్ఠితమైయున్నది. ఈవిషయము బాగుగ తెలిసిన మానవుడు అరెండింటిని సద్వినియోగము గావించు కొని సర్వసౌభాగ్యవంతుఁడును కీర్తిమంతుడు నై, మహాపురుషుఁడగుచున్నాఁడు.

నవమానువాకము

(పృథివియే అన్నము)

మంత్రము:- అన్నం బహుకుర్వీత! తద్రవ్యతమ్! పృథివీ వా అన్నమ్
అకాశోఽన్నాదః! పృథివ్యామాకాశః ప్రతిష్ఠితః! అకాశే పృథివీ ప్రతి
స్థితా! తదేత దన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితమ్! స య ఏతదన్నమన్నే ప్రతి
స్థితం వేద ప్రతిష్ఠితమ్! అన్నవానన్నాదో భవతి! మహాన్ భవతి!
ప్రజయా పశుభిర్భృహవర్చసేన! మహాన్ కీర్త్యా!

అర్థము:- అన్నం బహుకుర్వీత = అన్నమునధికముగావించుము;
తద్రవ్యతమ్ = అదివర్జితము; పృథివీవాఅన్నమ్ = పృథివియేఽన్నము

అకాశః అన్నాదమ్ = అకాశము పృథివీరూపమగు అన్నమునకాధారము; పృథివ్యాం అకాశః పరిత్రిష్ఠతః = కావున పృథివియందాకాశము ప్రతిష్ఠితమైయున్నది; అకాశే పృథివీ పరిత్రిష్ఠితా = అకాశమునందు పృథివి ప్రతిష్ఠితమై యున్నది. తదేతవన్నమన్నే మహాన్ కీర్త్యా = సప్తమానువాకమునకు వలెనే.

వ్యాఖ్య:- ఈయనువాకమున పృథివ్యాకాశము అన్నరూపమున వివరింపఁబడినవి. అన్నాదులవలన సౌఖ్యమునందఁగోరుమానవుఁడు అన్నమును బాగుగావృద్ధి చేయవలెను పృథివియే అన్నము. సమస్త భాద్యపదార్థములు భూమినుండియే ఉత్పన్నములగు చున్నవి. ఈ పృథివిని తనలో విలీనము చేసికొని అకాశము అన్నభోక్తయగు చున్నది, పృథివియందాకాశము ప్రతిష్ఠింపఁబడినది. అదినర్వవ్యాప్తమైయున్నది. అకాశమునందు పృథివి ప్రతిష్ఠింపబడియున్నది. అయ్యది సువిచితము. ఇట్టి రెండును పరస్పరాశ్రితములైయున్నవి. రెండును అన్నరూపమును పొంది ఒకదానియందొకటి ప్రతిష్ఠింపబడియున్నవి. ఈతత్వము బాగుగ తెలిసిన మానవుడు సమస్తభోగభాగ్యములనుపొందుటయందు శక్తి సంపన్నుఁడగును. బ్రహ్మతేజస్సు, పశుసంతానాది సమృద్ధి నొంది; కీర్తిమంతుఁడై మహాపురుషుఁడగును.

దశమానువాకము

(అన్నారాధనము - అతిథిసేవనము)

మంత్రము:- న కంచన వసంతో ప్రత్యాచక్షితః తద్రవతమ్ తస్మాద్భయాకయాచ విధయా బహ్వాన్నం ప్రిప్నుయాత్ | ఆరాధ్యాస్మా అన్నమిత్యాచక్షితే | ఏతద్వై మతోఽన్నగం రాడ్ధమ్ | ముఖ

తోఁస్మా అన్నగ్ం రాధ్యతే| ఏతద్వైమధ్యతోఁన్నగ్ం రాధ్యమ్|
మధ్యతోఁస్మా అన్నగ్ం రాధ్యతే, ఏత ద్వా అస్తతోఁన్నగ్ం
రాధ్యమ్| అస్తతోఁస్మా అన్నగ్ం రాధ్యతే| య ఏవం వేద|

అర్థము :- వసతా = తనయింటికి వచ్చిన; కంచన = ఏ అతిథి
కైనను, నప్రత్యాచక్షిత = ప్రతికూల సమాధానము నీయరాదు;
తద్వైమధ్య = గృహస్థు దానినొక వ్రతముగ నాచరింపవలెను.
తస్మాత్ = ఆ అతిథి సత్కారము కొఱకు; యయాకయాచ విధయా
= ఏదోఒక విధముగ; బహుఅన్నం = అధికమగు అన్నమును;
ప్రాప్నుయాత్ = పొందవలెను. (ఎందువల్లననగా) సద్గృహస్థుడు
-అస్మై = తనయింటికి వచ్చిన యతిథితో; అన్నం ఆరాధి ఇతి =
అన్నముసిద్ధముగనున్నదని; ఆచక్షతే = చెప్పుచున్నాడో; ముఖతః =
ఆ అతిథికి శ్రద్ధా ప్రేమాది సత్కార పూర్వకముగా; ఏతత్ రాధ్యమ్
అన్నమ్ = ఈ సిద్ధముగావింపబడిన అన్నమును పెట్టుచున్నాడో;
అస్మై = అట్టి దాతయగు గృహస్థునకును; ముఖతః = అధికాదర
సత్కారముతో కూడియే; అన్నం = అన్నము; రాధ్యతే = లభించు
చున్నది; మధ్యతః = మధ్యమశ్రేణికి చెందిన శ్రద్ధతో; ఏతత్ రాధ్యమ్
అన్నమ్ = ఈ సిద్ధముగావింపబడిన అన్నమును పెట్టినచో. వై =
నిస్సందేహముగ; అస్మై = ఆదాతకును; మధ్యతః = మధ్యమశ్రేణికి
చేరిన అదరము తోడనే; అన్నం రాధ్యతే = అన్నము లభించు
చున్నది; అస్తతః = నికృష్టమగు శ్రద్ధతో (శ్రద్ధా రహితముగ)
ఏతత్ రాధ్యమ్ అన్నమ్ = ఈ సిద్ధముగావింపబడిన అన్నమును పెట్టి
నచో; వై = నిశ్చయముగ; అస్మై = అట్టి దాతకును; అస్తతః =
నికృష్టమైన (శ్రద్ధారహితమైనట్టి) అన్నం రాధ్యతే = అన్నము
లభించుచున్నది. యః ఏవంవేద = ఈ ప్రకారముగ నెవఁడీ రహస్య
మును తెలిసికొను చున్నాడో; అట్టిగృహస్థుడత్యమమయిన, మర్యాదా

పూర్వకమయిన శ్రద్ధాసక్తమయిన అతిథి సేవనము గావించును.

వ్యాఖ్య :- దశమాను వాకమునందలి ఈ ప్రథమాంశమున అతిథి సేవా మహత్త్వ ఫలములు వివరింపబడినవి.

గృహస్థు తన యింటికి వచ్చిన ఏ అతిథినయిన నిరాదరింప రాదు. ప్రేమ, మర్యాద, శ్రద్ధ, సత్కార భావములను కల్గియుండవలెను. అట్లు అతిథులను సేవింపవలసినదే. తన్నిమిత్తము గృహస్థు అధికా హారము నేదోవిధముగ సేకరించి యుంచు కొనవలెను. ఏదోవిధముగ ననగానయ్యచి న్యాయోపార్జితమని తప్పక స్మరింపదగినది. అతిథి సేవనము గృహస్థోచిత సదాచారములలో నత్యావశ్యకమైనది. తనయింటి కేతెంచిన అతిథిని శ్రద్ధతో ప్రేమతో నాహ్వానించి అర్ఘ్యపాద్యోచి తాననాదుల నర్పించి, అన్నము పెట్టవలెను. అట్లు శ్రద్ధాపూర్వకముగ నతిథిని సేవించు గృహస్థుకూడ అంశటి మర్యాద ప్రేమ శ్రద్ధలతో కూడిన ఆహ్వానమును, అన్నాదులను పొందగల్గును. మధ్యమశ్రేణి సత్కారము నతిథులకిచ్చు గృహస్థు తానును అట్టి అదరముతో కూడిన అన్నమునకే పాత్రుడగును. అతిథిని శ్రద్ధారహితముగ చూచు గృహస్థు తానును అట్టి అదరముతో కూడిన అన్నమునకే పాత్రుడగును. అతిథిని శ్రద్ధారహితముగ చూచు గృహస్థు తానును అట్టి నిరాదరణమునకు ఛీత్కారమునకు గరియగును. అన్నము లభింపవచ్చును. కాని అదరణమునకు చోటుండదు. తానాచరించిన కదా తనకు లభించునది! కావుననే గృహస్థయినను సర్వోత్తమవిధానముతో శ్రద్ధాపూర్వకముగ సాదరముగ నతిథి సేవనముగావించుట ప్రధానాంశమై యున్నది.

2) మంత్రము:- క్షేమ ఇతి వాచి, యోగక్షేమ ఇతి ప్రాణా పాన యోః, కర్మేతి హస్తయోః, గతిరితి పాదయోః, విముక్తిరితి పాయోః.

ఇతి మానుషీః = సమజ్ఞాః | అథ దైవీః | తృప్తిరితి వృష్టౌ | బలమితి విద్యుతి | యశ ఇతి పశుమ | జ్యోతిరితి నక్షత్రేషు | ప్రజాతి రమృత మానస్త ఇత్యుపస్థే | సర్వమిత్యాకాశే |

అర్థము :- [సఃపరమాత్మా = ఆ పరమాత్మ] వాచి = వాక్కునందు క్షేమ ఇతి = రక్షించు శక్తి రూపమున నున్నాడు; ప్రాణాపానయోః = ప్రాణాపాన వాయువులందు; యోగక్షేమః ఇతి = ప్రాప్తిమఱియు రక్షణ అనుశక్తి ద్వయరూపమున నున్నాడు; పాదయోః = పాదము లయందు; గతిః ఇతి = నడుచుశక్తి రూపమున నున్నాడు; పాయో గుదస్థానమునందు; విముక్తిః ఇతి = మలత్యాగ శక్తిరూపముగనున్నాడు; ఇతి = ఈ విధముగనివి; మానుషీః సమజ్ఞాః = అధ్యాత్మి కోపాసనము లై యున్నవి, అథ = పిమ్మట; దైవీః = దైవసంబంధమైనవి; (ఆ పరమాత్మ) వృష్టౌ = వృష్టి యందు; తృప్తిః ఇతి = తృప్తియను శక్తిరూపమునను; విద్యుతి = విద్యుత్తునందు; బలమ్ ఇతి = శక్తి (Power) రూపముననువిశుషు = పశువులయందు (ప్రాణులయందు) యశఃఇతి = యశస్సు రూపమునను; నక్షత్రేషు = నక్షత్ర గ్రహాదు లయందు; జ్యోతిఃఇతి = తేజోరూపమునను ఉన్నాడు; ఉపస్థే = ఉపస్థ యందు; పరిజాతిః = ప్రజోత్పన్న శక్తి రూపమునను; అమృతమ్ = వీర్యరూప అమృతముగను; ఆనందః = ఆనందము నొసంగు శక్తి రూపముగను ఉన్నాడు; ఇతి = అని; అకాశే = అకాశము నందు; సర్వమ్ ఇతి = సమస్తమునకు నాధార భూతుడై యున్నాడనియు తెలియనగును.

వ్యాఖ్య :- ఈ దశమానువాక ద్వితీయాంశమున పరమేశ్వర విభూతి సంక్షిప్తముగ వర్ణింపఁబడినది. సత్యరూపమగు వాక్కునందు ఆశీర్వాదాది శక్తిరూపమునను; ప్రాణాపానములందు జీవనోపయోగ వస్తు

పాసీత| పర్యేణం మ్రియన్తే ద్విషంతః సపత్నాః| పరియేఽప్రియా
బ్రాతృవ్యాః|

అర్థము:-తత్ = ఆ ఉపాస్యదైవముగు పరబ్రహ్మము; ప్రతిష్ఠా = సర్వా
ధారభూతుఁడు; ఇతి = ఈ ప్రకారముగ; ఉపాసీత = ఉపాసించినచో;
ప్రతిష్ఠావాన్భవతి = ఆసాధకుఁడు ప్రతిష్ఠావంతుఁడగును. తత్ = ఆ
ఆపరబ్రహ్మము; మహాః = అందరికంటె మహాత్ముడు; ఇతి ఉపాసీత
= అని తలంచి ఉపాసించినచో, మహాన్ భవతి = ఆ సాధకుడును
మహాత్ముఁడగును; తత్ మనః ఇత్యు పాసీత = ఆ పర బ్రహ్మమును
మనస్విగనుపాసించినచో; అస్మై = ఈసాధకునకు; కామాః = అఖిల
వాంఛలు; నమ్యన్తే = వినతములగుచున్నవి. (నమ్రతతో నమస్క
రించుచున్నవగుచున్నవి) తత్ బ్రహ్మ ఇత్యుపాసీత = ఆ ఉపాస్య దైవ
మును పరబ్రహ్మముగా భావించి ఉపాసించినచో; బ్రహ్మవాన్
భవతి = బ్రహ్మముతో కూడిన వాడగుచున్నాడు; బ్రహ్మ విత్
బ్రహ్మైవ భవతి; తత్ = ఆ ఉపాస్యదైవము; బ్రహ్మణః = పరమా
త్మయొక్క; పరిమరః = సమస్తమును అంతము చేయు నధికారిగ;
ఇత = తెలిసికొని; ఉపాసీత = ఉపాసించినచో; ఏనమపరి = అట్టి
ఉపాసకుని యెడ; ద్విషంతః=ద్వేషభావం చూపునట్టి; సపత్నాః =
శత్రువులు, మ్రియన్తే=మరణింతురు, యేపరి=అట్టి ఉపాసకునకు
అన్ని విధముల, అపిరియాః బ్రాతృవ్యాః = అనిష్టమును, అపిరియ
మును కోరు బంధుజనులును, మ్రియన్తే = మరణింపుచున్నారు.

వ్యాఖ్య:- ఈ మంత్రమున సకామోపాసన యొక్క విభిన్న ప్రయో
జనములు వివరింపబడినవి సాధకుడు పరిశ్రమనుకోరి తన ఉపాస్య
దైవమును ప్రతిష్ఠారూపమున నుపాసించినచో (భగవంతుని సమస్త
మునకు ఆధార భూతుడని భావించి ఉపాసించినచో) పరితిభావంతు

సింఛినచో అతఁడును గొప్పవాఁడగును. మహత్త్వమును పొందును. ననుస్కార యోగ్యుఁడగు శక్తిశాలిగ తలఁచి అట్టి శక్తిని ఉపాసించినచో ఆ పరబ్రహ్మమునే తనవశము గావించు కొనఁగల్గుచున్నాఁడు. అతఁడు తన ఉపాస్య దైవమును సర్వ సంతోర శాలిగా ఉపాసించి భావించినచో, అతనిని ద్వేషించు జనులెట్టి వారలైనను పరలోకము నకు పోవుదురు. ఈ విధముగ సాధకుఁడు తన ఉపాస్య దైవముగ పరబ్రహ్మమును ఏకరూపునిగ భావించి, ఉపాసించవలె గాని, మానవుఁడు అజ్ఞాన వశమున భిన్న భిన్న శక్తులతో కూడినవారిని (విభిన్న దేవతారూపములను) విభిన్న వాంఛా సిద్ధులకై ఉపాసించుట వాస్తవిక లాభము నుండి వంచితుఁడగుటతప్ప నఱియొకటికాదు. ఇందులకు భగవద్గీత యందలి అక్షర పరబ్రహ్మ యోగము లోని 21 - 24 శ్లోకములును, రాజ విద్యా రాజగుహ్యయోగములోని 22, 23 శ్లోకములును పరిశీలింపఁదగినవి. అందుచేత ప్రతి మానవుఁడు పైరహస్యమునవగాహనము చేసికొని దేవాది దేవుఁడు, సర్వశక్తి స్వరూపుఁడు నగు పరమాత్మను పొందుటకే అతనిని ఉపాసింప వలెనని గ్రహించుట యుక్తము.

4) మంత్రము :- స యశ్చాయం పురుషే యశ్చ సావాదిత్యే స ఏకః | స య ఏవం విత్ | అస్మాల్లోకాత్ ప్రేత్య | ఏత మన్నమయ మాత్మాన ముప సంక్రమ్య | ఏతం ప్రాణమయ మాత్మానమ. ప సంక్రమ్య | ఏతం మనోమయ మాత్మానముప సంక్రమ్య | ఏతం విజ్ఞానమయ మాత్మానముప సంక్రమ్య | ఏతమానందమయ మాత్మానముప సంక్రమ్య | అచాంల్లోకాన్ కామాన్ని కామరూప్యను సంచరన్, ఏత త్సామ గాయన్నాస్తే॥

అర్థము:- సః = ఆ పరమాత్మ; యః అయమ్ పురుషేవ = ఈ మానవుని యందున్న ట్టివాఁడే; యః అసౌ అదిత్యేవ = ఆ సూర్యునియందు

న్నట్టి వాడును; సః ఏకః = ఒక్కడే అగుచున్నాడు; యః ఏవం
 విత్ = ఏ మానవుడీ ప్రకారముగఁ దెలిసికొనగల్గుచున్నాడో; సః
 అస్మాత్ లోకాత్ ప్రేత్య = అట్టి మానవుడిహలోక పరిత్యాగానంత
 రము; ఏతం అన్నమయ మాత్మానం ఉపసంకర్మ్య = (క్రమముగా)
 ఈ అన్నమయమాత్మను పొంది; ఏతం మనోమయమాత్మానముప సంకర్మ
 మ్య = ఈ మనోమయమాత్మను పొంది; ఏతం విజ్ఞానమయమాత్మానము
 పసంక్రమ్య = ఈ విజ్ఞానమయమాత్మను పొంది; ఏతమానంద మయ
 మాత్మానముప సంక్రమ్య = ఈ అనందమయమాత్మను పొంది; కామాన్నీ
 = ఇచ్ఛాను సారము భోగముల ననుభవించువాడై; కామ రూపీ =
 ఇచ్ఛానుసార రూపధారియై; ఇమాన్ లోకాన్ అనుసంవరన్ = ఈ
 లోకములన్నిటియందు సంచరించుచు; ఏతత్ సామగాయన్ = తరు
 వాత చెప్పబోవు మంత్రమును సామగానము చేయుచు; ఆస్తే =
 ఉండును.

వ్యాఖ్య:- ఉత్పత్తి స్థితి లయ కారకుడు, పరమానంద స్వరూపుడు
 నగు నాపరమాత్మ అందఱయందొక్కడే. సర్వ ప్రాణాంతర్గతుడై,
 సర్వాంతర్యామియై, విరాజిల్లుచున్న పరబ్రహ్మ మొక్కడే. అతడే
 నానా రూపముల వలన నభివ్యక్తుడగుచున్నాడు. ఈ తత్త్వమును
 గ్రహించిన మానవుడు వర్తమాన శరీరము నుండి విడివడిన పిమ్మట
 అన్న ప్రాణ మనో విజ్ఞానానంద మయమాత్మల రూపముల నున్న పర
 మానంద స్వరూపుడగు పరబ్రహ్మమును పొందఁ గల్గుచున్నాడు.
 అనంతరము అశేష విశేష భోగములననుభవించుచున్నాడు. ఇచ్ఛాను
 సార రూపమును ధరించు శక్తిని కూడ పొందుచున్నాడు; అతడు
 సమస్త లోకము లందును సామగానము చేయుచు సంచరించు
 చున్నాడు.

అహం శ్లోక కృదహం శ్లోక కృదహం శ్లోకకృత్. అహమస్మి
ప్రథమజా ఋతాన్య. పూర్వదేవేభ్యోఽమృతస్య నాభాయ
యో మా దదాతి స ఇదేవ మానవాః. అహమన్న మన్న మదన్త
మాన్య. అహం విశ్వం భువనమభ్య భవామ్. సువస్వ జోతీః. య
ఏవం వేద. ఇత్యుపనిషత్.

అర్థము :- హోవు హోవు హోవు = ఆశ్చర్యమాశ్చర్యం: అహమన్నం,
అహమన్నం, అహమన్నం = నేను అన్నమును, నేను అన్నమును,
నేను అన్నమును; అహం అన్నాదః, అహం అన్నాదః, అహం
అన్నాదః, నేను అన్నభోక్తను, నేను అన్నభోక్తను, నేను అన్న
భోక్తను; అహంశ్లోకకృత్, అహంశ్లోకకృత్ అహంశ్లోకకృత్ = నేను
వీనిని సంయోగము చేయువాడను, నేను వీనిని సంయోగము చేయు
వాడను, నేను వీనిని సంయోగము చేయువాడను; అహం = నేను
ఋతస్య = ప్రత్యక్ష గోచరమగుచున్న సమస్త ప్రపంచమునకు
ప్రథమ జాః అస్మి = మొట్టమొదట జనించిన వక్త్రాని (హిరణ్య
గర్భుడు) దేవేభ్యః పూర్వం అమృతస్య నాభాయ = దేవతలకంటె
పూర్వమే ఉన్న అమృతమునకు నేనే కేంద్రము. యః = ఎవడు;
మా = నాకు; దదాతి = సర్వము నొసంగుచున్నాడో; సః = అతడు;
ఇత్ + విన = ఈ కార్యము చేతనే; మా అవాః = నన్ను రక్షించు
చున్నాడు. అహం = నేను; అన్నం = అన్న స్వరూపుడనై; అన్నం =
అన్నమును; అదన్తమ్ = తినువానిని; అద్మి = మింగివేయుచున్నాను.
అహం = నేను; విశ్వం భువనమభ్య భవామ్ = సమస్త బ్రహ్మాండ
మును తిరస్కరించు చున్నాను; సువసనజ్యోతీః = సాప్రకాశము
నందలి ఒక అంశము మాత్రమైనను సూర్యునితో సమానము; యః ఏవం
వేద = ఈ విధముగ నెవడు తెలిసికొన గల్గుచున్నాడో; (అట్టిసాధ
కునకు ఈ స్థితి కలుగున్నది.) ఇతి ఉపనిషత్ = ఈ విధముగ ఈ

వ్యాఖ్య:- పై మంత్రమున చెప్పబడిన సాధకుడు సామగానము చేయుచు, పరమాత్మ స్థితిని పొందును. అది అతని అతొక క స్థితిని సూచించును. అతడట్టి పరమానందముతో “మహాశ్చర్యము! ఈ దృష్టి గోచరమగుచున్న చరాచర జగత్తునందు ప్రథమముగ జన్మించిన వాడను నేనే. (అనగా బ్రహ్మమును నేనే.) పరమానంద స్వరూపుడగు పరమాత్మ నాకంటె నభిన్నుడే యగుచున్నాడు. ఏ మానవుడయిన నన్నేదో ఒక వస్తు రూపమున ఎవరికైన ప్రదానము చేసినచో అతడు నన్ను రక్షించినవాడగును. యోగ్యపాత్రమున భోజన పదార్థములను దానము చేయుటయే వానిని రక్షించు సర్వోత్తమోపాయము కదా! అట్లే మాత్రము దానము చేయకయే తనకు తానే సమస్త భోగములను అనుభవించు భోక్తను నేను అన్న రూపమున మిగిలి వేయుదును. అనగా నతడట్లు వినాశమును పొందును. నేను సమస్త బ్రహ్మాండమును ఉరస్కరింపఁ గల శక్తి గలవాడను. అట్టి నా మహిమతో పోల్చినచో తక్కినదంతయు తుచ్ఛమే. నా కాంతిలోని ఒక అంశ మాత్రముతో సూర్యుడు సమానుడు. అనగా ఈ ప్రపంచమునందలి ప్రకాశ సముదాయమంతయు నేనే.” అని యీ విధముగ జీవాత్మ పరమాత్మ భావమును పొంది అహం బ్రహ్మాస్మి, సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ అను తత్వమును జేరి, జీవాత్మయు పరమాత్మయు నొక్కటే అనుభావము పొందగల్గిన నాడు అతనికి బ్రహ్మాత్వ సిద్ధి లభించుచున్నది. మూడు పర్యాయములు ఒకే పదముచ్చరించుట ఉపనిషత్తు పూర్తియైనదని తెల్పుట.

శాన్తిపాఠము

ఓం శం నో మిత్రః శం వరుణః
 శం నో భవత్స్వర్గమా
 శం న ఇన్ద్రో బృహస్పతిః
 శం నో విష్ణు రురుక్రమః

నమో బ్రహ్మణే నమస్తే వాయో
 త్వమేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మసి
 త్వామేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మవాదిషమ్
 ఋతమవాదిషమ్ సత్యమవాదిషమ్

తన్నామావీత్
 తద్వాక్తార మావీత్
 ఆవీన్మామ్ ఆవీద్వాక్తారమ్

ఓం శాన్తిః శాన్తిః శాన్తిః

ఓం తత్స బ్రహ్మర్పణమస్తు

ఇతి కృష్ణయజుర్వేదీయ తైత్తిరీయోపనిషత్ సమాప్తా